PETRI VICTORII

Explicationes ſuarum in Catonem, Varronem, Columellam Caſtigationum.

*

VIRTVTE DVCE COMITE FORTVNA.

APVD SEB. GRYPHIVM
LVGDVNI,
1542.

PETRI VICTORII EXPLICATIONES SVARVM in Catonem, Varronem, Columellam caſtigationum.

*

QVIA hunc laborem non ingenij, aut doctrinæ oſtentandæ cauſa, ſed optimum auctorem, eiusq; ſtudioſos adiuuandi ſuſcepi: cupio in primis fidem meam probari. Nam ſi mediocris diligētiæ laudem aſſequi potuero, nō fruſtra mihi in tam moleſto negotio uerſatus uidebor. Quibus igitur auxilijs uſus ſim, & quomodo me in hac re geſſerim, explanabo. Auxilia autem Vetuſti libri fuerunt, ſine quibus ne dum hoc opus aggreſſurus fuerim, uix hos rerum ruſticarum ſcriptores, ut accuratius legerem, in manus unquam cepiſſem: omneis enim omnium conatus ſine illorum ope aut irritos eſſe, aut parum progredi poſſe puto. Vetuſtiſſimum uolumen eſt in diui Marci bibliotheca, in quo M. Catonis unus liber eſt, quem de Re ruſtica ſcripſit: ac tres M. Terentij Varronis, Rerum item ruſticarum. Is unus liber, ut uerum fatear, & ut ueris laudibus ipſum ornem, maiores mihi utilitates præbuit, quàm uniuerſi alij: ſuperat enim reliquos, quos habui, longo interuallo, & uetuſtate, & fidelitate. Nec tamen cuncti, qui in eo continebantur auctores, ad nos peruenerunt: nam duo toti uetu-

ſtate collapſi ſunt, & M. Varronis extrema etiam pars defecit. Quemadmodum autem ex uetere inſcriptione, quæ in fronte libri eſt, cognoſcimus, Iuni Moderati Columellæ X I I. *libri illic etiam erant, & unus ante illos Claudi Martialis: literæ tamen & antiquitate, & frequenti attritu in prima parte libri ita deletæ ſunt, ut rubricam ſuperinducere opus fuerit (rubrica enim notatæ huiuſcemodi inſcriptiones in eo ſunt) quare macula aliqua in his nominibus eſſe poteſt. Martialis tamen apertè legitur. Martialem autem ueterem fuiſſe rei ruſticæ ſcriptorem, teſtimonio etiã Palladij didicimus. Seruius quoq; Vergilij interpres cum locũ illum è* I I I I. *Georgicorũ declararet,*

-atq; alijs poſt commemoranda relinquo.

inquit: Gargilium Martialem ſignificat. Sit'ne idẽ Palladij, & Seruij, Martialis, ſtudioſè quærere nunc minimè oportet. Hoc autẽ relinquere nolui, quin notum facerem, ut uetuſtas huius libri intelligeretur, qui illis temporibus ſcriptus fuit, quibus alij adhuc ſcriptores reperiebãtur, qui poſtea negligẽtia hominum, aut ſeculorum iniquitate perierunt. Ille autem ſi totus, integerq; conſeruatus eſſet, & Iunium Columellam fortaſſe emendatiorem, & alium, quo caremus, non negligendum ſcriptorẽ haberemus. Habui etiam eoſdem autores in alio uolumine, non adeo uetuſto, neq; adeo fideli, quod literis Gallicis ſcriptum uidebatur. Id autem è Medicæa bibliotheca prompſi, & non paucos item alios, qui illic cuſtodiuntur, quos nunc neceſſe nõ eſt omnes nominare. De uno tantùm, qui diligenter exaratus fuit, & è bono exemplari exſcriptus Patauij, non tacebo. Franciſci autem Barbari, patricij Veneti, quondam fuit: & eius ſtudio in ea urbe, in qua doctrinarum domicilium eſt, diligenter deſcriptus fuiſſe illic traditur. Hi ſunt præ=

cipuè

cipuè codices,quorum auctoritate uſus ſum: nam alij,aut de optimo illo deſcripti,aut ita mendoſè, & negligenter ſcripti ſunt, ut eorum teſtimoniũ paruum pondus meritò habiturum fuerit. Quomodo ſuſceptũ negotium adminiſtrarim,ex ſingulis nunc explicationibus meis apparebit.

IN M. CATONEM.

IN legibus poſiuerunt. *Teſtimonio* 1
Grammaticorum cognouimus, uetuſtiſſimos autores Poſiui, *ſæpe protuliſſe: quare cùm hîc, & non multò poſt iterum ſic in manu ſcriptis codicibus ſcriptum inuenerim,*Catoni *ſuum ſermonem reddendum cenſui: nam ſic etiã locutum fuiſſe* Catullum *in hymno* Dianæ *manifeſtum eſt, fortaſſe etiam eiuſdem ætatis* Poëta *in* Iambo,*quo* Catulli Phaſelum *imitatus eſt, idem tẽpus eadem ratione protulit: ita enim arbitror uerſiculum illum legi oportere,*

Tua in palude depoſiſſe ſarcinas.

ut Depoſiſſe, *pro* Depoſiuiſſe, *imminuto uerbo dixerit.* Quanquàm *alia ratione* Depoſuiſſe *illic ſine uitio dictum eſſe,defendi poteſt, ut* συνίζησις *in media uoce fiat.*

Bonumq; aquarium. *Hic ueterẽ ſcripturam reſti-* 2
tuimus,quam nonnullæ etiã coniecturæ adiuuant. Ne *autem cuncta quæ uariauimus, quamuis minuta, aut aperta explicare cogamur,ſemel quam rationem in hoc negotio ſecuti ſimus, exponere placuit. Sciant igitur omnes, quæcunq; immutata inuenerint,ad fidem priſcorum codicum reducta eſſe,nec temerè nos ab ipſis diſceßiſſe: quòd*

ſi unquam coniecturis ducti nobis aliquid permiſimus, ſuſpicionis noſtræ cauſam reddemus, & in quo parua etiam licentia uſi ſimus, oſtendemus.

3 Sterquilinium fieri. *In antiquiſsimo codice, Catonis, ac Varronis ſemper* Stercilinum *ſcriptum eſt: quam ſcripturam quamuis non receperim, tamen ſemel notam facere uolui.*

3 Expinſi far. *Peruulgata lectio ualde à priſcis exemplaribus diſſentiebat: hoc autē factum puto, quia in antiqua ſcriptura paruum mendum inoleuerat, quod cùm aliquos turbaſſet, ita reſtitui poſſe locum cenſuerunt: ipſe eo ſublato, ueterem in ſuam ſedem repoſui. macula autem in uno uerbo erat, nam reliqua cum fide in noſtrum librum tranſlata ſunt:* Expinſi lar. *Vnius igitur tantùm literæ caſtigatione pro* Lar, *Far lego. Varronis locus de uita populi* Rom. *qui à* Nonio *adducitur, rem confirmat.* Nec *Piſtoris nomen erat, niſi eius, qui ruri far pinſebat.*

3 Armenta delicula, oues deliculas. *In manu ſcriptis cunctis, quos uidi, ita legi. Formis excuſi antea* Reicula, & Reiculas. *Veterem lectionem non poſſum, niſi auctoritate uetuſtorum librorum cōfirmare.* M. *Varro de re pecuaria* Reiculas *oues appellat: item, in* Cato. *uel de liberis educandis, ut ex commentarijs* Nonij *cognoſcimus, hæc enim eius uerba:* Et ut in grege opilio oues minus idoneas *remouere ſolet, quas reiculas appellat, &c. Nec tamē ueterem ſcripturā damnādam cenſeo: multa enim apud hunc uetuſtiſsimū ſcriptorē leguntur, quæ uſus poſtea aboleuit.*

4 Ne uilla fundum quærat, ne'ue fundus uillam. *In priſcis exemplaribus poſterius membrum non eſt, quod culpa librarij commiſſum credo: nam* Columella, & Plinius, *qui hoc præceptum* Catonis *referunt, nō ſimplex referunt*

ſtrunt: niſi quis putet, Catonem breuitate gaudentem, altero membro contentum fuiſſe: reliquos autem auctores illud magis explicaſſe.

Villam urbanam. *Ita ſcriptum repperi in optimo exemplari, quemadmodum non multo poſt, Fundum urbanum: cùm formis excuſi libri præpoſitionem huic uerbo addidiſſent. Animaduerti etiam à M. Varrone de agricultura ita hoc nomen uſurpatum fuiſſe in illo loco, Nunc contra uillam urbanam, quàm maximam: ſi fides habenda eſt iiſdem optimis, ac uetuſtiſſimis libris.* 3

In ſapa, in muſto, in lora. *Hanc lectionem à manu ſcriptis libris accepi, nam excuſi* In lora, *non habebant: eandem Plinius confirmat, qui libro* XIIII. *cap.* IIII. *hæc cum magno honore Catonis præcepta refferes, inquit, In lora rectè conduntur.* 8

Quas ſuſpendas duracinas, &c. *In magnis ſæpe anguſtiis uerſantur, qui in hoc munere corrigendorum librorum occupati ſunt: ego ſanè diu incertus fui, quid nam hic conſilij caperem, receptam'ne lectionem ſeruarem, an ueterem reponerem, quæ ualde diuerſa eſt. Nulla demum mutatione facta, ſtatui totam rem, quomodo ſe haberet, in hoc meo libello indicare. M. Varro de agricultura, quo loco diſſeruit de uuis condendis, receptam lectionem adiuuare uidetur: nam Catonem ſe ſequi oſtendens, inquit: Quas ſuſpendas opportuniſſimas eſſe duracinas, & ammineas, & ſcantianas. Contrà Plinius libro* XIIII. *cap.* IIII. *ueterem: qui etiam ipſe, quæ de uitibus, uuiſq; prodiderit Cato referens, inquit: Quas ſuſpendas duracinas, aminneas maiores, uel ad fabrum ferrariũ pro paſſis, &c. Ita enim legitur in optimo exemplari: nam uerba, quæ in excuſis adduntur, neque in illo, neq; in aliis manu ſcriptis* 8

leguntur. Vt tamen, quò mihi animus inclinat, aperiam: arbitror,quam apud Plinium legimus,ueram eſſe Catonis lectionem, in hanc ſententiã maximè auctoritate ueterum librorum ductus: communem autem hanc,& peruulgatam,ſuſpicor à Varrone acceptam eſſe, qui Catonis magis ſententiam, quàm uerba expoſuerit. Nam illud etiã animaduertendum eſt,duo illa uerba In lora, quæ paulo ſupra repoſuimus, è manu ſcriptis libris eruta, à Varrone relinqui,ut facilius etiam hac cõiectura exiſtimem,totum locum ad ſcripturam Varronis conformatum fuiſſe.

8 Vti ſtabilia mala fiant. Hic mendum eſſe ſuſpicor, nam ueteres libri ab excuſis diſſentiunt: optimus ille,& antiquiſſimus deprauatus eſt,ſic enim in illo eſt, Vti fabulim malorum. habet alter non tam bonus, neq; tam antiquus, Pabulum malorum. reliqui recẽtiores cum uetuſtiſſimo faciunt. Quamuis ſæpe,multumq; quæſierim nihil potui excogitare, quod magnopere placeret, quare uolo,in hoc etiam aliorum ingenia exerceri.

8 Eæ optimè conduntur uel uirides in muria. Si quis M. Varronem attendat,exiſtimabit hunc locũ mancum eſſe,defeciſſeq; uerbum aridæ: ille enim in agricultura,cùm de oliuitate diſſereret, inquit,oleas eſui optimè condi ſcribit Cato orchites,& pauſeas aridas,uel uirides, in muria uel lentiſco contuſas. Plinius lib. XV. cap. VI. receptam nunc lectionem ſequitur: quam cum in cunctis manu ſcriptis inuenerim,retinendam cenſui.

8 Dies V. Ita legitur in ueteribus libris,cùm in excuſis antea minor ſumma dierũ eſſet:ſed etiam M.Varro hunc numerum ſequitur,dum præceptum hoc Catonis recitat.

9 Locis aquoſis,humectis. Hæc eſt priſca lectio:nam in excuſis pro Humectis, Vietis. Duæ res, ut ſuſpicor,

cor, caſtigatorem aliquem, aut librarium fefellerunt. Nam V mectis, *ſine aſpiratione in antiquis libris ſcriptum hic eſt, quemadmodum nonnullis alijs in locis, ita autem ferè ſcriptum* V morem, & V midum, *in priſcis exemplaribus inueniri docti, & diligentes uiri admonuerunt: quod ipſe quoq; in optimo, ac uetuſtiſsimo diligenter ſeruatum, animaduerti. Altera eſt, quòd priore uoce, quod ad humorem pertineret ſignificari putarunt, diſcrepare tamen aquoſum, & humectum manifeſtum eſt, nec poſterior uox otioſa meo iudicio haberi debet, reliqua quæ à cæteris excuſis in noſtro uariant, ab ijſdem ueteribus libris accepta ſunt.*

Si aquam non habebis, ſicca quàm plurima facito. *Vetus hæc eſt lectio, quam uehementer probo. Sicca prata opponuntur irriguis, quod etiam ex ſuperiore capite intelligi poteſt: manifeſtius tamen ex illo, cùm legem pabuli locandi exponeret:* Ex Kal. Septembrib. prato ſicco decedat. *Id, ut ſuſpicor, cùm aliquis non animaduertiſſet, omnia perturbauit.*

Aſinos ornatos. H*æc uera eſt, & eadem antiqua lectio.* Eodem *intellectu Cicero pro lege Manilia Ornare claſſem, inquit. Græci* ἐυτρεπίσαι. *Veteres etiam Iuriſconſulti ſic locuti ſunt. Vlpianus de ædilicio edicto.* L. Aediles *aiunt.* Hoc *apertè oſtendit: nam iumenta ornata, & ornamenta iumentorum ſæpe appellat.*

Inſidibula II. *Ita in manu ſcriptis libris uno conſenſu ſcriptum inueni quemadmodum ſequenti capite iterum, ac tertio, ubi exponit, in cella olearia quæ opus ſunt: quare eorum fidem, & auctoritatem ſecutus, ita in meo ſcribi uolui.* Nec *tamen me latet, alios Infundibulum hoc, ſiue inſtrumentum, ſiue uas appellaſſe: & à fundendo etymon*

habere tradidiſſe.

9 Ferreas VIII. *In manu ſcriptis, quod erat in excuſis hic* Furcas, *non legitur: ut apud Varronem etiam, qui totũ hunc locum Catonis recitat, quare id deleuimus.*

10 Telam iogalem unam. *Sic in cunctis manu ſcriptis, cùm in excuſis* Tedam: *quemadmodum in capite de uilla ædificanda, nam ijdem* Telas iogales, *habent. In re incerta fidem uetuſtorum codicum ſequi uolui: neq; enim de facibus nuptialibus agere hic Catonem credo.*

10 Aſinarium I. Salictarium I. *Vetus hæc eſt lectio, quam ſumma etiam hominum, quæ eſt in antiquis, confirmat. M. Varro, quo loco de familia agit, peruulgatam nunc lectionem ſequitur, neq; de Salictario loquitur: nos tamen conſenſum ueterum codicum non damnauimus.*

11 Ahenum coculum. *Multa hic ad fidem ueterum codicum reduximus, nam hoc etiam uerbum inde ſumptum eſt, quod uerum eſſe teſtimonio Sex. Pompeij confirmatur, qui tradit, Cocula uaſa ænea eſſe, coctionibus apta.*

11 Labrum eluacrum I. *Sic in cunctis manu ſcriptis, ut ſupra etiam, ubi id uerbum reſtituimus: quod quorundam culpa (ut opinor) ſublatum fuerat, qui cuncta, quæ non intelligunt, delent. Quòd ſi cogitaſſent, ſe Catonem manu tenere uetuſtiſſimum ſcriptorem, & qui multis paſſim uerbis uſus ſit, quæ non multo poſt abolita ſint, hoc nunquàm commiſiſſent. Nos nacti optimos, ac fideliſſimos codices, ſermonem ſuũ priſcum priſco uiro reddemus: atq; hoc fidentius faciemus, cùm eaſdem uoces in duobus aut tribus locis reperiemus: neq; enim tunc exiſtimandum eſt, id lapſu, aut imperitia librarij commiſſum.*

11 Faculas ruſtarias X. *Hanc lectionem è manuſcriptis libris eruimus, quam apud Varronem etiam inuenimus,*

mus, qui hunc locum exprimens, inquit: Arborariæ tres, & ruſtariæ x. quamuis excuſi etiam Varronis codices Ruſticariæ, haberent. Veteres tamē omnes Ruſtariæ. Nam M. Varro uidetur hæc uerba legiſſe apud Catonem ſuprà, ubi antè in excuſis Ruſticarias x. legebatur. In antiquis tamen libris, ubi nos illa repoſuimus, ea leguntur.

Corbulas amerinas. *In ueteribus libris Catonis Corbulas: in Varronis autem, qui hanc partem recitat,* Corbubulæ. *Peccatum hoc fuiſſe librarij exiſtimaui, atque ideo receptam lectionem retinui: nam à Corbe Corbulam* ὑποκοριστικῶς *fieri, indicio etiā ueterum grammaticorum, ac teſtimonio M. Varronis planum eſt: cuius locum è primo libro de re ruſtica adducunt, qui quemadmodum illi legunt, in antiquiſſimo etiam codice ſcriptus eſt. Cato item ubi refert, quæ ad uindemiam opus ſunt, inquit, Corbulæ ſarciantur: qui locus in antiquis, ut in formis excuſis, ſcriptus eſt.* 11

Aſſeres, fulmentas. *Antiqua hæc lectio: quæ etiam adiuuatur à Nonio, qui oſtendit Lucilium, ac Plautū muliebri genere Fulmentas ſæpe dixiſſe.* 12

Hæ rei materiem &c. *Hic locus ualde à peruerſo aliquo correctore deprauatus fuerat: quam nos repoſuimus ſcripturam, in optimo exemplari fideliter conſeruatam inuenîmus: hoc tantùm labis erat, quòd ex duabus primis uocibus importunè una facta erat: quæ macula, ut ualdè potuit imperitos homines turbare, ita ab eo, qui ab antiquis grammaticis accepiſſet, uetuſtiſſimos ſcriptores ſic locutos eſſe, ut Eæ, pro ei: Solæ, pro ſoli: Vnæ, pro Vni, dicerent, facilè diſcuti potuit. Diſſerit de hac ueterum conſuetudine in VI. libro accuratè Priſcianus, duobus etiam locis, exēplaq́; plurima affert è libris Catonis, & alio* 13

& aliorum etiam priſcorum auctorum. Peruulgata lectio multis modis improbari potuit: neq; enim Herus,*eo ſenſu aptè diceretur, ſed antiquæ elegantia penitus illum refellit. Non nulla etiam infra reſtituta ſunt, quæ confirmatione non egent. Neq; enim nos hæc ſcribimus, ut operam, ac induſtriam noſtram uenditemus: ſed ut ſtudium noſtrum probemus, & luculentiſſimos auctores adiuuemus.*

13 Conliciares quæ erunt. *Antiquam lectionem reſtituimus: nam in excuſis antea* Deliciares: *eam Sex. Pompeius confirmat, qui in* I X. *libro inquit:* Colliciæ *tegulæ, per quas aqua in uas defluere poteſt.*

13 Manupretium erit. *In excuſis anteà,* Inani pretium *mendosè.* Manupretium *caſtigauimus. In optimo tamen exemplari* Manipretium, *quemadmodum ferè in antiquis codicibus. Nam apud Plinium in uetuſto codice ſic locus ille legitur, Solitum enim ex manupretio cuiuſq; ſigni denarios ſeponere aureos ſingulos. Eſt autem in* X X X I I I I. *libro cap.* V I I. *Eodem capite pro,* Immani pretio, *quod eſt in excuſis,* Manipretij, *in eodem illo antiquo legitur. In* X X X V. *cap.* X. *Eodem pacto pro* Immanitate pretij, Manipretij, *Artis uerò tantum, ut multum manipretij antecederet celeberrimos eadem ætate imaginum pictores. Apud Vitruuium etiam libro* I X. *Eodem pacto peccatum fuit: ubi enim in excuſis* Immani pretio *locauit faciendam: in manu ſcripto, quem perantiquum uidi,* Manupretio, *legitur. Huius animaduerſionis ignoratio quot locos fœdauerit, hinc facile intelligi poteſt. Vim, & etymon huius uocis M. Varro in* V. *libro de lingua Latina expreſſit. Verbum etiam hoc apud Ciceronem in oratione, quam habuit contra L. Piſonem,*

nem, & in accuſationis libro I I I. *integrum conſerua-
tum eſt.*

P.uict.enim x. *Compendiarijs his notis uictoriatos* 13
numos ſignificari puto. Hoc *iterum in libro, ubi de lege
oleæ faciundæ agit,* V*aſarium uict.* I I. *De his numis me-
minit Cicero pro* M.*Fonteio, &* Q*uintilianus libro* V I.
dicente quodam, V*ictoriato ſe uno in Sicilia* V. P.*Murc-
nam longam emiſſe &c.*

Quadrarijs uaſis uti contractiora ſient. *Corru-* 14
*ptus eſt etiam hac parte uetuſtiſſimus codex : notam igi-
tur antiquam ſcripturam faciemus, ut unuſquiſque in eo
purgando laborare poſſit,*Quadridis uaſis uti contra-
rora ſient. I*nfra ubi in impreſſis* Q*uadrarijs, in eodem*
Quadrinis. D*iſſentit igitur in hac uoce duobus locis à
peruulgata lectione antiquus atq; optimus liber, uerùm
etiam non benè ſibi ipſi conſtat.* Ex *altera quæ peruerſa
eſt uoce, nos* Contra ora, *fieri poſſe arbitrati ſumus.*
V*idebunt nunc ingenioſi, ac docti uiri, noſtra'ne conie-
ctura, an communis lectio melior ſit : fortaſſe etiam ter-
tiam aliquã, ambabus ueriorem, è priſcis ueſtigijs educent.*

Trapetibus locum dextra ſiniſtra. *Pluribus locis* 15
*in Catonis libro poſtrema duo uerba ſine coniunctione
nunc leguntur, quæ antea,* E T,*in medio habebant. Eam
ipſe in nullo ueteri exemplari à me inuentam illinc deieci.
Animaduerti præterea Ciceronem in extremo* X I I.*lib.
epiſtolarum ad* A*tticum ſic etiam locutum fuiſſe :* O*mnis
armatorum copia dextra ſiniſtra ad equum.*

Longum P. V. Latum P. II. S. craſſum P. I. S. 15
*Fœda macula,ſeu potius ridicula, hunc locum occuparat:
ſtultè enim notis numerorum noſtri temporis deſcripta la-
titudo erat,atq; imperitia librariorum,ſiue emendatorum*

ita

ita aucta, ut nullo pacto longitudini reſponderet S, (quæ nota ſemis manifeſtò ſignificat) cum antecedente ſumma coniuncta fuerat, atq; ex duo & ſemis, centum quindecim factum: quo errore nihil ineptius fingi poteſt: nec is unum tantum locum, ſed plures fœdauerat. Deerat *etiam menſura craßitudinis, quam è manu ſcriptis libris acceptam hîc reſtituimus.*

15 Aut binas pro ſingulis eo ſupponito. *Antiqua hæc lectio, quam recepimus. In excuſis antea,* Pro *ſingulis deſuper ponito.*

17 Denuo eodem modo facito ne ſe moueat. modiolos &c. *Fidem uetuſtorum codicum ſecuti, hinc nonnulla uerba ſuſtulimus, quæ enim præter hæc erant in excuſis, in nullo à nobis manu ſcripto libro inuenta ſunt. Sed res etiam ipſa diligenter conſiderata ſuperioraq; Catonis uerba, ni fallor, declarant hanc ueram lectionem eſſe: præceperat enim diligenter, ne quis plumbo in columella ſuſtinenda uteretur, & quibus rebus fulciri deberet oſtenderat: quòd ſi nunc, cùm uitium illa facit, ad plumbum confugi oportere diceret: ſibi ipſi, ut opinor, aduerſaretur. Cenſet igitur commodius eſſe, eam eximi, rurſusq; eodem modo fieri: plumbum enim, res mollis, non poteſt maius aliquod pondus ſuſtinere, ſed citò cedit, ut ad alia maiora remedia tranſire neceſſe ſit: nam modiolos leuiores rectè circumplumbari poſſe oſtendit, neq; enim à pondere illic periculum eſt.*

19 Bennæ emantur. *In antiquißimo exemplari* Menæ: *receptam tamen lectionem retinuimus: eſt enim* Benna, *quod* Sex. Pompeius *docet,* Gallica *lingua genus uehiculi: niſi aliquid etiam* Mena *ſignificat, quod hîc accommodatum ſit: id autem nos ignoramus.*

Vuas miſcellas. *Sic ſemper apud Catonem, Varro=* 19
nemq;,in antiquis codicibus ſcriptum eſt : non ut in formis
antea excuſis Miſellis : apud Plinium quoq;, in impreßis
etiam libris,ita ſcriptum hoc nomen offendi.

Scrobes in ueruacto. *Antiqui libri,* In ueruacio: 21
coniectura ducti,In ueruacto, emendauimus.in formis an=
tea excuſis Inuertico *corruptè legebatur. Quid Verua=*
ctum ſit, & unde ei nomen impoſitum,Plinius XIX. *ca=*
pite XVIII.*libri declarauit : nam uerbum, unde tota*
hæc oratio pendet, infra conſtitutum : illud autem in ex=
cuſis quoque libris erat, ſed non ſuo loco poſitum, nihil
hanc ſcripturam adiuuabat.

Vbi ſementim facturus eris, ibi oues delectato. 21
Elegantißimum uerbum hinc incommodè ſublatum fue=
rat, ac pro illo, Delegato, importunè repoſitum, quod
multis modis parum hîc aptum eſſe intelligitur. Delecta=
to, in cunctis manu ſcriptis offendimus. Apud Plinium
etiam, qui præcepta Catonis de ſtercore colligit, eodem
pacto legitur.

Prælum ex carpino atra. *Ita in cunctis manu ſcri=* 21
ptis legimus,apud Plinium tamen,qui locū hunc tranſcri=
pſit lib. XVI. *cap.* XXIX. De ſapino atra *legitur.*

Capita uitium per ſementim ablaqueato, ui= 22
neam putatam circumfodito. *In cunctis, & manu*
ſcriptis,& formis excuſis Catonis codicibus, ita ſcriptum
offendi : in Plinio tamen, qui Catonis præcepta de cultura
uitium in XXII.*caput libri* XVI.*tranſtulit,plura uer=*
ba defecerunt : conſulto ea Plinius reliquerit, an negli=
gentia librariorum omiſſa ſint, docti uiri iudicabunt:
quamuis nunc aliud agam, hoc tamen demonſtraſſe inutile
non fuit.

Vites

22 Vites teneras quàm primum propagato, ſic occato. *Poſtrema duo uerba, in omnibus à me antiquis libris inuenta, reſtitui: neq; tamen ea apud Plinium illo loco leguntur. ſic autem intelligo, Deinde, poſtquàm propagaueris: quemadmodum etiam Græci* οὕτω, *ſæpe in oratione ponunt.*

22 Si uinea à uite calua erit. *Calua in noſtris antiquis legimus. calua à uite dixit, ſi modò hæc uera eſt lectio, ut Cicero, Vacuus à frumento: &, Inanis (etiam) ab aliqua re, ſæpe dixit. Nam, Vineam caluam, translato à capite noſtro nomine, eleganter appellauit: quemadmodum Columella, Caſtaneta caluеſcere, eadem ratione dixit: apud Plinium tamen, ut in formis antea excuſis Catonis libris, Caluata, legitur.*

22 Corrigitoq́, uti rectè ſpectent. *In cunctis manu ſcriptis, excuſisq; Catonis libris nulla uarietate ita ſcriptũ inuenimus, apud Plinium in impreßis, Porrigitoq;, quæ ubi rectè ſteterint: in antiquis eiuſdem codicibus, Quæ, non legi: in uno, Stent, pro Steterint: in uetuſtiore tamen, fidelioreq;, Steterint. Sit'ne Plinij ſcriptura ad Catonis regulam redigenda, an in Catone etiam aliquid uitij ſit, doctißimi uiri uidebunt.*

24 Si carioſam terram tractes. *Multa hîc reſtituimus, quæ omnia è ueteribus libris accepta ſunt: in extrema tantum uoce paruum uitium erat, Tracies enim habebant, emendauimus, ut puto, aptè Tractes: eodem enim modo hîc peccauerat librarius, ut ſuprà, cùm pro Veruacto, Veruacio ſcripſerat.*

24 Aceris frondem iligneam. *Sic erat in omnibus typis excuſis, in uetuſtis legimus, Acus, frondem iligneam, querneam. apud Plinium, qui hæc Catonis præcepta de*

ſterc

ſtercore refert, Ac frondes iligneas, querneaſq́;. Verio=rem tamen putamus eſſe ueterum Catonis librorum lectio=nem, & Acus, non Aceris legi debere credimus: ut le=uiſsimas paleas, non frondem arboris aceris ſignificet.

Et circum ſalicta herbam altam, uluamq́. *In excuſis omnibus codicibus mendoſiſsimus hic locus erat, ubi illi Sata habebant, ueteres* Saucta : *nos, Salicta, emendauimus: adiuti etiam à Plinio, apud quem ita uul=gò legitur. Eodem pacto peccauerat librarius tertio ab hoc capite: nam Saucem, pro Salicem, ſcripſerat: ſic e=nim in perantiquo Saucem Græcam diſcindito. Vbi ijdem, Et eam: antiqui,* Vuamq́ eam: *à Plinio hic etiam confirmati,* Vluamq́ eam, &c. *caſtigauimus: nam* Succide, *quod in impreſsis erat, neque in manu ſcriptis, neque in Plinio legimus. Vnum tantum diſcrimen reſtat inter Plinium & Catonem, quod in Plinio impreſſo, Her=bam auctam: in uetuſto uerò* Mactam, *pro Altam le=gitur: cuius uerbi rationem reddere non poſſumus.* 24

Vitis ſi macra erit. *In manu ſcriptis,* Viti: *antea in impreſsis,* Vinea: *nos* Vitis, *ſcripſimus. Apud Pli=nium aliud diſcrimen, Macruerit, enim pro Macra erit: nos tamen, quam inuenimus apud Varronem ſcripturam, reliquimus.* 24

Niſi intermeſtri. *Sic emendauimus ex uetuſtis co=dicibus, cùm anteà,* In trimeſtri, *perperam ſcriptum eſſet: quæ macula quondam etiam apud Plinium eundem hunc Catonis locum fœdauerat. Inde tamen diligentia, & ſtudio Hermolai Barbari ſublata fuerat. Varro libro* VI. *de lingua Latina, de hoc nomine diſſerit, & unde etymon habeat oſtendit, in primo etiam de re ruſtica hoc nomen uſurpat.* 24

24 Ne quam materiem doles: *Apud Plinium, Nigram materiem doles : quod puto mendoſum eſſe, Peritiores tamen uidebunt. Eſt aliud apud Plinium, quod à Catone diſcrepat, uarietas tamen ab interpunctionibus potius, quàm ab alia ulla re oritur.*

24 Sarmenta degere, & fiſcinam facere. *Vetus hæc eſt lectio, quam probamus. Degere cùm plures ſignificationes habeat, ualet etiam detrahere, quemadmodum teſtimonio Nonij cògnoſcimus, & auctoritate Plauti, qui ab eo adducitur.*

25 Facito ſortax totam ſornacem, &c. *Hæc eſt antiqua lectio, quam hic repoſuimus. communem enim inanem, commenticiamq́; putauimus, illius enim in manu ſcriptis codicibus ueſtigium nullum : non tamen huius rationem plenè reddere poſſumus. Neque tamen mirum uideri debet, ſi in tam priſco ſcriptore unum, aut alterum uocabulum ignoratur : ita enim (ut ueteres Grammatici docent) ille ſæpe locutus eſt, ut multæ ipſius uoces paulò pòſt obſolcuerint.*

25 Vſioni ſupererunt. *Ita legi debet, non Vſtioni: atque ita eſt in antiquis codicibus. Vtitur alibi M. Cato hac uoce, ſed teſtimonio Nonij etiam intelligitur ueteres, & Vſum, & Vſuram, & Vſionem dixiſſe. Nam ab eodem M. quoque Varronis locus bis adductus, mendoſam ambobus locis hanc uocem habet. Vſioni enim (niſi me coniectura fallit) non Viſioni ſcriptum reliquit Varro. ταφῇ μενίππου. Diogenem literas ſciſſe, dum uſioni quod ſatis eſſet. In* x x x i i. *etiam libro Pandectarum de legatis, & fideicommiſsis l. cum quereretur. ſic locus ille legitur in optimo exemplari, Nam ſi uina diffudiſſet habiturus uſioni ipſe, & hæres eius, &c.*

Sulſur

Sulfuris p. c̉ c̉. *Has ponderis notas ueriores re=* 26
ſtituimus, quæ ut arbitror cùm parum intellectæ eſſent, deprauatæ fuerant, teſtari etiam uolumus & hìc, & ubi=cunq; in peruetuſto hoc uolumine ea uox eſt, Sulpur, *ſemper ſcriptum eſſe, quæ ſcriptura etiam in* Florentinis Pandectis *cuſtodita, illa tamen (quamuis frequens in priſcis exemplaribus) à doctis, & diligentibus uiris damnata eſt.*

Et uiti ſicca alligato. *Sic in una editione: in altera,* 25
Et niſi ſicca: *In antiquiſſimo, & optimo codice ſine coniunctione* uiri ſicca. *locus tamen, in eo quoq; nota mendi adpoſita, ſignatus.* Hoc enim *ſemper ſeruauit diligens librarius, ut quos locos ſuſpectos haberet, notula indicaret. non poſſumus ad eum reſtituendum præter antiquam ſcripturam aliud afferre.*

Et ſtirpem artito. *Quo frequenter uſus eſt Cato.* 26
hoc uerbum ſemper in antiquo illo exemplari ita ſcriptum eſt, non Arcito, ut in excuſis olim erat: apud Nonium *quoque, de mutatis coniugationibus, eodem modo, Artiuit, pro Artauit: qui exempla etiam* Næuij Poëtæ *affert.*

Hæc unà bene condepſito. *Non magnum nego=* 26
tium eſt intelligere hanc ueram eſſe lectionem, crebro enim Cato hoc uerbo utitur, & ſignificatus ipſius hìc mirificè quadrat: in antiquis libris Condepoſito, *nos una è medio uerbo ſublata litera* Condepſito, *caſtigauimus. Non multo etiam pòſt, ubi antea in excuſis omnibus mendosè prædicto, erat:* depſto, *ex iiſdem antiquis libris repoſuimus.*

Ne gelus. *Ita in manu ſcriptis codicibus legitur: ui=* 27
rili autem genere uetuſtiſſimos hoc uerbo uſos eſſe, etiam

ueteres grammatici teſtantur.

28 Quoquo uerſus collatis. Veteres libri, Controuerſijs.

29 Vti ſtet talea, melius uiuet. Ita caſtigaui, cùm in ueteribus libris, Vtis ſtet talea, ſcriptum eſſet: nam, quæ antea in impreſſis erat, lectionem nullo modo probaui. Alia, quæ uariaui, ab optimis, fideliſſimisq; exemplaribus à me ſumpta ſunt, neque ulla egent confirmatione.

31 Ex una parte perpetuum. Vt in nonnullis impreſſis, ita etiam in antiquis hic locus ita ſcriptus eſt, nota tamen ei mendi adpoſita, alij ex coniectura, ut puto, Prope imum, caſtigarunt.

31 Per uer cùm arabunt. Hunc locum ex antiquis libris ſumma cum fide reſtitui: in quo illud inuſitatum, quòd Edunt, pro Edant, poſuit. Idem etiam bis fecit in capite, quo Braſſicam Pythagoream laudat. Sed alijs etiam locis, quemadmodum poſt indicabo: quare id negligentia librarij commiſſum non putaui: ſed hanc fuiſſe loquendi conſuetudinem M. Catonis, priſci hominis, credidi.

34 Qui oletum ſæpiſſimè, & altiſſimas radices exarabit. Hæc eſt uetus lectio: in excuſis plura uerba leguntur, quæ M. Catonis ſint, an recentiorum hominum, qui locum hunc ſupplere uoluerint, affirmare non poſſum: nam ſuperior ſententia ualde à Plinio laudatur, atq; oraculum appellatur. In Plinij diuerſis codicibus non uno modo legitur: nos, ut in optimis exemplaribus inuenimus, ita illam ſcripſimus.

34 Quot iuga boum. In manu ſcriptis quos uidi, Bouerum: in optimo exemplari mendi nota ad hunc locum adpoſita eſt. Opinor accuratum librarium ſuſpectam hanc uocem habuiſſe: quæ propter uetuſtatem peri-

tos

tos etiam uiros decipere potuit: nam ita ſcribi debere, & ita priſcos illos Romanos *locutos eſſe, teſtatur* M. *Varro, cuius è libro* VIII. *de lingua Latina hæc ſunt uerba*: Alios *dicere*, Boum *greges*: *alios*, Bouerum.

Medipontos, &c. *Hic in optimo exemplari*, Melipontos, *quemadmodum antea ubi docuit, in torcularium quæ opus ſunt.* 36

Cummim pridiè in aquam infundito. *Hæc eſt antiqua, & uera lectio, cùm excuſi omnes libri antea mendoſè* Cuminum, *haberent, & hîc, & duobus alijs huius capitis locis.* Nonius *etiam cùm de indiſcretis generibus diſſereret, doceret ueteres & neutro, & muliebri genere hoc nomen uſurpaſſe.* 36

De ue primo. *Communem lectionem improbauimus, ut nouam, inſulſamq́; nec tamen locum reſtituere potuimus: quod in nobis fuit, ueterem ſcripturam demonſtrauimus, ad eamq́; mendi notam adpoſuimus: id quod in optimo etiam libro ei acciderat.* 38

Simplicibus completo. *In excuſis antea*, dein plicis: *nos eam ſcripturam repoſuimus, quam in cunctis manu ſcriptis inuenimus, nec tamen eam explicare poſſumus, meliora fortaſſe ingenia ex ueteribus ueſtigijs ueram lectionem indagabunt.* 38

Globos ſic facito. *Sic in antiquis libris legi, cùm in impreßis antea* ὑποκοριστικῶς, Globulos. *Idem etiam non multo poſt factum erat. ita quoque ſcriptum eſſe animaduerti in* M. *Varronis de lingua* Latina *antiquis exemplaribus, in illo loco libri quinti*, A *globo farinæ dilatato, item in oleo cocti dicti à globo globi.* Nam *illic etiam formis excuſi libri globuli habent.* 39

Honeſtum quaſi ſpiram facito. Antiqua *hæc lectio*, 39

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ctio, quàm ueram eſſe huius loci credidi, Honeſtum *(ut opinor) appellauit enchytum, quod magnitudinem, & elegantiam quandam habeat: id enim* Honeſtum *ſæpe ſignificare perſpicuum eſt. Formis excuſi antea libri* Inreſtim, *habebant. Ut autem* Honeſtum, *dignitatis plenum: ita contra* Inhoneſtum, *dedecoris, ac turpitudinis. Apud Tacitum duobus locis hæc uox eſſe debuit: ubi enim in impreſſis libro* XV. *Bellum anceps, an pax in hoſte placeret: in antiquiſſimo libro,* In hoſta: *quare* Inhoneſta, *arbitror legendum. Item* XVII. *ubi in excuſis, Vitellius uentre, & gula ſibi ipſi hoſtis. in eodem,* Sibi inhoſtus: *ego, Inhoneſtus, lego: & ut plenius intelligatur negligentia librarij, qui imminutas uoces ſcribebat, has maculas exortas libro* XX. *pro, Innexa ſigna, Inhonora, legi debet: in illo enim,* In hora.

40 Id in unum uas, &c. *Ita locum coniectura emendaui: ſed quia falli potui, ueterem ſcripturam notam omnibus faciam, ut uideant ingenioſiores an meliorem lectionem inde elicere poſſint,* Idinum uas liceto.

40 Catinum teſto operito. *Contra hunc locum in margine uetuſtiſſimi, fideliſſimiq; exemplaris hæc uerba eadem manu ſcripta ſunt:* Huc *uſque de duobus emendaui, hinc de uno exemplario tantum. Quæ ipſa adſcripſi, indicant enim diligentiam librarij, & illi etiam libro auctoritatem aliquam adferunt.*

41 Amphoram defracto collo. *In hoc, & alijs nonnullis locis, quos hic uariaui, fidem antiquorum codicum ſecutus ſum.*

42 Tum far inſipiat. *Hæc eſt antiqua lectio, quam ualde probamus. antea in impreſſis omnibus,* Cùm feruere incipiet, *erat. Sex. Pompeius libro* XVII. *uim huius*

ius uerbi declarat: Et *inſipit*: *hoc eſt, inijcit.*

Conuoluolus non naſcebit. *Nihil diſcrepant hic manu ſcripti codices ab excuſis: niſi quòd in margine optimi exemplaris eadem manu, qua liber exaratus eſt, pro* Naſcebit, Nocebit, *emendatum eſt.* 43

Smyrnæum. *In antiquiſſimo codice uetere ſcriptura* Zmurnæum: *apud Varronem etiam de agricultura*, Vt uites apud mare Zmurnæ. *nam eruditi, & accurati uiri docuerunt, quandoq; in priſcis monimentis* Z, *pro* S, *inueniri*: Y, *pſilon autem paßim in* V, *à Latinis translatum eſt. Non multo poſt,* Soliſtitium, *in eodem libro, pro Solſtitium, ſcriptum eſt.* 44

Muſti quadrantalia X. *In manu ſcriptis legimus* Quartarios: *ubi antea multis locis,* Quadrantalia: *in optimo exemplari tantum eſt prima eius nominis litera.* 45

De ſcopio. *In margine antiquiſſimi libri contra hunc locum mendi nota adpoſita eſt: & eadem manu ibidem,* De ſcopione, *emendatum. In extremo autem capite pro* Pura, *quæ uox, ut in impreßis, ita etiam in eo legitur, eodem pacto in margine* Curata, *emendatum.* 48

Et ne plus quatriduum. *In uetuſtiſſimo libro* Quadriennium, *quemadmodum paucis pòſt uerbis iterum: id nos erratum librarij putauimus.* 48

Vbi ſatis efferuerit. *Ita in cunctis manu ſcriptis inuenimus: ſed accurati etiam Grammatici oſtendunt, uetuſtiſſimos ſæpe ſic locutos eſſe: Vergilium etiam eadem ratione dixiſſe,* Feruere leucatem, *manifeſtum eſt. Hoc multis locis ita conformatum tempus reſtituimus.* 49

Capreidam, uel iuniperum. *Contra primam uocem in margine uetuſti codicis eadem manu,* Capidam, *ſcriptum eſt. Non multò etiam pòſt in eodem libro* La- 50

gonam, *pro* Lagœnam, *quemadmodum etiam in Medicæo codice locus ille epiſtolæ* Q. *Fratris ad Tironem, Quæ lagonas etiam inanes obſignabat. & in uetuſtiſſimo Plinio locus hic è* XVI. *libro: E' quibus montani prætenuia fila decerpentes, ſpectabiles lagonas, & alia uaſa nectunt. Neq; tamen nos hanc rectam eſſe huius nominis ſcribendi rationem credimus: animaduertimus enim ueteres librarios ſæpe in diphthongis alteram illarum literarum, & poſteriorem ferè, quæ diphthongum conflaret, omittere ſolitos.*

51 Ad tormina, & ſi aluus non conſiſtet. *Poſtrema hæc uerba hoc loco poni debere arbitramur, quem etiam in antiquis libris tenent. Appellat Tormina, ut arbitror,* δυσεντερίαν. *& ſi aluus non conſiſtet,* διάῤῥοιαν. *Cicero in epiſtola ad Gallum hoc confirmat: Tanta me* διάῤῥοια *arripuit, ut hodie primùm uideatur cœpiſſe conſiſtere.*

53 Alium, lentim. *Ita hic, & omnibus alijs locis in his libris* Alium *ſcriptum inueni, quam etiam orthographiam ſeruaui, ſecutus maximè iudicium Ioannis Pierij, docti, & accurati uiri, qui ſuper illo Vergilij, Allia ſerpillumq;: ita ſcribit, Scribendum Alia uno l, cùm antiquis codicibus doctorum etiam hominum ſententia decernit.*

53 Aut quaſillum. *Ita ſanè eſt in manu ſcriptis, & ita legi debet, non* Quaſsillum, *ut in impreſſis hic ſemper erat, quod etiam uerſiculo politiſſimi Poëtæ confirmatur,*

Sit tibi cura togæ potior, preſſumq; quaſillum.

53 Porcam præcidaneam. *Sex. Pompeius, quam appellare porcam præcidaneam ueteres ſoliti ſint, declarat. Hic etiam locus Varronis, ubi mentio ipſius eſt, à* Nonio

adduc

adducitur. De uita populi R. *Libro* III. *Quod hu=*
matus non ſit, hæredi porca præcidanea ſuſcipienda Tel=
luri, & Cereri, aliter familia pura non eſt.

Vomis indutilis. *Vomeris in manu ſcriptis libris* 54
legimus, quæ fortaſſe lectio repudiari non debet: Gram=
matici enim teſtantur, uetuſtiſſimos multa huiuſcemodi
protuliſſe, ut ſupellectilis, nominandi caſu, & non tan=
tùm ſupellex, dicerent.

Hamæ. *In Pandectis hoc nomen eſt, libro primo de* 54
officio præfecti Vrb. *l. Omnia omnino. Sciendum eſt au=*
tem Præfectum uigilum per totam noctem uigilare debe=
re, & coërrare calciate cum hamis & dolabris. Eodem,
aut paulo immutato, nomine Græci inſtrumentum aliud
appellant, de quo diſſeruit eruditiſſimus Budæus, qui lo=
cum quoque Plinij in epiſtola ad Traianum adducit, ubi
Latina dictio eſt.

Ex lapicidinis. *Antiqua lectio* Lapricedinis, *emen=* 55
daui, lapicidinis. Varro libro VIII. *de lingua Lati=*
na, Qui lapides cædunt, Lapicidas, qui ligna, Lignici=
das non dici.

Politori pars eſt. *Vnico tantum l, hoc nomen in his* 55
libris ſcriptum offendi: an quia, quod Sex. Pompeius
ſæpe teſtatus eſt, uetuſtiſſimi conſonantes geminare non
ſolebant? unde Aula, non Aulla, aut Olla, hic ſemper ſcri=
ptum eſt.

Impera ſuouitaurilia circumagi. *Suouitaurilia* 56
ſemper in optimo exemplari, & alijs manu ſcriptis, ſcri=
ptum eſt: nam hæc etiam in antiquiſſimis Cornelij Taciti
libris orthographia eſt, cuſtodita quoq; à perito, & dili=
genti uiro, quo correctore quinq; primi libri editi ſunt.
Sic etiam locum illum in XX. *arbitror legi debere, ubi*

de reſtitutione Capitolij agit, Luſtrata ſuouitaurilibus area: nam ſic ferè in uetuſto legitur. Non me latet, Sex. Pompeium ſolitaurilia hos ludos appellare: & id etymon habere tradere, quod huic uocabulo accommodari non poteſt.

57 Beneq́; euenire ſinas. Receptam lectionem retinui, neque tamen quod in optimis exemplaribus offendi reticere uolo: memini enim me M.Catonem præ manibus habere, qui uetuſtiſsimus ſcriptor fuit, & multa quæ obſoleuerunt, uſurpauit: pro Sinas, igitur in illis, Siris ſcriptum eſt.

57 Quæ dominus præcipit. Veteres codices hac parte corrupti: in optimo mendi etiam nota ad hunc locum appoſita, ſic illi legunt, Quæ domino præceps. Ex communi receptaq́; lectione nullum idoneum ſenſum ducimus: nam hoc, quod his uerbis à Catone præcipi uidetur, infra alijs expoſitum eſt, Dominoq́; dicto audiens ſit. Ingenioſiores fortaſſe ex priſcis ueſtigijs, quomodo legi debeat, eruent.

59 Legulos quot opus erunt præbeto, & factores. In antiquis, Et fictores: emendaui, Et Strictores. Infra, Duas partes ſtrictorũ præbeto. Aliud eſſe, Legere oleam: aliud Stringere, ex uerbis Catonis intelligitur. Factores appellat, qui lectam, ſtrictam'ue oleas poſt dies aliquot faciunt: id eſt, oleum ex ea exprimunt.

60 Domini dato iri &c. Hunc locum ut in omnibus manu ſcriptis inueni, ita dedi: eſt autem manifeſtò mendoſus, quare notam ad eum adpoſui. Communis lectio noua, ut arbitror, & inanis eſt.

60 Donicum ſolutum erit. Excuſi antea mendoſè Domino cum: in manu ſcriptis tamen Donicum, quo ad=

uerbio

uerbio pro Donec *paßim ueteres uſi ſunt:id etiam infra in hoc libro* M. *Cato uſurpauit. Sic quoq; uerſus ille* Lucretij *legi debet,*

Donicum ad extremum creſcendi perfice finem.

non, Deniq;, *ut uulgò in impreßis. Id è manu ſcriptis libris cognoſcitur.*

Hac lege uinum pendens. *Elegantißimo hoc uer*= 60
bo poſteriores quoq; Iuris conſulti uſi ſunt, libro XIX. *Pandectarum, De actionib. empti, & uenditi. Qui pendentem uindemiam emit, ſi uuam legere prohibeatur à uenditore. & quæ ſequuntur.*

Porcos ſerarios. *In excuſis libris, Sectarios: in ma*= 62
nu ſcriptis omnibus Serarios, *ſcriptum inueni. Sectarius ueruex, Sex. Pompeio eſt, qui gregem agnorum præcedens ducit: ducem autem ſuum ſuem eligi nunquàm audiui, neq; tam ſtolidum animal hoc munere fungi poſſe arbitror. Quare potuit ipſos* M. *Cato ab alia re Serarios appellare, quæ mihi ſanè ignota eſt: & quod hic feci, priſcorum codicum auctoritatem ſecutus feci.*

Vti transferri poſsitur. *Priſca hæc lectio.* Poſsi= 63
tur, *uerbum, ſi nunc obſoletum eſt, mutari non debuit: eſt enim, niſi fallor, ſcriptoribus ſuus ſermo relinquendus, ſi à nobis propter uetuſtatem non uſurpandus.* Nonius *de mutatis coniugationibus oſtendit, ueteres nonnullos ita locutos eſſe.*

Aliqua quinq; folia. *Sic in manu ſcriptis, non,* Alia, 64
ut in excuſis. Apud Varronem *quoq; libro primo, ubi hoc præceptum Catonis iiſdem uerbis repetitur, in antiquis exemplaribus ita ſcriptum inueni.*

Et cumini fricti. *Vetus lectio* Fricti, *non* 64
Triti, ut habent impreßi. Varro de re pecuaria inquit

inquit, Triticum *frictum dari oportet.* Horatius *de arte* Poëtica,

Nec ſiquid fricti ciceris probat, & nucis emptor.

65 Vſq; donec commadebit bene. *Vetus lectio,* Vſq; doc ec, *emendaui,* Vſq; *donec: quo aduerbio antea etiam hoc in libro* M. *Cato uſus eſt.*

65 Quod uolet poſtea cibi edit &c. Hic *etiam bis* Edit, *pro* Edat, *poſuiſſe Cato uidetur, quemadmodum antea admonuimus: ſequenti etiam capite, idem bis fecit, quare totiens in fideliſſimis codicibus à nobis inuentam locutionem, quamuis inuſitatam, non debuimus repudiare.*

65 Principium te cognoſcere oportet. *Multa hic diuerſa ab communi lectione in antiquis libris inuenimus.* Prima *hæc pars cum fide inde in noſtrum codicem tranſlata: quam tamen quia mendoſam arbitrati ſumus, nota adpoſita ſignauimus: nihil autem erat quod communi, peruulgataque lectione delectaremur, eruditiores hoc etiam uidebunt: unum tantùm modicè uariauimus, pro* Commutat, *enim in antiquis* Commœtat, *eadem ratione ut arbitror qua* Mœrorum, *etiam, pro* Murorum, *uetuſtè dictum fuit.* Vnum *igitur hoc uariaui, atque id etiam notum facere uolui: cupio enim ſi non doctrinam, fidem meam probari.*

65 Sed quæ uocatur ſeptem bona &c. *Græca uerba ex toto hoc capite ſuſtuli, multis rationibus, ut hoc facerem, adductus:* In *manu primùm ſcriptis codicibus illorum ueſtigium nullum: quomodo has aut illas res natio Græcorum appellaret, nunquam in hoc libro oſtendiſſe Catonem, animaduerti: neq; hoc ad ſe pertinere exiſtimaſſe.* Præterea *apud Plinium, quo loco præcepta Catonis*

tonis de Braßica exponit, Græca uerba non leguntur: ſed ijs utitur Latinis Plinius, quæ ego in antiquis libris à me inuenta hîc repoſui. Poſſent alia huiuſcemodi argumenta à nobis adferri, ſed extremum hoc firmißimum puto, libro x.i x. Sed Cato braßicæ miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. Genera eius facit tria, unam extentis folijs, caule magno: alteram criſpo folio, quam Apianam uocat: tertiam minutis caulibus, lenem, teneram, minimeq́; probat. Item libro x x. cap. i x. quem locum antea demonſtrauit. Quomodo igitur ſi Cato Græcis nominibus genera braßicæ diſtinxiſſet, illa reticere potuit Plinius? Additas Græcas uoces arbitror à recentioribus nonnullis, qui operæ pretium ſe facere cenſuerunt, ſi locum locupletarent, & quæ apud alios auctores inuenerant, huc etiam inculcarent.

Altera eſt priſca, Apiacon uocatur. *Veterem* 65
ſcripturam conſeruaui, quam tamen ſuſpectam habeo, apud Plinium Apianam uocaſſe hanc Catonem legitur: in manu tamen ſcripto Plinio Apiacam inueni. Si rectum eſſe cenſuerint periti uiri, poterunt cum Plinio hîc Apianam legere: ipſe nihil temerè immutare uolui.

Nulla eſt illiuſmodi medicamentoſior. *In an=* 66
tiquißimis libris Medicamento, quod tamen reliquimus. Id etiam propter librorum fidem adnotare uoluimus.

Vulnera putida canceresq́. *Priſca hæc lectio,* 66
ubi in excuſis Putrida, & Putreſcere: in antiquis libris, Putida, & Puteſcere, ſcriptum inueni. Docet Priſcianus libro v. uetuſtißimos etiam hoc Cancer, de morbo protuliſſe.

Teras braſsicam. *Mendoſè in antiquis.* Tætras 66
braſsi

braſsica.

67 Verum morbum articularem. *Vetuſta lectio,* Articularium. *Plinius, Podagræ etiam, morbiſq; articularijs.*

67 Tamen ualetudinis cauſa experirer. *Receptam lectionem retinui, ueterem nunc omnibus exponam, corruptam illam quidem, è qua tamen uera fortaſſe lectio induſtria eruditorum erui quandoq; poſſit:* Tamen ualetudinis cauſa experirus, hanc oportet. &c.

67 Omnis qui inſomnioſus eſt. *Vetus lectio,* Omnis, uel ſiquis eſt ſenioſus. *Plinius quod receptam lectionem adiuuat: Inſomnia etiam, uigiliaſq; tollere decoctam: communem igitur retinui.*

67 Poſtea ferue bene facito. *Priſca hæc eſt lectio, quam recepimus: animaduertimus enim M. Varronem eodem pacto locutum, ſi optimis ac uetuſtiſsimis codicibus fides habenda eſt. De agricultura ubi de modis agrorum diſſerit, Quæ ſole perferue ita fit, ut radices ſatorum comburat. De uillaticis paſtionib. Sexaginta enim millia Fircellina excande me fecerunt cupiditate. In omnibus enim his locis fracta uerba ſunt. Nec me latet, Quintilianum hanc uerborum diuiſionem nequaquam recipere ſolutam orationem tradere.*

60 Nunquam ij uiroſi fient. *Receptam hanc lectionem retinui, notam tamen facere antiquam uolo, quæ deprauata omnino eſt, quod etiam librarius non parum diligens cognouit, ad eam enim notam adpoſuit:* Nunquamum ſeri fient. *Reſtituta fortaſſe uera eſt.*

68 Carnem aſſam dato, ſi eſſe non uolet. *Antiqui libri,* Carnem aſinam dato, ſi eſſe non ſolet.

69 Deinde impetigini parce. *Antiqui libri,* De petigenis

tigenis

tigenis porcæ. *Plinius hanc ſententiam Catonis referens, inquit:* Et *impetigines eadem ſanari ſine ulcere.* Petiginem *hunc morbum etiam appellari ſolitum* Nonius *docet, exemploq́; Lucilij poëtæ confirmat.*

Dic una pariter uſque dum coëant. *Hunc locum mendo uacare non puto. Antiqua lectio contaminata eſt:* Vna pe es uſque dum &c. *Nam prima dictio huius clauſulæ in uetuſtis non legitur. Videant eruditi uiri, an auxilio ueteris ſcripturæ locum reſtituere poßint: nullam enim aliam opem ſtudioſis præbere poſſum.* 69

Locum ſubigere oportet bene. *Plura hic antea uerba legebantur, quæ quia in manu ſcriptis non inueni, cuncta deleui: illa autem, ut ex multis locis liquidò apparet, addita fuerant ab ijs, qui ſingulorum capitum inſcriptiones ſuſtulerant: cùm enim ſæpe ex titulis ipſis ſermo Catonis penderet, illi autem ſublati forent, neceſſariò adiungere aliquid oportebat, quod de qua re capite illo ageretur, oſtenderet. Ipſe diuerſam rationem ſecutus ſum, & quemadmodum in omnibus antiquis exemplaribus inueni, inſcriptiones ante ſingula capita adpoſui, & quæcunq; nuper in capitibus ipſis adcreuerant, abieci. Erant autem illæ rubricatis literis formatæ, ut facilius dignoſcerentur: quòd ſiquis accuratè attendat ſermonem ipſarum, elegans eſt, & ab Catonis oratione non abhorret: multis certè locis ita neceſſariæ ſunt, ut ſine ipſis omnis poſtea ſermo perturbatus imminutusq́; ſit. Quot incommoda ex aliorum correctorum licentia extitiſſent, ut arbitror, intelligent, qui diligenter quæ ab antiquis libris illi uariauerant, uidebunt:* 70

nam

nam in noſtris expreſſam ueterem ſcripturam inuenient.

70 Sarito runcatoq́ꝫ. *Vnico tantum r, hoc uerbum ſcripſi: in his enim antiquiſsimis libris, quibus ad hoc munus uſus ſum, ſemper ita ſcriptum obſeruaui. Audiui præterea à doctiſsimis, & accuratiſsimis uiris, ſe in priſcis monimentis eodem pacto illud ſcriptum adnotaſſe.*

71 Salem ſternito. *Antiqua lectio* Sale. *Antea etiam, ubi de lege oleæ faciundæ agit, in iiſdem,* Et *ſale ſuæ uſioni.*

71 Tertio die demito. *Ita habent antiqui codices, & ita arbitror legi debere.: non, ut in excuſis omnibus,* Demittito. M. *Varronis optimi codices ita quoq; locum illum legunt, circa finem primi:* Si non dempſeris ad edendum &c. *Loquitur autem de penſilibus quibuſdam, quanquam illic etiam impreſsi habebant,* Demiſeris. *Nos etiam ſermone noſtro familiari uerbo in ea re exponenda utimur, quod egregiè reſpondet ei, quod hic reſtituimus.*

*

IN M. VARRO-
NIS, RERVM RV-
STICARVM
LIB.
I.

ACCESSIT *tribus, quorum fidem maximè in Catone expurgando ſecutus ſum, tertius quidam amici, & familiaris hominis, qui in Varrone comes illis adiungitur, & non negligenter à nobis in hoc munere obſeruatus eſt. Illum autem, quamuis priſcis temporibus exaratus non fuerit, paruifaciendum non putaui, nam domi doctiſsimi & clariſsimi uiri, ut in eo quoque adnotatum eſt, Guarrini Veronenſis Ferrariæ exſcriptus fuit, ut facilius etiam à natali loco fides ei habenda ſit. Non enim ab iiſdem exemplaribus, quibus noſtri profectus eſſe poteſt, aut quando cum libris noſtris conſentit, quod ſæpenumero facit, id aſtutè facere, & conſilio aliquo fraudis cum illis inito exiſtimari debet: Sed ut incorruptus teſtis, quod in ueritate ab aliis prauè diſcrepare nolit. De aliis plurimis, qui aut ex eodem fonte orti, aut mendosè ſcripti ſunt, mentionem non faciam: nam aut ambitioſus in citandis teſtibus uiderer, aut ſtudioſis ſine ulla utilitate faſtidium adferrem.*

Inſcriptionem trium M. Varronis librorum à me in optimis codicib. inuentam ſecutus ſum. nam Indices, quibus declaratur, quid ſingulis partibus horum ſermonum contineatur, non omnes ueteres ſunt: Primi enim tantum libri in manu ſcriptis exemplaribus reperiuntur, & ii loco quo à me poſiti ſunt collocati. Secundi, ac Tertii

Indicum in iiſdem ueſtigium nullum: & ſanè ſiquis accuratè animaduertat, non ualde elegantes ſunt. Quare à recentioribus additos puto: ob idq; ad eos, ut adulterinos, notam adpoſui.

76 Quoad uiuam. *In antiquißimo exemplari hîc, & alijs locis paßim* Quaad, *pro Quoad, ut in hoc libro, Et quaad perareſcat furcillis uerſari. In* 11. *capite* 11. *Quaad refrigeratu aëre ueſpertino. Paulo poſt: Et rurſus paſcunt quaad contenebrauit. Nec multò infra: Quaad conualuerunt. Rem nouam hîc adnotaſſe contentus, nihil immutaui.*

77 Indicabo à quibus ſcriptoribus reperias. *Optimi exemplaris diuerſitas, locutioniſq; nouitas ſcrupulum mihi iniecerunt, ne aliquod hîc mendum lateat: ſed ne antiqua quidem ſcriptura omni labe uacat,* Reperitas, *enim habet. Quare uideant eruditi, an* Repetas, *legendum ſit: ipſis enim rem dubiam, incertam relinquo.*

78 Dadis, Dionyſius Euphiton, Euphorion. *Duo, niſi fallor, erant in his uerbis magna errata: nanq;,* Oades, Dionyſius περὶ φυτῶν &c. *Antea legebatur. Refert autem ſcriptores rei ruſticæ per ordinem literarum. Vera igitur eſt antiqua lectio, niſi aliquid mendi in tertio nomine ſit: nam proprium nomen illud eſſe omnino credo, nec* περὶ φυτῶν *ullo pacto legi debere puto. Idem error apud Columellam erat, qui totum hunc locum, à Varrone acceptum, iiſdem penè uerbis pertractat, niſi quòd in manu ſcriptis Columellæ exemplaribus non* Euphiton, *ſed* Euethon, *eſt: maluimus tamen in re incerta (neq; enim in nomen huius rerum ruſticarum auctoris unquàm incidi) M. Varronis codicum fidem ſequi, quàm*

Colum

Columellæ : illos enim fideliores experti ſumus.

Sementiuis ferijs &c. *Ita ſemper ſcriptum in his li=* 78
bris inueni : nam paulo item poſt, Num *feriæ ſementiuæ.*
apud Catonem etiam, Pira Volema, Anitiana, & Se=
mentiua.

Sol ſi perpetuò ſit, aut nox. *Eundem locum, quem* 79
hic adducit Varro, intelligit (ut opinor) Sex. Pompeius,
cùm inquit, Torrens principaliter pro exurens poni=
tur, ut eſt apud Pacuuium in Antiopa, Flammeo uapore
torrens terræ fœtus exuſſerit : uerba tamen non parum
diuerſa.

Si non diffinderem meo inſititio ſomno meri= 80
die. *Hic locus turpiter fœdatus erat in omnibus excuſis*
libris : nos in manu ſcriptis antiquioribus penè inte=
grum inuenimus : hoc tantùm in illis uitij erat, quòd
Sumnu, *pro ſomno, ſcriptum erat : quam maculam dum*
tollere uoluerunt ſiniſtri quidam emendatores, magis lo=
cum inquinarunt. Elegantia horum uerborum, & ſenten=
tiæ etiam ipſius ſplendor hanc ſine multo noſtro labore
caſtigationem confirmat. Inſititium ſomnum μεταφορι=
κῶς *appellat, meridianum, qui tanquam inſeritur, & ad=*
nectitur longo illi ſomno noctis. nam Diffinderem, diui=
derem ſignificare, perſpicuum eſt. Eandem ſententiam,
parum immutatis uerbis, pronuntiauit libro III. *cùm*
inquit : Vbi æſtate diem meridie diuidere ſoleam.

Qui uiritim cis Ariminum datus eſt. *Sic locum* 80
caſtigauimus. Antiqua lectio, Cæſarem inundatus
eſt. *Excuſi antea codices inter ſe diſcrepabant : in alijs*
enim, Cæſennatibus datus eſt : in alijs, Cæſare iubente
datus eſt : legebatur. Eruditi, & ingenioſi uiri nunc co=
gitabunt noſtra'ne coniectura melior ſit : nam aliquid

omnino libertatis adſumendum fuit, ſi locum corrigere uelles: deprauatus enim manifeſtò erat: nos autem modicè ea, ut opinor, uſi ſumus.

81 Contra auream imaginem. *Optimus omnium codex hac parte mendoſus eſt, ſic enim in illo,* Contra aurum imago. *Receptam lectionem retinui, ueterem tamen notam ſtudioſis eſſe uolui.*

81 Illi interea ad noſ. Et Stolo num &c. *Multa hic reſtituimus, ſecuti fidem optimorum codicum: in quibus aliqua licentia uſi ſumus, nunc exponemus: ne ſi noſtra ſedulitas probata non fuerit, noſtra culpa uetuſti libri infamentur.*

81 Nam non modò ouum illud. *Antiqua lectio,* Nam non modò cum illud. *Ouum caſtigauimus, ex his quæ ſequuntur: credimus enim in hac re iocari Varronem, ſiue Agrium potius, qui loquitur. quòd ſi ritum illum apud alium auctorem expoſitum inueniremus, manifeſtius tota res intelligeretur.*

81 Dum id nobiſcum unà uideatis. *Antiqua hæc eſt lectio, ne minimum quidem immutata.* ID, *autem ouum, intelligi debere arbitror,* VIDEATIS. *Nam paulo ante, ſed ne illud quidem ouum uidimus: ambæ autem hæ uoces in excuſis libris immutatæ erant.*

81 Ad te enim rudem eſſe. *Vetus hæc eſt lectio, fortaſſe* Ad *te, pro,* Apud *te: ut in* II. *de* Oratore, *Tum cùm ille dubitaret, quod ad fratrem promiſerat. Nam quod huic ſententiæ reſpondeat, paulo poſt* Fuiſſe, *ex iiſdem antiquis legimus.*

82 Colonus in agro ſurculario ne capra natum paſcat. *Ita emendaui ex uetuſto codice, & ex illo loco libri* II. *Ne colonus capra natum in fundo paſcat. Nam*

ueteres

ueteres libri aliquantulum deprauati, ſic enim habent,
Ne capra tum paſcat. Prima igitur ſyllaba huius uer=
bi Natum, defecerat.

In arcem non inigi. Inigi, quemadmodum eſt in an= 83
tiquis libris, ſcripſi: quo uerbo ſæpe M.Varro uſus eſt.
Sex.Pompeius: Inigere pecus, eſt agere.

Aut alia metalla. Veteres libri hac parte inquinati, 83
Aliam & aliam & alia: caſtigauimus, Alia, & alia
metalla: eſt enim non parum elegans modus dicendi. Ca=
tullus, Hæc atq; illa dies, atq; alia, atq; alia.

Sed id modo quod ex ſatione. Ita coniectura du= 84
cti emendauimus: recepta lectio ſententiæ repugnare ui=
debatur. Hic locus in eodem hoc libro non parum iudi=
cium noſtrum adiuuat. Quoniam fructum, inquit, arbi=
tror eſſe fundi eum, qui ex eo ſatus naſcitur utilis ad ali=
quam rem. Doctiores tamen hoc uidebunt.

Vel Tarquennam audiui. Vetus hæc eſt lectio. 84
Tarquenna nomen, ut arbitror, proprium anagnoſtæ.

In meis pedib. Quamuis hìc manu ſcriptos cum ex= 85
cuſis codices conſentire inuenerim, quod tamen ipſe co=
gitaui, alijs narrare libet. Vereor, ne tres hæ uoces abun=
dent, & potius declaratio aduerbij illius, quod paulo ante
poſitum eſt, quàm Varronis uerba fuerint: ut cùm ante
dixerit, Salus hìc maneto: aliquis ſupra mediam uocem, ut
ubi ſalutem manere uellet, apertius intelligeretur, addi=
derit, In meis pedib. Iudicium etiam meum, ut opinor,
adiuuat, quòd ſi hæ uoces illinc deijciantur, duo illa mem=
bra cantionis parem propè numerum ſyllabarum habe=
bunt, & ſimiliter deſinent, quæ res in huiuſcemodi rebus
curioſè quæri ſolent.

Qui inſcribuntur φυτῶν ἱστορίας. Et alteri φυτι= 87

κῶν αἰτιῶν. Vetus hæc eſt lectio, ne parum quidem à nobis immutata: ita ſæpe à ueteribus auctoribus libri Theophraſti citantur, quod ex Athenæo multis locis cognoſci poteſt, quamuis nunc in excuſis libris aliam inſcriptionem habeant.

88 Qui ſurſum magis hyeme. *In manu ſcriptis hic Suſum, & Deoſum ſine r, quemadmodum ferè ſemper: nos conſuetudinem noſtri temporis ſecuti ſumus. Docent tamen Grammatici & Surſum, & Suſum, ueteres dixiſſe.*

91 Acratophoron uinum. *Antiqui libri ueram lectionem retinent, Acratophoro. Eſt autem Acratophoron uaſis genus. Cicero de Finib. libro II. Ne hoc ephippijs & acratophoris potius, quàm proëgmenis, & apoproëgmenis concedatur.*

93 Itáque in Veijs ut in Pupinia. *Veteres libri hac parte corrupti, communem lectionem multis de cauſis non probamus, eamq́; ab aliquo emendatore repoſitam arbitramur. Modus loquendi, quo infra utitur Varro, aperit hìc aliter legi debere: ut cùm ait, In agro pingui, ut in Hetruria, &c. In mediocri autem terra, ut in Tiburti. Nec tamen locum reſtituere potuimus. Macrum, ſterilem'que agrum eſſe Pupiniam, docet Cicero contra Rullum.*

94 Is modus acnua appellatur. *Hanc lectionem in omnibus antiquioribus libris inueni, nam communem, peruulgatamq́; inanem puto. Columellæ ueteres codices in illo loco libri V. Sed hunc actum prouinciæ Bæticæ ruſtici agnam uocant: agnuam ſcriptum habent: id eſt eodem modo, quo hìc Varronis priſci codices: nam c, in g, ac contrà, facilè commutabant ueteres librarij: ueterem*

rem igitur ſcripturam illic quoque reſtitui. Quòd niſi addidiſſet Columella, actum illum à ruſticis prouinciæ Bæticæ ita appellatum, cùm M.Varro tradat Latinè acnuam uocari, omnia, ut arbitror, conuenirent. Ego quod potui ad hunc locum illuſtrandum præſtiti.

Quod habet ſcrupula C C L X X X V I I I. quantum as. *Hæc eſt uetus, eadem'que ſyncera lectio. Quàm corrupta communis eſſet, facilè perſpici poteſt: nam hunc locum reſtitutum mirificè adiuuare ſtudioſos literarum in ponderibus ac menſuris intelligendis perſpicuum eſt. Vnciam X X I I I I. ſcrupula habere omnes nouerunt, & ex X I I. uncijs, quæ aſſem conficiunt, ſummam illam ſcrupulorum confici, patet: unde uerè M. Varro tradidit iugerum habere ſcrupula C C L X X X V I I I. quantum as. Quod tamen ad orthographiam pertinet, ambobus locis ſcripulum i, non u, in prima ſyllaba habet.* 94

Antiquus noſter ante bellum Punicum &c. *Locus, ut arbitror, egregiè reſtitutus, in antiquioribusq; libris fideliter conſeruatus: unum tantùm erat, quod improuidos lectores turbare potuit, &, ut ſuſpicor, anſam tot erroribus præbuit:* Antiquos *enim ſcriptum erat antiqua conſuetudine, quæ multum in his libris retenta eſt: nam ouom, auos, equos, paßim pro ouum, auus, equus, ſcriptum eſt. De ſententia dubitari non poteſt, nam Sext. quoque Pompeius inquit, Centuriatus ager in C C. iugera deſcriptus, quia Romulus centenis ciuibus ducena iugera tribuit.* 94

Quæ duplicata eſt quadrata in omnes quatuor partes. *Manu ſcripti libri,* Centuria eſt quadrata &c. *Quæ ſi mendo uacat lectio, intelligit M.Varro centuriam* 94

illam, quæ uetus nomen habebat, quamuis ſummam iugerum duplo maiorem haberet. Et *ſanè ueriſimile eſt, ita loqui* Varronem, *quemadmodum etiam Sex. Pompeius facit: quamuis enim non oſtendat ſe loqui de duplicata, ea illi tribuit, quæ duplicatæ conueniunt: tunc enim omnes, Centuriam cùm audiebant, duplicatam (quamuis nihil adderetur) intelligebant. Centuria, inquit Sextus, in agris ſignificat ducena iugera.* In v. *de lingua Latina* M. *Varro, quo loco rationem nominis reddere debuit, totam rem explicauit: Centuria prima centum iugeribus dicta, poſt duplicata retinuit nomen.* Vt *arbitror, nonnulli correctores, cùm Centuriæ nomen attenderent, nec cogitarent,* Varronem *conſuetudine loquendi ſui temporis uti, mendum eſſe ſuſpicati, uerba commutarunt.* Nam *uix fieri poſſe puto, ut in aliquibus peruulgatam lectionem manu ſcriptis codicibus inuenturus non fuerim, ſi illa uera huius loci, ac germana eſſet.* Quod *uolent tamen de hac re docti uiri iudicabunt.*

94 Latera longa pedum ∞ ∞ C. *Cum ſtudium meum exprimendæ antiquitatis non bene percepiſſent operæ, quæ poſtea libros excuſerunt, integrum hunc locum deprauarunt: Quibus enim notis ſumma pedum, quæ centuriam conficiunt, in optimo exemplari deſcripta eſt, iiſdem in noſtro codice deſignari uolebam. Sic autē in illo ſcriptum eſt,* Pedum ∞ ∞ C Ð. T*ypographi lineā, qua poſtrema litera diſſecta eſt, lituram eſſe credentes, ut arbitror, literam totam, tanquàm à me deletam, reliquerunt, falſumq; numerum pedum poſuerunt. neq; hoc tantum hoc loco fecere, ſed in* III. *etiam libro in eadem re lapſi ſunt, quò facilius quid eos deceperit ſuſpicari potui.* I*ta enim ille quoque locus legi debet,* [186]. Lon=

gum

gum P. Ð C C C C L. Non *ſolùm autem hanc notam in fideliſsimo* Varronis *codice, ſed in alijs etiam priſcis monimentis inueni: ut* Romæ *in uetere lapide, qui laudes* Dioclis *agitatoris exculptas habet. Eſt autem in uolumine* Epigram. *ant. urb.*[17] *exſcriptus.* Duo igitur *hi loci corrigendi, nec ſedulitas mea, ſtudiumq́; renouandæ uetuſtatis reprehendendum: quamuis res hic aliorum culpa malè ceſſerit.*

Sin cogare ſecundum flumen ædificare, curandum, ne aduerſum eum ponas. *Ita habent antiqui libri: quæ ſi recipitur lectio, reſpondit* M. Varro *alio genere, ac ſupra uſus fuerat flumini: nam magis uſitatè dixiſſet,* id, *non* eum, *tanquam ſi fluuium, aut amnem antea poſuiſſet. Sententia ſanè idonea eſt.* Idem *etiam ſignificare uolens* Plinius, *inquit, neque iuxta paludem ponendam eſſe, neque aduerſo amne.* In *peruulgata lectione mendum eſſe facilè omnes, qui attentè perſpicient, uidebunt: nam & rei ipſi, & ijs, quæ ſupra tradiderat* Varro, *ſententia ipſius repugnat: dixerat enim, uillam ad exortus æquinoctiales aptiſsimam eſſe: Eurum autem ab ortu ſolis flare quis neſcit? uentosq́; qui inde ſpirant ſaluberrimos eſſe.* In 11. *etiam libro* Geoponicon Didymi *nomine hæc leguntur:* τὸ δὲ πᾶν σχῆμα τῆς οἰκίας πρὸς ἀνατολὰς ποιητέον καὶ τὰς θύρας· οἱ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν ἄνεμοι πνέοντες, ὑγιεινότεροι. 95

Fructus, ut eſt uinum, &c. *Totum locum ad ueterem lectionem reduximus.* 96

Se quiete reciperare. *Antiqua hæc lectio: quæ, ut arbitror, multò elegantior eſt illa, quam deiecimus.* Reciperare, *reficere hic ſignificat.* 96

Quod enim infertur recens minus bonum. 97

Longè diuerſa priſca lectio, uel potius totus locus in antiquis inquinatus: eam notam faciemus, ſi fortè ex ijs ueſtigijs reſtitui locus poßit: quis enim ſcit, an communis hæc, & peruulgata ex ingenio repoſita ſit, quod ſæpe in his libris factum animaduertimus. Quod enim quam recens, quod confacuit melius. Ita in melioribus: nam in ſemiuetere pro confacuit, conflacuit, legimus: cætera eadem erant.

97 Et pauimento procliui in lacum, quod ſæpe, &c. Antiqua hæc lectio: nam quæ in medio plura uerba poſita erant, in nullis à nobis manu ſcriptis inuenta ſunt: ea declarationẽ alicuius fuiſſe arbitramur: quod tamen uerbis illis declaratur, ſine ipſis intelligi pulchrè poſſe manifeſtum eſt.

98 Prætereuntis laſciui non metuet facem ardentem. Verbum uiatoris, quod ante uocem prætereuntis erat, inde ſuſtulimus: nam in ueteribus libris à nobis inuentum nõ eſt, & hic poſitum nimis otioſum foret: nam ſine illo Prætereuntis idem ſignificat. libro VI. de lingua Latina M. Varro: Et ideo ſecundum uiam, quò prætereuntis admoneant, & ſe fuiſſe, & illos eſſe mortales.

99 Ne familiæ rixentur cum uicinis. In excuſis omnibus, & manu ſcriptis ita legi: uerùm ſi Nonium audias, aliter locus legi debet: affirmat enim ille, M. Varronem hic Rixent, ſcripſiſſe: cum enim de contrarijs generibus uerborum diſſereret, docuit, Rixat, pro Rixatur, à ueteribus poſitum fuiſſe: pluresq; locos Varronis, ut hoc probaret, ad teſtimonium uocauit: poſtremus autem hic eſt, Ne familiæ rixent cum uicinis. Quamuis enim in excuſis De rerum natura libro primo, ſcriptum ſit: lapſus hic fuit librarij, & Rerum ruſticarum libro primo, ma-

nifeſtò

niſeſtò legi debet: nam ita ſæpe in inſcriptionibus librorum,& alijs etiam partibus apud Nonium *peccatum eſt, ut huiuſcemodi menda minimè perturbare nos debeant.*

Quod ubi id pote,ut ibi:quod eſt campus,nul= 99
la potior. *Ita habent antiqui libri,quam ueram eſſe lectionem puto, & ſi diligens librarius mendoſam putauit, ad eamq; notam adpoſuit: poteſt tamen fieri,ut falsò eam ſuſpectam habuerit: duriuſcula ſanè locutio, quales non paucæ ſunt huius auctoris: ſententiam tamen & plenam, & bonam habet: nam* Pote, *appellaſſe ſæpe ueteres, quod poſteriores* Poſsibile *dixerunt,ſatis planum eſt.*

Ac colit aliquot corbulas uuarum. *Apud No=* 99
nium,qui hunc locum adducit, Cogit, *legitur: mendosè tamen,ut puto: nullus enim liber tot mendis ſcatet, quot* Nonius.

Vt quercus, ſic iuglandes,&c. *Ita ex ingenio* 101
emendaui, ſpero ſanè caſtigationem hanc ſtudioſis uiris probatum iri,uolui tamen puſillum licentiæ,quo uſus fueram,aperire: Nam *in antiquiſsimo,& optimo libro* Iugulandes, *ſcriptum obſeruaui, ut in illo etiam loco in eodem hoc libro,* Nuces *iugulandes in harena.*

Quos obæratos noſtri uocitarunt. *In manuſcri=* 101
ptis, Obærarios, *mendosè tamen, ut puto: itaque receptam lectionem conſeruaui, libro* VII. *de lingua* La*tina,ut ab ære obæratus.*

Et more incolarum è nouitijs requiſito. *Corru=* 101
ptiſsimus locus in antiquis exemplaribus, & quæ in illis leguntur,non parum ab his diuerſa ſunt. Omnibus *ingenij uiribus contendi,ex priſcis ueſtigijs ueram lectionem indagare, nec quicquam tamen profeci: ſagacioris ingenij alij, quod adipiſci non potui, fortaſſe conſequentur.* Ve=

tus

tus lectio, Et in eo eorum è nouitijs reliquiſitio ad priorem,&c.

101 Facilius enim his,quàm minoribus natu. *Veteres libri hac parte perturbati,& fortaſſe uitioſi:* Facilius enim ij,quàm minore,&c. *niſi,* Ei quàm minori, *legendum ſit: quod tamen durum eſſet:antea enim numero multitudinis de uillicis locutus fuerat, & id ſtatim etiam fecit. Præterea infrà,ubi de operarijs ſermo eſt, unitatis numero in illis legitur,* Imitetur: &, Animaduertat. *ubi autem de his, qui præſunt non multò poſt,* Illis, & Coërceant. *contrà ac in impreßis: quæ nos omnia reliquimus,& tamen adnotare uoluimus.*

102 Ad inijciendum uoluptatem. *Idem de hoc loco dicere poſſum,quod de proximo ſuperiore. Vetus lectio:* Iniciendum uoluptatem præfectorum honore aliquo habēdo,& de operarijs, qui præſtabunt alios. *Fortaſſe pro Voluptatem, Voluntatem legendum eſt: has enim uoces ſæpe imperiti librarij confundebant, ut in Quintiliano quoque libro* VIII. *(ita enim arbitror locum illum legendum) Quæ corrumpi ſpecioſißimi hominis tam obuia uoluntate non poſſet. Et in Lucretio: nam ſic locus deprauatus in* II. *libro reſtitui debet:*

Libera per terras,unde hæc animantibus extat,
Vnde eſt hæc, inquam,fatis auulſa uoluntas?
Per quam progredimur,quò ducit quenq; uoluptas.

Eædem igitur hîc quoque uoces inter ſe locum commutarant,& in cunctis impreßis libris uitium antea erat:quod ſententiam per ſe parum planam, magis etiam obſcurabat. Agit enim ſummæ eloquentiæ, & artis Poëta,de declinatione Atomorum, qua Epicurus ſempiternum motum interruperat, & animis hominum libertatem acquiſiuer

ſiuerat. Voluntatem *hîc liberam appellat Lucretius, quod* Græci τὸ ἑκούσιον *uocant, per quam* Fati *neceßitatem, & perpetuam illam cauſarum ſeriem refellit. Cùm enim homines illuc ſe ferre poßint, quò animus inclinat, atq; inde diſcedere, unde idem auertit: omnis illa uis fatalis inanis eſſe intelligitur.* Plurimis *autem de cauſis, ac pro maximarum rerum introductione, declinationem hanc excogitauit* Epicurus: *non minimum, ut improbis, ac facinoroſis hominibus facilem ſui purgandi rationem eriperet: illuc enim omnes confugere conſueuerunt, & ſuorum flagitiorum culpam in* Fatum *reijciunt: quòd ſibi neceßitatem peccandi impoſitam eſſe dicant, nec ſe ullo pacto poſſe contra fati leges repugnare.* Veritus *igitur ille, ne facinoribus ſuis homines hoc pacto ueniam impetrarent,* Fatum *ſuſtulit, & animos noſtros liberos eſſe declarauit: quod* Lucretius *poſtremo uerſu ſignificauit:*

Per *quam progredimur, quò ducit quenq; uoluptas.*
Per *quam, liberam ſcilicet uoluntatẽ, deferimur illuc, quò appetitio, & alicuius rei deſiderium nos rapit.*

Huius *emendationis me admonuit* Franciſcus Medices, *iuuenis ingenio, doctrina, probitate inſignis, & qui ad magnarum rerum, atque artium ſcientiam, adiunxit hanc quoque elegantißimi* Poëtæ *cognitionem: nam eum accuratè legit, & unus omnium omnes ipſius ſenſus optimè percepit.* Quod *uerius me aſſerere poſſe arbitror, cùm & ipſe quoque in* Lucretij *lectione, ac* Epicuri *decretis mediocriter uerſatus ſim.* De *hac autem corporum indiuiduorum motione, quam* κατὰ παρέγκλισιν Epicurus *appellabat, &* Cicero *in primo* περὶ τελῶν, *& in libro de* Fato *copioſe diſſeruit: &* Plutarchus *in commentario, quo oſtendit* Stoicos *ea decreuiſſe, quæ inter ſe non bene*

hærer

hærerent,ac uita etiam, factisq; eoſdem à decretis ſuis diſſentire. Et in illo ſermone,quo diſputantes ingenioſos uiros inducit,utræ animantes prudẽtiores,quæ in terrá ne, an quæ in aqua degant. Necnon in alio etiam commentario,quem ſcripſit de ortu animi, à Platone expoſito in Timæo. Quibus omnibus in locis Stoicos accuſat, quòd cùm puſillam rem,tenuemq́;, Atomum ſcilicet unam minimo loci ſpatio de uia exire,concedere Epicuro nolint,ut plurimæ,atque utiliſſimæ res fiant,ipſi abſurda multa,ac hominibus incõmoda,moleſtaq́; effingant. Quamuis enim Epicureis Plutarchus alijs temporibus non ualde æquus eſſet,ut qui tamen maiore odio aduerſus Stoicos flagraret,rem quam non ualde probat, contra illos defendit, ac multo tolerabiliorem,quàm cõmenta ipſorum eſſe tradit.

102 De familia : Cato dirigit. In antiquiſſimo libro, & hic,& alijs in locis, hoc uerbum E, in prima ſyllaba habet, quemadmodum ſanè ueteres ſcribebant : cuius rei argumentum etiam eſt etymon, quod habet uerbum Derectarij : id autem in XLV. libro Pandectarum eſt, de extraordinarijs criminibus l. ſaccularios. Item qui derectarij appellantur : hoc eſt,hi, qui in aliena cœnacula ſe dirigunt furandi animo,plus quàm fures puniendi ſunt.

103 Vt ſi ſit confragoſus,&c. Antiqua lectio diuerſa, Quod ſi confragoſus,atq; arduis cliuis. receptam tamen retinui.

103 In agro Liguſtico montano. In optimo, & antiquiſſimo codice nunquàm Liguſtico, ſed aut Liguſco, aut Liguſto. hic Liguſco. In II. libro Liguſti,de bubus ſermo eſt. In III. iterum Liguſcos : Secundum Italiam contra montes Liguſcos. Nihil in his tribus locis uariaui, priſcam tamen ſcripturam notam facere uolui.

Quær

Quærendum an Liguſcos, ut Hetruſcos uetuſti ſcriptores dixerint.

In uinea iugerum C. aſinorum iugum, aſinum molarium. *Ex uetere ſcriptura locũ reſtituimus, unum tantum reliquimus: Molendarium enim pro Molarium, uetuſtiſſimum exemplar habebat: apud Catonem tamen Molarium: hunc enim ipſius locum exprimit. Aſinos ploſtarios* I I. *aſinum molarium. In ſemiuetere codice Molendinarium, quo uerbo iuriſcõſulti etiam uſi ſunt, & hæc fortaſſe uera M. Varronis lectio: quamuis enim ſententias Catonis recitet, non tamen iiſdem ſemper uerbis refert, ut ſupra: Cato enim aſinos ploſtarios* I I. *Varro aſinorum iugum dixit.* 104

Sed etiam qui non ſolum, &c. *Lectionem eam retinui, quam formis olim in hac urbe excuſi libri habebant: eandem enim in manu ſcriptis inueni, & in peruetuſto in primis, cuius maximè auctoritatem ſequor: nec me latet Venetijs excuſos ualde ab hac diſſentire. Opinor autem cùm locus obſcurus ſit, & fortaſſe decurtatus, aliquem qui corrigere uoluit, ut illi codices habent, ex ingenio reſtituiſſe. Cùm multa autem illic, & addita, & immutata ſint, tam liberè mihi à priſcis ueſtigijs diſcedendum non putaui.* 105

Nec non ita ſi incidit, ut ſit uitandum. *Antiquiſſimum, fideliſſimumq; exemplar diſſentit ab hac lectione, quam & in aliquibus excuſis, & in ſemiuetere etiam inueni: non tamen, & ipſum mendo uacat, aut certam aliquam ſententiam habet. Animaduertendum tamen, an ueræ, germanæq; lectionis ueſtigia illa ſint: nam hac, quam ſupra poſui, non ualde delector: & eam etiam nonnulli, nihil tamen melius adferentes, uariarunt. Eſt igitur hæc* 105

optimi

optimi codicis lectio, Nec non tra ſi incidit,&c. *Vt autem nihil relinquam,quod poßit ſtudioſos adiuuare,uidendum eſt, an unius literæ immutatione ita legi debeat*, Nec contra ſi incidit ut ſit uitandum: *hoc ſenſu, Quemadmodum ueterani boues è campeſtribus in montana loca non deducendi, ita contrà ex duris, & aſperis locis non reformidandum in plana, & campeſtria deducere*. Hoc *enim à noſtris etiam agricolis diligenter obſeruari ſolet.*

105 In furcas deſtitutas incluſerit. *Manu ſcripti omnes,quos uidi,ita habent: nam formis antea excuſi* Deſtinata, *mendosè legunt*. Nonius *docet*,Deſtitui *uetuſtis ſcriptoribus ſignificare etiam rurſus ſtatui, atque id exemplo* Næuij *gymnaſtico confirmat*: In *alto nauem iubet deſtitui anchoris*. Et *Cæcilij ſymbolo*: *Deſtituit omnes ſeruos ad menſam ante ſe*. *Videndum autem,an locus antiqui* Poëtæ, *qui adducitur à Cicerone in eruditiſſima epiſtola ad* Pætum,*eodem intellectu hoc uerbum habeat*: *Ita me deſtituit nudum. quod tamen non affirmo, ut de re ualde incerta,& obſcura.*

106 Et interdiu clauſos dormire. *Verba,quæ hæc in excuſis olim ſequebantur,in manu ſcriptis non leguntur: ea autem ſunt, Cathena iunctos,ut ſoluti acriores fiant. Videndum igitur,an noua ſint, & ab aliquo correctore, aut declaratore,addita.*

106 Vt funes,reſtes,tegetes. *Totum hunc locum* Nonius *adducit. Tegetes, inquit, à tegendo. Varro de re ruſtica libro* 1. *ſic quæ fiunt de cannabi lino iunco,&c. Mendosè tamen apud eum, De cannabino iunco,legitur.*

107 Vineaticæ opus eſſe ſex, ſirpiculæ V. *Emendandum,Vineaticæ opus eſſe* x L. *Hæc enim ſumma apud*

Caton

Catonem eſt: præterea in optimo exemplari huius lectionis non parua ueſtigia remanent, Eſſe exi ſirpiculæ. *E, enim litera inutiliter iterata eſt, & ex* I, *quod eſt poſt* X, *faciundum* L. *ita erit* XL. *& cum Catonis ſumma congruet.*

Quæ cibi ſunt maioris. *In exeuſis antea libris;* 108
Succi: in manu ſcriptis omnibus Ibi, *ſcriptum inueni: quare una addita litera, Cibi, caſtigaui. In ſemiuetere codice poſt* Maioris, Virtutis, *additum erat: ſupra enim neque Suci, neque Cibi habebat: quare ita locum ſuppleuit, audacter tamen, & barbaré.*

Cum nec dum ſiliculam cæpit. *In cunctis manu* 108
ſcriptis, Cùm dominus ſiliculam, *inueni, quæ ſcriptura uitium omnino habet: nec tamen temerè omnes arbitror antiquos ab impreßis diſſentire.*

Vnde utendo quid facias. *Viendo, legi debere o=* 108
ſtendit Nonius, *qui uim huius uerbi declarans, auctoritate* M. Varronis *utitur, & hunc ipſum locum adducit. Peruetuſtus igitur etiam codex hac parte mẽdoſus, eſt in quo* Vtendo, *legitur. Sed aliud etiam, quod non minus perturbat, in eo hic eſt: nam poſt utendo* L. *poſitum eſt:* Vnde utendo L. quid facias: *& contra ea uerba in margine mendi nota adpoſita. Hæc (fateor) me res multum torſit, ac diu ſolicitum habuit, nec aliquid quod probarem, unquam excogitare potui, antea ubi* Licinius *nomen in antiquißimo* L. *tantum. ut ibi,* Fructus *ſolent diſperire* L. *dubium enim, &c.* Item *de numero ruſticorum:* Tempeſtati, *inertiæ, indulgentiæ* L. *horum neuter, &c. quod quamuis rationem non habeat, & culpa omnino librarij commiſſum ſit (neque enim* L. *Lucilius ſignificat) tamen tolerari poteſt: nam ſermonem ab alio ſuſcipi ſignificat, hic*

*locum non habet. Hoc in alijs etiam locis inueni, quæ in=
dicabo cùm ad ea peruenero: neq; enim nunc magis tur=
bare lectorem uolo.*

108 Deſitis ſeminibus. *Antiqui libri* Deſsitis. *recce=
ptam lectionem ſuſpectam habeo: nondum tamen, quod li
benter ſequar, inuenio.*

110 Neque propter eas adſerunt uices. *Vetus lectio,*
Neq; propter eos ut adſerunt, &c. *& paulo ſupra,*
Neque eos creſcere. receptam lectionem retinui.

110 Et ſimul glæbis à ſole percalefactis. *Ita locum re=
ſtitui, antea enim Cauis, mendosè in omnibus excuſis le=
gebatur: uetus lectio* Clæbis. *Qui obſeruaſſet cum æ
diphthongo glæba ſcribi debere (ita autem in priſcis mo=
nimentis hæc dictio ſcripta eſt) nullo negotio potuit lo=
cum corrigere, nam* C, *&* G, *paſsim confundunt ueteres
librarij. Præterea ſentẽtia multo elegantior mirificè con
firmat hanc caſtigationem.*

111 Subtilius diſcretis temporibus. *Antea,* Deſcri=
ptis. *Mendum ortum, quia in antiquis* Deſcretis, *ue=
tere orthographia ſcriptum eſt, ut in* Derigo, Deuertor.
Libro 11. *in ijs uetuſtis codicibus: Ea partes habet no=
uem, deſcretas ter ternas. Ille enim locus, & ueteris ſcri=
pturæ, & intellectus huius uerbi ualde accommodatum
exemplum eſt.*

111 Putari in primis. *Nihil uariaui: diuerſi tamen hic
ſunt antiqui libri:* In pratis, *enim habent. Ingenioſio=
res uidebunt, an in recepta uitium ſit: mihi ſanè illa ali=
quantulum ſuſpecta eſt.*

112 Exta Deis cùm dabant, porricere dicebant. *Sic
ex ingenio emendaui: antea enim* Porrigere, *corruptè
legebatur. Veteres autem librarios has literas commu=*

tare

tare ſolitos, manifeſtum eſt. adnotaui in optimo exemplari Grates, *&* Alagriores, *pro Crates, & Alacriores, ſcriptum eſſe : & contrà* Virculta, *&* Fricora, *pro Virgulta, & Frigora. Porricere, exta dare, non Porrigere, antiqui in re diuina facienda uocabant : quod teſtimonio etiam Vergilij confirmari poteſt, qui in* v. *Aeneidos*

–extaq; ſalſos
Porriciam in fluctus.

dixit : nam ita eum ſcripſiſſe, nobiles Grammatici oſtendunt.

Quod ſi quæ folia amittere. *Ita locum reſtitui, rectè, ut opinor: ut autem facilius iudicari poßit, ueterem lectionem, multum à peruulgata diſcrepantem, adponam:* Quod ſi quæ folia mittere ſolent ante frondere inciperunt ſtatim ad ſerendum idonea non ſunt. *Primam ſyllabam indefinito tempori addendam cenſui, & pro* Mittere, *Amittere ſcribēdum, ut per, quæ folia amittere ſolent, intelligat quæ Græci appellant* φυλλοβολοῦντα. *Animaduerti enim M. Varronem ita conuertere ex Theophraſto* φυλλοβολεῖν, *Reliqua opera noſtra non indigebant, nam integra erant: Sententia autem plana, ut eo reſtituto in antiqua ſcriptura, cætera recta ſint : communis autem uitia perſpiciantur.* 112

Vites pampinari, ſed à ſciente. *Græci* βλαστολογεῖν *appellant. Theophraſtus, quem etiã M. Varro expreßit,* πρῶτον μὲν καὶ μέγιστόν ἐστιν ἡ κλάσις, *&c.* δεύτερον δὲ καὶ τρόπον τινὰ τούτῳ παραπλήσιον, βλαστολογία. καὶ γὰρ ἐνταῦθα εἰδέναι τὰ ποῖα συμφέρει καταλιπεῖν καὶ τὰ ποῖα ἀφαιρεῖν καὶ πρὸς τοὺς ἑτέρους καρποὺς καὶ πρὸς τὴν ὅλην φύσιν. 112

Eiuncidum enim ſarmentum propter infirmitatem ſterile. *Vetus lectio. In excuſis antea libris* Euincidum. 112

cidum. *Duo ſunt loci apud auctorem hunc maculoſi, ut opinor: hic, & alter in* 11. *libro, ubi diſſerit de paſtoribus: quorum ſi quis alterutrum emendarit, ambos emendarit: ille tamen, ut uidetur, deprauatior: ipſe hunc etiam ualde ſuſpectum habeo: cùm ad eum peruenero, accuratius iterum de hac re diſputabo: nam in ſuperioribus uerbis mendum nullum eſſe puto. Fuerunt tamen, qui locum correctione indigere exiſtimantes, multa uariarunt, atq; id contra fidem priſcorum codicum.*

113 Exin mutatis literis. *Ita ex ingenio emẽdaui, parua licentia uſus: in excuſis,* Ex immutatis. *Exin reſpondet aduerbio, quod ante poſuerat,* Primò. *Hîc etiam multa longe à uetere ſcriptura in quibuſdam impreßis libris uariata ſunt.*

113 Ex altera parte. *Veteres libri hîc perturbati: Receptam lectionem retinui, antiquam autem nunc notam faciam.* Ex altera parte parit capreolum, is eſt coliculus uiteus intortus, ut cincinnus: is enim uitis quib. teneat: id qua ſerpit ad locum capiendum quo capiendo capreolus dictus.

113 Ocinum dictum à Græco uerbo ὀκέως, quod ualet citò. *Ita legi debere arbitror, & ita in ueteribus libris ſcriptum inueni: nam in antiquis quoq; Plinij codicibus ſic locus ille legitur, libro* XVIII. *capite* XVI. *Varro appellatum à celeritate prouenie͂di à Græco, quod dicunt, oceos. Hic autem Varronis locus, quàm inquinatus ſit, apud* Noniũ *Marcellum facilè omnes uidere poſſunt. Ocinum, inquit, quod ocimum dicimus, Varro de re ruſtica libro primo.*

113 Antequàm genat ſiliquas. *In excuſis Gerat, mendosè, in manuſcriptis omnibus* Genat, *rectè. Hunc locum*

eum deprauarunt,qui Geno,Latinum eſſe uerbum neſcie=
bant,& à uetuſtiſſimis crebro uſurpatum. Priſcianus li=
bro x. Gigno genui,pro quo Geno,uetuſtiſſimi protule=
runt. Varro in Andabata: Sed quod hæc loca aliquid ge=
nunt.cuius infinitũ paßiuum Lucretius in III. protulit,

—tanto magis inficiandum,

Totum poſſe extra corpus durare,geniq́;.

In libro quoque xxx. Pandectarum, De legatis,& fi=
deicommiſſis. l. qui filiabus. ſic locus ille legitur in Flo=
rentino exemplari: Si quis ita legauerit, ſi qua filia mihi
genitur, ei hæres meus centum dato. Plurimis autem lo=
cis hoc uerbum apud Varronem temerè ſublatum fuerat.

Id eſt pabuli ſegete. In antiquis libris, Id eſt fa= 113
buli ſegete. Nam ſic etiam non multo ante in iiſdem lo=
cus ille ſcriptus eſt, Et non nunquàm fabulia: in ex=
cuſis autem, Fabalia.

A' quo quod indigent potu poma dicta eſſe 113
poſſunt. Nonius Potui, hic à Varrone ſcriptum fuiſſe
tradit,de numeris,& caſibus, 14 14. datiuus pro abla=
tiuo. Siſenna hiſtoriarum libro IIII. Alij ſaltui,ac ue=
locitati certare. Varro de re ruſtica libro primo: A' quo
quod indigent potui poma dicta eſſe poſſunt. Communem
lectionem conſeruaui, quam etiam in antiquis libris rep=
peri. Habent autem illi hic etiam L. de quo ſupra locu=
tus ſum:quæ nota fortaſſe aliqua fuit,quales multas in an=
tiquis libris ueteres ponebant: potuit etiam illa hanc no=
uam locutionem,quam adnotauit Nonius,indicare.

Quod ad ueterem orthographiam pertinet, duo hic 113
admonere poſſumus: Reſicari, & Sicari, hoc capite
contra huius temporis conſuetudinẽ in antiquis libris ſcri
ptum eſſe,quemadmodum etiam hoc ipſo in libro, ubi de

meſsionis generibus agit: Et manipulum, ut quenq; ſubſicucrunt. & eodem loco, Vt ſtramentum medium ſubſicent. nam eandem rationẽ habet, quod (ubi de modis quibus metirentur rura agit) in peruetuſto ſcriptum eſt: In ſubſiciuum eſſe unciam agri: pro, In ſubſeciuũ: & quod contrariam rationem habere uidetur, Sagenantur, pro Saginantur.

114 X L. die uix exiſtant. *Hæc eſt uetus lectio: antea in excuſis, Exeant: quemadmodum ſanè alibi quoque M. Varro locutus eſt, ut hoc ipſo in libro: Primum pleruncq; è terra exit hordeũ diebus* V I I. *Potuit tamen orationem uelle uariare: nam Exiſtere, præclarè hoc etiam ſignificare arbitror. Cicero de Diuinatione libro* I I. *Tages quidam dicitur in agro Tarquinienſi, cùm terra araretur, & ſulcus altius eſſet impreſſus, extitiſſe repente.*

114 Terra ad ea obruenda puluinos fieri. *Antiqui libri hac parte perturbati, quare communi lectione conſeruata, ueterem nunc notam faciam, ſi poſsit aliquam utilitatem afferre:* Terra adruenda puluinos, &c. *Cætera hîc reſtituta, ex iiſdem libris ſumpta ſunt, & uitio carent.*

115 Τριακάδα alij. *Hanc lectionem reſtitui è uetuſtis libris, in quibus ſine ulla macula conſeruata eſt: eam autem ueram eſſe, facilè omnes intelligere poſſunt. Quẽ Athenienſes diem* ἕνην καὶ νέαν *appellant, inquit Varro, alij Græci* τριακάδα *uocant. Ariſtophanes lepidiſsimus Poëta in hac uoce iocatus eſt, in fabula quam* νεφέλας *inſcripſit:* ἕνη γάρ ἐστι καὶ νέα τις ἡμέρα. *Interpres ipſius multa de omni hac re, & conſuetudine Athenienſium enumerandi dies menſis expoſuit. Quemadmodum autem apud Laërtium legimus, primus Solon* τριακάδα, ἕνην καὶ νέαν *appellauit.*

115 Ni decreſcenti Luna tondens caluus fiam. *An-*

tiqua

tiqua lectio reſtituta: niſi quòd uetere more ſcribendi illa Tondes caluos, *habebat: ſed n, ſæpe relinquere ſolebant: ut,* Prægnas,*pro* Prægnans:*contrà autem quandoq; addere: ut in* Thenſaurus. *&* Caluos, *ut* Equos, *Auos,ſingulari numero,nominandi caſu ſcriptum fuit.*

Ad alia in pręparando faciẽdi ſcrobes. *Ita locum reſtitui ex antiquis libris. ſic etiã infra loquitur,Ad alia arandũ.nec multo poſt,Ad quædam bipalio uertenda terra. Deceperat librarios, quòd hic præpoſitio Ad, per t, ſcripta eſt,* At: *ut duobus etiam locis,qui conſequuntur: magis tamen peccarunt,quòd* Alia, *hinc ſuſtulerunt.* 116

Faciendi ſcrobes. *Scrobes, hic Varro uirili genere dixit, quemadmodum* Nonius *ueteres etiam alios feciſſe oſtendit, nam muliebri quoque genere uocabantur: ubi autem de hac re diſſeruit,inquit,Varro ruſticarum rerum libro primo Scrobiculum dicit. Scrobiculum* ὑποκορισικῶς *in his libris appellatum non memini me legiſſe:quare aut ſub aliquo mendo hoc nomen in codicibus Varronis latet,aut memoria Nonij uacillauit.* 116

Vſque eò,ut Theophraſtus ſcribat. *Locus,quem intelligit Varro, eſt in primo* φυτῶν ἱστορίας α. ἤγουν ἐν τῷ λυκείῳ ἡ πλάτανος ἡ κατὰ τὸν ὀχετὸν ἔτι νέα οὖσα πρὸς τρεῖς καὶ τριάκοντα πήχεις ἀφῖκεν. 116

Ita bubus,ac ſuibus. *In antiquis libris* Subus, *ut etiam illo loco* II. *libri de ſuibus nemini ignotum: conſuetudinem tamen noſtri temporis retinui, & ſi ſcio doctos uiros huius ætatis hanc orthographiam probaſſe,& ſecutos eſſe.* 116

Robuſta aliqua materia. *Antiqua hæc lectio: antea* Robuſtea. *Cato: Arbores ſtipites robuſtas facito, aut pineas. A' Robore igitur Robuſtus. Plinius hoc præ=* 117

ceptum Varronis ſignificauit, cùm inquit libro X V I I. *capite* I X. *Palo è robore depacto fieri iubet.*

117 Quæ transferuntur è terra in terram. *Plura hîc erant uerba, quæ in antiquis non inueniuntur: nam quod in illis primum eſt uerbum, poſt ultimum à nobis adductum,* Viuas radices, *eſt: non Viuæ radices, ut in excuſis. Locus obſcuritatem non paruam in ſe habet, & fortaſſe lacer eſt: nam cùm ſemina quatuor generum eſſe tradat, tria tantũ genera hîc numerat. Perſuaſum autem mihi eſt, uerba quæ in impreßis erant, auctoris non eſſe: nihil enim uideo Varronem addere, quod ad diuiſionẽ eam pertineat, ſed hanc* I I I I. *generum partitionem ſequi. Nonnulli negandi particulam adiunxerant improbè, niſi fallor, ac perperam: nam quæ transferuntur è terra in terram, genus ſeminis eſt, & nouellas ſtirpes ſic appellat.*

117 Quod eſt principium genendi. *Hæc uera eſt lectio: in excuſis eadem ſententia, ſed alio uerbo, Oriendi, legitur: manu ſcripti codices* Cenendi, *uſitato errore,* G, *in* C, *commutandi. De hoc uerbo paulò antè copioſius diſſerui: infra item, Ad genendum, emendaui: ubi eodem pacto antea peccatum fuerat.*

117 Si ſunt ſemina in aëre, ut ait Phyſicus Anaxagoras. *Hæc omnia à Theophraſto traduntur* I I I. *libro* φυτῶν ἱστορίας [25]. Ἀναξαγόρας μὲν τὸν ἀέρα πάντων φάσκων ἔχειν σπέρματα, καὶ ταῦτα συγκαταφερόμενα τῷ ὕδατι γεννᾶν τὰ φυτά. *repetuntur etiã primo libro* φυτῶν αἰτιῶν [22].

117 Vt cupreſsi: non enim galbuli, qui naſcuntur, id eſt tanquam pilulæ paruæ. *Sententia expreſſa è Theophraſto: illius enim hæc uerba ſunt in primo libro* φυτῶν αἰτιῶν: καὶ δυσόρατα καὶ μικρὰ καὶ τῶν δένδρων ἔνια σπέρματα τυγχάνει, καθάπερ καὶ τῆς κυπαρίττου: ταύτης γὰρ οὐχ

ὅλος

ὅλος ὁ καρπὸς σφαιροειδής ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἐγγινόμενον ἐν τούτῳ λεπτόν, καὶ ὥσπερ πιτυῶδες καὶ ἀμενηνόν.

In ſicco, & macro ſolo. *Hic etiam locus à Theophraſto translatus: hæc ipſius uerba ſunt è primo libro* φυτῶν αἰτιῶν: Δεῖ δὲ καὶ πρὸς τὰς χώρας προσλαμβάνειν τὰς οἰκείας ὥρας, καὶ πρὸς τὰς δένδρων φύσεις, ἐπεὶ τὰ μὲν ἔνυδρα, τάδε ξηρὰ καὶ λεπτόγεια καὶ ἄμεινον τὸ ἔαρ: οἰκεῖον γὰρ οὕτως διὰ τὸ ὀλίγον ἔχειν τὸ ὑγρόν, ἐν δὲ τῇ εὐγείῳ καὶ πηλώδει τὸ μετόπωρον: τῷ γὰρ ἦρος πολλὴ λίαν ὑγρότης πρὸς τὸ διατηρεῖν ἕως ἔτι διαμένει τὸ δάκρυον: ὁρίζονται δέ τινες τοῦτο τριάκοντα ἡμέραις. 118

Vernum tempus idoneum, quo minus habet humoris. *Hoc ordine in optimis exemplaribus hæc uerba collocata ſunt: in excuſis antea, extrema quatuor præcedebant, quod affirmare auſim feciſſe aliquos qui crederent, de uerno tempore dici, minus illud habere humoris: id autem falſum eſſet, nam illa referuntur ad ſiccum, & macrum ſolum, id enim uerè traditur habere minus humoris. Præter antiquorum codicum fidem Theophraſti locus, ſupra à nobis adductus, docet illam eſſe eorum ſedem: nam ipſe quoq; Theophraſtus huius ſententiæ auctor hunc ordinem amauit.* 118

Quod ex arbore per ſurculos &c. *Communi lectione conſeruata ueterem ſcripturam omnibus adponam: perturbatam illam quidem, & maculoſam, quæ tamen fortaſſe opem adferre poßit ad ueriorem indagandam:* Quod ex arbore per ſurclos defertur in terram ſi in humum demittitur in quibuſdam cum eſt uidedum &c. 118

Vt ea deplantes potius, quàm defringas. *Vergilius in eadem re exponenda hoc uerbo uſus eſt:* 118

-Aut ſumma defringe ex arbore plantas.

Accepit autem illud à doctiſſimo, & politiſſimo hoc ſcriptore, à quo omnia ferè præcepta, quæ in Georgicis ſuis tradidit, mutuatus eſt: nam multis locis præter ſententias uerba etiam ab eo ſumpſit. Hanc ego *occaſionem nactus, tertium ab hoc præceptum apud eum poëtam explicare uolo: eſt enim ualde obſcurum, & docti quoque uiri in eo interpretando lapſi ſunt:*

-Neue oleæ ſylueſtres inſere truncos.

Non *enim* Truncos, *ſurculos appellat, id enim nimis durum eſſet: Sed* περιφρασικῶς *ſylueſtres truncos*, Oleaſtros *uocat, docetq; magnopere peccare illos, qui* Oleaſtros *inſerant: cuius rei cauſam reddit copioſè.* Sylueſtris Pyrus, *aliæq; feræ arbores rectè inſeruntur: ſunt enim ab hoc periculo, cui obnoxiæ ſunt* Oleæ, *uacuæ.* Oleaſtrum *tanto labore excolere nimis periculoſum eſt, propter caſus incendij: quòd ſi* Oliuetum *incendio abſumptum fuerit, quòd hoc uitio non laboret, id damnum tempus reparare conſueuit: uiuax enim arbor* Olea, *& non facilè tota interimitur, pullulat enim è radicibus, & rurſus ſyluam conficit: nam in* Oleaſtro *etiam inſita* Olea *fruticatur: Sed in ſylueſtri arbore natæ ſtirpes, & ipſæ ſylueſtres ſunt, atq; ita nullum fructum agricolæ gignere poſſunt: quod ſatis planè in extrema parte declarauit poëta, nam inquit:*

Infelix ſuperat folijs Oleaſter amaris.

Hoc *præceptum utile eſſe experimentum nobis demonſtrauit: nam cùm ſuburbani noſtri agri longo bello uaſtati eſſent, & omnes arbores exciſæ,* Oleæ *reuixerunt, & non multis annis pòſt aliquos fructus dominis ferre cœperunt: talcis enim apud nos ferè ſcrobes ſeruntur.*

Quòd

Quòd ſi Oleaſtris inſitis conſiti hi agri fuiſſent, damnum acceptum tempore inſtaurari non potuiſſet. Hanc *ſententiam* Vergilij *fuiſſe, exiſtimaſſe* Seruium, *manifeſtum eſt: inquit enim,* Non quòd non proſit, ſed propter *caſum incendij.* Nonnulli *hoc periculum non cogitantes, aut non reformidantes ſtudioſè* Oleaſtros *inſerebant:* κοτινάδες *autem, ut* Pollux *docet, illæ appellabantur. nam* Oleaſtri *firmius ſuis radicibus terræ hærent, & ſuccum, alimentum'que uberius ducunt, unde ſpecioſior arbor fit.* Theophraſtus *hoc ſolere nonnullos accuratè his de cauſis præcipere, in primo libro* φυτικῶν αἰτιῶν *docet.* Quare *accuratius* Poëta *noſter, ut hunc errorem alijs eriperet, de hac re diſſeruit: nam qui in* Olea *ex* Oleaſtro *ſurculos insereret, fruſtra laboraret, nec ex ſuo ſtudio fructum aliquem caperet: hoc enim etiam addit* Theophraſtus, ἐπεὶ εἰ γε καὶ ἀνάπαλιν τὸ ἄγριον εἰς τὸ ἥμερον ἐμβάλλοι, διαφορὰν μέν τινα ποιήσει, καλλικαρπεῖν δὲ οὐχ ἕξει.

Demum in oleaginis ſeminib. *Nihil hic uariaui, diuerſi tamen ſunt antiqui codices, & locus fortaſſe uitij aliquid habet: pro* Demum, *igitur in illis* Dum: *ac non multo pòſt, ubi in impreßis,* Alij clauolas: *in iiſdem,* Aliȷs clauolas. *Fortaſſe,* Alij ſclauolas, *legendum eſt.* A' *Nonio hic locus adducitur:* Taleas *ſcißiones lignorum, uel præſegmina* Varro *dicit de re ruſtica libro primo &c. Hæc uerba ita apud eum leguntur,* Quas *alij clabulas, alij taleas appellant.* 118

Quod inſeritur caniculæ ſigno commodiſsimè. 119
Vetus *lectio,* Qui fit caniculæ &c. *Totum autem caput è* Theophraſto *translatum, libro primo* φυτῶν

ἱστορί

ἱστορίας [123] τὸ δ' ὕδωρ τῷ μὲν ἐνοφθαλμισμῷ πολέμιον: ἐκσήπει γὰρ καὶ ἀπόλλυσι παραῤῥέον διὰ τὴν ἀσθένειαν : διὸ καὶ ἐπὶ κοινῇ δοκεῖ ἀσφαλέστατον εἶναι.

119 Vas aliquod ſupra alligant. *Theophraſtus* οἱ δὲ χύτραν προσβάλλουσιν ὕδατος, ὥστε κατὰ μικρὸν ἐπιῤῥεῖν. *&c.*

119 Vt non denudes medullam. ὥστε μὴ γυμνοῦν τὴν μήτραν.

119 Itaq; uitem triduo ante &c. *Theophraſtus* [124]. διὸ καὶ τὴν ἄμπελον προαποτέμνουσιν ἡμέραις τρισὶ πρότερον. ὅπως προαποῤῥῇ τὸ δάκρυον. *In excuſis ſanè Theophraſti codicibus* ἡμέραις πσὶ *mendosè: ut Varronis confirmatione cognoſcimus.*

120 Contra in fico, & malo punica &c. ῥόα δὲ καὶ συκῆ καὶ ὅσα τούτων ἐστὶ ξηρότερα, παραχρῆμα.

120 Propter fœmineam mollitiam. *Ita habent antiqui libri: non Mollitiem, ut in excuſis. Cicero in Partitionibus, Et lenitatem mollitia animi. Hic etiam locus totus è Theophraſto eſt translatus.* Φανερῶς δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων τοῦτο συμβαῖνον καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων: εὐαυξέστερα γὰρ τὰ θήλεα τῶν ἀῤῥένων, ὑγρότερα καὶ μανότερα τὴν φύσιν ὄντα. δῆλον δὲ ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν δένδρων ῥόα μὲν καὶ συκῆ καὶ ἄμπελος εὐαυξῆ, φοῖνιξ δὲ καὶ κυπάριττος καὶ δάφνη καὶ πεύκη καὶ ἐλάα, δυσαυξῆ.

120 De medica in primis obſerues. *Prima duo uerba in nullis antiquioribus ſunt: manu ſcripti proximis temporibus tanquam inſcriptionem capitis illa habebant: nam, ut antea oſtendi, ante ſingulos libros, de quibus rebus illic ageretur, adnotatum erat, nec poſtea in partibus ipſis aliquid adſcriptum: ſecundi autem, ac tertij libri inſcriptiones perierunt: quare ex indice illo intelligi olim potuit,*

potuit, medicæ hîc diſciplinam tractari. Quòd ſi titulos ueteres Varronis haberemus, ſine ulla neceſsitate huc inculcata eſſe hæc uerba cognoſceremus. Quanquàm alia etiam ratione, de qua pòſt diſputabo, ſi in manu ſcriptis codicibus inuenirentur, hîc rectè collocata eſſe poſſent.

Quemadmodum ſcilicet cum pabulum. *Pro* 120 *ſcilicet, in manu ſcriptis codicibus eſt nota illa, de qua bis antea locutus ſum, quæ quid ſignificet, non dum percepi:* Quemadmodum L. cum pabulum.

Et in Africa ad Byzacium. *Sic habent antiqui li-* 121 *bri, non ut ante excuſi omnes* Byrachium. *Plinius libro* XVII. *cap.* V. *cum inquit, Contra in* Byzantio *Africæ illum centena, & quinquagena fruge fertilem campum &c. Eundem locum aut oppidum, de quo hic loquitur Varro, intellexit: mendum tamen in ea uoce eſt.*

Quæ nata ſunt inquit. *Ante hæc uerba in excuſis,* 121 *Licinius: in uetuſtiſsimis libris,* Ille: *infra poſt* Prægnantia, *eadem illa litera, quæ nobis ſæpe moleſta eſt: antiqua enim lectio hæc,* Prægnantia L. cum ſunt. *Præterea ad hunc locum in margine optimi exemplaris mendi nota adpoſita.*

Aëre frigidiore tinguntur. *Manu ſcripti libri ſic* 122 *habent:* Excuſi *uerò,* Ringuntur: *neutra lectio ſatis plana: nec enim ſine hoc, ſiue illo modo legas, uerba hæc inter ſe diuerſa, quod plerunq; conſueuerunt, ſignificare uidentur:* Fortaſſe, Tanguntur, *legi debet: id eſt, feriuntur, cæduntúrq;: hoc enim uerbo iniuriam frigoris ſignificauit in* II. *libro, cùm de pecoris ſanitate loqueretur, & inijcitur aliquid, ne frigus cædat. Sententia huius loci ualde aperta, & è Theophraſti primo libro expreſſa: ubi enim quærit, an ſimul fruticentur ſupernæ infernæq; ſtirp*

ſtirpium partes, de his omnibus rebus plenius, uberiusq́ue diſſerit: ὅτι τὰ μὲν ἄνω κωλύεται διὰ τὸν πέριξ ἀέρα ψυχρὸν ὄντα. Nam prior etiam pars huius ſententiæ ab eodem accepta, τὰς μὲν ῥίζας αὐξάνεσθαι μετοπώρου καὶ χειμῶνος. Quæ infra etiam Varro tradidit, inde quoque ſumpſit: Nam prius radices &c. ἐν ἐκείνῃ γὰρ τὴν ῥίζαν πρότερον ἢ τὸν βλαστὸν ἀφιέναι πάντα. Nec non quod ſequitur, Neq; radices longius &c. οὐκ εἰς πλεῖον καταλαμβάνουσαι βάθος ἢ ὁ ἥλιος ἀφικνεῖται. πλὴν ἑκάστου τόπου ἐνδιδόντος ᾗ. Quo loco animaduertendum, quàm eleganter hæc extrema uerba reddiderit. Varro quòd alia terra alia facilius uiam dat.

122 Quod ex quibuſdam foliis propter eorum uerſuram. Locus tranſlatus à Theophraſto, Illius enim hæc uerba ſunt in primo φυτῶν ἱστορίας: Ἴδιον δὲ καὶ τὸ τῆς ἐλαίας καὶ τὸ τῆς φιλύρας καὶ τῆς πτελέας: καὶ τῆς λεύκης συμβαῖνον. στρέφειν γὰρ δοκοῦσι τὰ ὕπτια μετὰ τροπὰς θερινὰς καὶ τούτῳ γνωρίζουσιν ὅτι γεγένηνται τροπαί. In II. etiam libro φυτῶν αἰτιῶν 156. non tamen eaſdem omnes quas Theophraſtus, appellat M. Varro: nam pro Tilia, & Vlmo, quas retulit Græcus auctor, noſter Salicem ponit. Plinius eaſdem quas Theophraſtus nominauit. Illud hîc admonere uiſum eſt, recentiores omnes in magno errore uerſatos, qui crediderunt, duo eſſe Solſtitia, & alterum Aeſtiuum, alterum Hybernum appellari: cùm ueteres cuncti boni auctores Solſtitium, quemadmodum hic facit Varro, τροπὰς θερινὰς ſolùm uocent. τροπὰς autem χειμερινὰς Brumam. Lucretius, Vergilius, M. Varro, Cicero, Plinius hoc ſemper obſeruarunt. Cur tantum conſenſum optimorum ſcriptorum Columella reliquerit, non

uideo

uideo: ille enim ſolus (quod ſciam) Aeſtiuum ſolſtitium, & Solſtitia, numero multitudinis utraſque τροπὰς *appellat. Seruius etiam Vergilij interpres hoc non animaduerterat, & huius rei ignorantia turpiter lapſus eſt in illius loci declaratione,* Humida *ſolſtitia.* Q*uamuis enim numero multitudinis loquatur* Poëta, *non debet exiſtimari duo eſſe Solſtitia uoluiſſe: ſed auctor fuit agricolis, ut uotis illud anni tempus ſingulis annis humidum poſcerent: quod ſi impetrarunt à* Dijs *immortalibus, magnos fructus ex agricultura eſſe capturos. Poſſem hoc plurimis optimorum ſcriptorum teſtimonijs comprobare: rem tamen indicaſſe, ut arbitror, ſatis fuit: exempla unicuique nunc qui accuratè leget, occurrent.*

Ea quæ mutilata non eſt. *Antea hic, Mutica:* 123
Vetuſtiſſimum exemplar, Multilata: *Vna detracta litera* Mutilata *emendaui, quam ueriorem puto eſſe lectionem, & ex priſcis ueſtigijs, & ex ſententia etiam ipſa. Sed hanc ipſam, quam me reſtituiſſe dico, in Gallicano etiam codice ſine ullo uitio inueni. Spica enim mutica, ut ipſe docet, eſt quæ non habet ariſtam: poteſt tamen non omnia illa tria habere, nec ariſta carere: ut cùm ad integrum ſpica non peruenit, nec grana perfecta habet: ea autem rectè, cùm aliquo trium illorum caret, Mutilata diceretur. Cicero Mutilatum uocat exercitum, malè acceptum in prælio, & qui integrum militum numerum non haberet.*

Latet conditum gladium. *Vetus hæc eſt lectio,* 123
quam reſtitui. Neutro genere ab antiquis Gladium appellatum eſſe, Nonius *docet, & exemplo* Lucilij *confirmat.*

mat. Idem etiam Quintilianus oſtendit, cuius hæc ſunt uerba è primo libro: Et gladia qui dixerunt, genere exciderunt. Sed etiam ipſe M. Varro huius rei teſtis eſt in IX. libro de lingua Latina: Quod dicitur à multis duobus modis, hic Dupondius, & hoc Dupondium: ut hoc Gladium, & hic Gladius.

123. Verùm cùm de nutricatu conticuiſſet Licinus &c. *Vetuſtiſſimus ac fideliſſimus Codex, quem multi manu ſcripti ſequuntur, ita habet,* Conticuiſſet, nec interrogaretur de nutricatu, credens nihil deſiderari. dicam inquit de fructibus. *Minoris uetuſtatis liber, à Gallo homine ſcriptus, communem lectionem habet.*

124 Ac quaſi herba tuberoſum reliquerunt campum. *Pro herba excuſi alij* Barba, *mendoſè habebant, in alijs uox illa planè defecerat. Repoſui ex antiquis libris,* Herba. *Paulo item ſupra pro* Fœniſecæ, Fæniſeces: *nam Fœniſex ueteres etiam dixiſſe planum eſt.*

124 In ijs quæ metimur. *In excuſis anteà* Metuntur: *manu ſcripti omnes habent,* Metimur: *quam lectionem poſtquam in optimis libris inueni, non improbo. M. Varro in IX. de lingua Latina libro, eodem pacto locutus eſt: Et cùm item ea quæ metimur, atque ea quæ numeramus dici putent oportere, &c. Meſsis uocabulum Varro uult declinatum eſſe à uerbo Metior, quod ſignificat menſuro: eamq́; propriè dici in his, quæ menſurant homines, quamuis de alijs etiam, quæ non menſurantur, dici ſoleat: id tamen impropriè fit. Metior menſum facere apertum eſt, à quo Varro Meſſem factam uult: id enim eſt declinari, ut Lectio etiam ab Lego declinari ab eo dicitur: nam quod*

quod inquit, Meſſem maximè in frumento eſſe, adiuuat, niſi fallor, ueterem ſcripturam: hoc enim uerbo uti conſueuerant. in Verrem: Coge ut ad aquam tibi id, quod ſummi iuris eſt, Ennenſes frumentum metiantur.

Maximè ſi eſt argilla, ne æſtu peminoſa. *Vetus hæc lectio, quam imperiti & audaces ſuſtulerunt, peßimo conſilio, quo conſueuerunt, quæcunque non intelligunt, commutare: eam in cunctis manu ſcriptis inueni. Obſoletum nunc hoc uerbum eſt:* Nonius *uim eius exponit, & unde deriuatum ſit, docet, atq; hunc ipſum Varronis locum adducit. Apud* Nonium *Situ, pro Aeſtu, legitur: in reliquis illi cum Varrone conuenit: & id quoque culpa librarij commiſſum puto.* 125

Ea enim herbarum eſt inimica. *Poſtrema duo uerba in manu ſcriptis non inueniuntur, ſed pro illis,* De amurca, *ſcriptum eſt: quid mei iudicij ſit exponam.* De *amurca, declarationem olim cuiuſpiam fuiſſe puto, qui amurcæ hic à Varrone mentionem fieri in margine ſui libri adnotarit: eam autem temerè poſtea ab imperitis librarijs huc inculcatam. Ad locum autem purgandum, ſatis fortaſſe eſt, duo illa uerba tollere, nec neceſſarium pro illis aliquid reponere, ſententia enim nullo adiuncto uerbo plena, & abſoluta eſt. Ea enim herbarum, & formicarum, & talparum uenenum.* Nihil *tamen certi de hac re ſtatui poteſt: nam cùm antè etiam eodem modo loquendi uſus ſit, nunc altera harum uocum ad rem exponendam contentus fuit, nunc ambas coniunxit, quas hic in excuſis codicibus habemus. Talpas autem magna incommoda afferre ſolere agris, Theophylactus etiam docuit in epiſtola, quam à ruſtico homine ſcriptam fingit,* τὶ δῆτα περὶ τῶν ἀσπαλάκων λέξαιμι. φοβερὸν γὰρ τὸ 125

γεωργῷ τὸ κακὸν καὶ δυσανταγώνιστον τὸ πολέμιον.

125 Ac tribulo id fit. *Locus hic ad teſtimonium uocatur à* Nonio, *cùm probare uult, ueteres ſcriptores non ſolùm muliebri genere* Tribulas *appellaſſe, ſed etiam neutro:* Inquinatus *autem apud eum nunc eſt, ita tamen emendandus: nam in manu ſcriptis, ut in excuſis* Varronis *libris, eodem pacto legitur.* Quomodo *autem muliebri genere* Vergilium *uſum hoc uerbo* Nonius *dicat, quærendum: nam in omnibus nunc libris,* Tribulaq; *traheæq;,legitur: quo exemplo ille utitur.*

125 Euannatur foras extra aream. *Peruetuſtum exemplar* Euannuatur, *habet.* Hic *etiam locus adducitur à* Nonio, *apud quem, ut in excuſis* Varronis *libris, rectè legitur.* Euannetur, *inquit* Nonius, *dictum eſt uentiletur uel moueatur, à uanno, in qua legumina uentilantur &c.* Vannum *autem in* Ruſtico *carmine appellaſſe* Vergilium *notum omnibus eſt, qui tamen dum agricolarum inſtrumentum hoc eſſe traderet, docuit in alio etiam uſu illud haberi ſolitum: & in rebus diuinis, maximè* Liberi patris, *frequens eſſe conſueuiſſe: erudiſſimus enim poëta quod ipſe ſciebat, alijs quoque* ἐν παρέργῳ *notum eſſe uoluit.* Intelligit *autem, ut opinor, uannum quod* λίκνον *Græci uocant, inſtrumentum ad cuncta penè ſacrificia idoneum, ut ueteres Grammatici tradunt: unde qui illud gerebat in ſacris* λικνοφόρος *uocabatur.* Plutarchus *in* Alexandro, *cùm de* Olympiade *ipſius matre loqueretur, quæ* Bacchi *ſuperſtitionibus addicta eſſet, &* Mænadum *more dracones etiam aleret, inquit de illis loquens,* οἱ πολλοὶ ἐκ τοῦ κιττοῦ καὶ τῶν μυστικῶν λίκνων παραναδυόμενοι καὶ περιελιττόμενοι τοῖς θύρσοις τῶν γυναικῶν καὶ τοῖς στεφάνοις ἐξέπληττον

τοὺς

τοὺς ἄνδρας. Nam *Vergilius etiam Myſticum uannum, ut ille, Myſtica licna, uocauit.*

Itaq; lectius defertur. *Ita ſcriptum in omnibus antiquis libris inueni: emendarunt ex ingenio nonnulli, ut opinor,* Lectæ ius. 126

Cum expreſſum circumciſitum appellãt. *In manu ſcriptis una ſyllaba productius uerbũ,* Circumciſicitum. 126

Quæ cum digitalis. *Optimum exemplar* Digitabulis. *Eſt in eo aliud etiam quod explicare non poſſum,* L. *inquam, ſic enim habet:* Quæ digitis nudis laudabilior L. quàm illa quæ cum digitabulis. *Et ſanè totus mihi locus uehementer ſuſpectus: nam* Laudabilior *hìc cùm ſupra* Melior *poſuiſſet, non ualde neceſſaria uox uidebatur.* 126

Durities enim eorum quod non ſolùm ſtringit &c. *Locum hunc ualde mendoſum habemus in codicibus* Nonianis: *ab eo enim adducitur in dictione* Stringere. *Varro de re ruſtica libro* II. *Quod non ſolum celeriter præterire ſtringere uacant, ſed etiam te tranſglubit. In excuſis M. Varronis codicibus,* Quod, *non erat: in optimo tamen ac uetuſtiſſimo, eodem loco poſitum inuenitur. Duo illa, quæ apud* Nonium *ſunt uerba,* Celeriter præterire, *unde fluxerint neſcio: apud Varronem certè, nec in impreßis, nec in manu ſcriptis eorum ueſtigium ullum: nam* Vacant, *ex* Vacam *factum eſſe affirmarim: in eodem enim fideliſſimo codice per* u, *id uerbum & hìc, & alijs multis locis ſcriptum eſt.* Extremæ etiã dictiones *huius loci apud* Nonium *deprauatæ, quæ in cunctis manu ſcriptis Varronis libris eodem pacto leguntur.* 126

De ramulo plantam. *Ita habent manu ſcripti codices, non* Partem, *ut excuſi.* Vergilius *idem etiam* Plan- 127

tam, ut opinor, appellauit:

–Nec ſumma defringe ex arbore plantas.

Ambo autem plantas uocarunt, quas Theophraſtus θαλλίας, *nam ab eo ſcriptore hic quoque locus ſumptus eſt,* Libro primo φυτῶν αἰτιῶν· Καὶ ἅμα ῥαβδιζομένη πονεῖ καὶ κατακεκομμένη τὰς θαλλίας, ἐπεὶ καὶ ὅσοι γε μὴ οὕτω συλλέγουσιν ἀλλὰ καὶ αὐτομάτως ἀεὶ τὴν ἀποῤῥέουσαν ἀποσείοντες ἐπετειοφορεῖν φασὶ μᾶλλον.

127 Alia ad cibum eligitur. *Maculam habet optimus codex.* Lædatur, *enim hic ſcriptum eſt. Quomodo ex uetere lectione locus corrigi debeat, ſi peruulgata mendum continet, docti uiri cogitabunt.*

127 Itaque dominum & balneas, & gymnaſium ſequitur. *Vetus hæc eſt lectio, quæ & elegans, & erudita uidetur: ut hic ſenſus horum uerborum ſit: Cibis neceſſarium eſt, & balneis, & gymnaſijs; nec ſine oleo hæc manere poſſunt: ſed ubi hæc ſunt, oleum illic etiam neceſſariò eſt. Vnde qui tantas olei utilitates eſſe ſciebat prudentiſſimus, ac fortiſſimus totius Græciæ uir, Epaminondas Thebanus, magnopere excanduit, cùm magiſtratum gerens in rationibus relatis audiuit magnam uim olei abſumptam eſſe. Quod cùm mirarentur collegæ, cauſam reddidit ſui doloris, docuitq́; eum non ab anguſto ipſius animo proficiſci, quòd ingentes ſumptus reformidaret: ſed ægrè ſe ferre, tantum olei intra corpus receptum eſſe; nam in gymnaſijs oleum, corporibusq́; exercendis haberi ſolitum, nemo eſt qui neſciat. Vnde Strabo libro* XIIII. *docet, Beothum Tarſenſem improbum ciuem, eundemq́; malum poëtam, cauſam dixiſſe apud M. Antonium, quòd cùm in patria uoluntate Antonij locum gymnaſiarchæ teneret, fideiq́; ipſius omnes ſump*

ſumptus gymnaſij commiſsi eſſent, & alia multa, & oleum etiam ſurripuerat. Nec tamen negarim, poſſe ex communi lectione ſenſum elici, & eum quidem non inſulſum: ſed ueteri etiam locum eſſe, oſtendere uolui.

Per ſerias, ac uaſa olearia. *Hic locus in manu ſcriptis codicibus ualde perturbatus eſt: Optimum exemplar ita habet,* Per ſena ad uaſa olearia ac trapetas quæ res molæ &c. *In ſemiuetere alio, qui Galli hominis manu exaratus eſt,* Seria: *reliqua omnia ut in uetuſtiſsimo. Receptam lectionem conſeruaui, priſcam tamen omnibus adponere uolui.* 127

Em, quin abſum. *In excuſis antea* En, *antiqui Libri* Em, *ut Mediceus codex in epiſtola Ciceronis ad Cæſarem dictatorem,* Em hic eſt ille. *Pronuntiata hæc ſunt* δεικτικῶς. 127

Quidam ipſum triticum conſpergunt. *Conſuetudinem noſtrorum temporum in hac re cuſtodiui. Nolui tamen præterire quin ueterem Orthographiam notam facerem: Hic enim in optimo exemplari,* Conſpargant: *& non multo poſt* Aſpargit, *omnibus denique in locis ubi hoc uerbum eſt, apud Varronem, Catonem'que in compoſitione, eandem uocalem primam literam habet, quam ſimplex: ut ſi à Quæro Diſquæro fingas: quod uetuſtiſsimi etiam poëtæ protuliſſe dicuntur. Apud Catonem etiam in Decerpo id ſeruatum eſt illo loco, Tum acina de uuis miſcellis decarpito. Potuiſſem infinitis locis hoc adnotare: ſemel tamen hoc, in illo perpetuò cuſtoditum, indicare ſatis habui.* 128

Aut abſinthium, item huius generis alia. *Quæ in medio erant uerba in nullo antiquo à nobis inuenta ſunt,* 128

ea autem abundare credimus.

128 Quas uocant ſiros. *Ita ſcribendum hoc nomen, quod à Columella etiam uſurpatur, & ſanè in uetuſtiſsimo libro rectè ſcriptum eſt: in excuſis tamen antea y pſilon habebat in prima ſyllaba. Apud Græcos (Græca enim uox eſt) ferè habet* ει, *nam Attici ſine diphthongo protulerunt: Grammaticiq; tradunt, Siros eſſe* ὀρύγματα εἰς ἀπόθεσιν σίτου ἢ καὶ ἄλλων σπερμάτων. *In commentarijs Simplicij in* II. *naturalis auſcultationis, ubi de fortuna agit, mendoſa hæc uox eſt: uerba magni illius doctoris hæc ſunt:* Καὶ γὰρ ὀρύττει τὶς καὶ τοῦ φυτεῦσαι χάριν καὶ τοῦ θεμέλιον καταβαλεῖν καὶ ὕδωρ εὑρεῖν καὶ διοχετεῦσαι ἢ σιρρὸν ἢ τάφρον ποιῆσαι.

128 Ventus regelare poſsit. *Ita caſtigaui, in manu enim ſcriptis* Regerare. *Vnde etiam nonnulli anteà* Regirare *fecerant: hanc tamen ueriorem lectionem puto, quod etiã uerba, quæ ſupra reſtituta à me ſunt, oſtendunt.*

128 Conditiua mala ſtruthea. *Ante hæc uerba in uetuſtiſsimis libris* De pomis, *ſcriptum eſt: quod aut inſcriptionem fuiſſe arbitror, quæ oſtenderet, de quo hic ageretur: aut ea ratione dictum eſſe, qua nõ multo poſt declarabo. Hic paulo infra* Quiriniana. *in antiquis non inueni, ſed pro illa uoce* Scandiana. *Id autem culpa librarij factum puto, qui idem uerbum una tantùm immutata litera, aut ne immutata quidem, iterauit: cùm aut* Quiriniana *ſcribendum eſſet, aut ſtatim ad orbiculata tranſeundum: Fieri enim poteſt, ut Quiriniana, ab emendatore aliquo huc inculcatum ſit.*

129 Pauimentaq; laudabiliter faciunt. *In optimo codice,* Pauimenta'que L. laudabiliter faciunt, quo

frigi

frigidius ſit. *Nam pro, Frigidior locus, quod in excuſis erat, Frigidius, in cunctis antiquis inueni. Alij ex ingenio, ut puto, ſcripſerant, Qui cameras marmorato, & parietes pauimentaq; inducunt laudabiliter &c. Nullum enim manu ſcriptum cum illis facere animaduerti.*

Vt Romæ coëmpta poma. *Ex horum hominum numero fuerat, qui confecit tetraſtichum in cuſtodem hortorum: cuius duo poſtremi uerſiculi ſunt,* 129

Quæq; tibi poſui tanquàm uernacula poma,
De ſacra nulli dixeris eſſe uia.

Nam M. Varro antea hoc ipſo in libro docuit poma uendi ſolita ſumma ſacra uia.

In penſilibus iunctis. *Veteres libri* Vinctis: *Quidam emendarunt Iunctas.* 129

Oleas eſui optime. *Ante hæc uerba in antiquiſsimo exemplari,* De oliuitate, *ſcriptum eſt: quod inſcriptionem, titulumq; fuiſſe puto. Poſſunt tamē rectè in contextu ſermonis huiuſcemodi locutiones collocatæ eſſe, ut ita dicta ſint, quemadmodum inquit Q. Cicero in epiſtola ad Tironem, De patrono, Marcus eſt adhibendus. Et hic ipſe ſcriptor in II. de equis loquens, De ſtirpe: magni intereſt qua ſint. Et eodem capite, De medicinis: uel plurima ſunt &c. Quod etiam confirmat Nonius, qui cùm quid Oliuitas ſit, declararet, & locum hunc Varronis adduceret, ita eum legit, ut in p ruetuſto codice ſcriptum illum inueni. Non tamen omnino macula carent uerba Nonij, nam in excuſis, de Rep. libro primo: pro, de re ruſtica libro primo legitur. duorum autem capitum uerba ab eo confuſa fuiſſe uериſimile non eſt: hæc autem ille ponit: Non modò integra eximi, ſed etiam maiora, quàm* 129

in arbore unquam pependerint. De Oliuitate Oleas eſui optimè condi ſcribit Cato: quare maior hinc etiam apud nos auctoritas antiquißimi exemplaris eſſe debet, in quo ſermo Varronis, ſiue eorum quos de rebus ruſticis diſſerentes inducit, nunquam capitibus diſtinctus aut interruptus eſt.

130 Tam in dolijs condunt. Anteà, In ollis: Veteres libri, In oleis: caſtigaui, In dolijs. ueruntamen quia parua licentia uſus ſum, ſi fortè deceptus eſſem, uolui totam rem indicare. Animaduerti alibi in optimo codice Doleis, pro Dolijs ſcriptum eſſe, ut in 111. ubi de gliribus loquitur, Cùm poſitum eſt in doleis, fiunt pingues. Præterea oleum ac uinum in dolijs, non in ollis condi conſtat.

130 Vt ea in qua adijciunt muſtum. Vetuſtißimus liber, In qua adicitur L. muſtum. Sæpe iam notam illam inueni, nec tamen adhuc quam uim illa habeat ſuſpicari poſſum.

130 Promunt condita aut &c. In cunctis, quos uidi, manu ſcriptis, Primum condita, legi. Receptam lectionem conſeruaui, hoc tamen ſtudioſos literarum admonere non incommodum eſſe iudicaui.

130 Vt in piſtrino piſatur, ac torreatur. Vetuſta lectio. Apud Nonium, qui hunc locum adducit, legitur, Piſetur: Piſare frangere, uel tundere. Varro de re ruſtica libro primo: Promendum hyeme, ut in piſtrino piſetur, ac torreatur.

130 Qui eſt humor aquatilis ac retrimentum. Peruetuſtus liber, Recrimentum, corruptè ut puto: Quia tamen aliquis Recrementũ ex antiqua ſcriptura legi poſ=

ſe ſo

ſe fortaſſe non incommodè exiſtimaret, uolui illam notam
facere. Hoc *ipſo uerbo* Varro *etiam* Prometheo *libro* I I.
ut apud Nonium *legitur, uſus eſt*: Retrimenta *cibi, quæ*
exierunt per poſticam uallem, ſeci. I*ntelligit autem quæ*
περιττώματα *Græci appellant*: Cicero Reliquias *cibi ap-*
pellauit, in re parum honeſta non obſcœna uoce uſus. Re-
liquias etiam, nihil addens, quandoq; idem uocauit.

Quod eſt leuiſsimum, ac ſummum depletur. 130
Omnes manu ſcripti Deflatum, *habent: quemadmo-*
dum etiam primis temporibus excuſi libri, ex quo intelli-
gitur ita ab nouis correctoribus locum caſtigatum fuiſſe.
I*n optimo omnium codice ita totus locus legitur,* Diebus
x v. *eo quod eſt leuiſsimum, ac ſummum deflatum.*

Tunc decoquunt in ahenis. *Totus locus in opti-* 130
mo exemplari ita ſcriptus, Tum decocunt in ahenis:
leni lignis duas partes quaad regerunt. *Alijs nunc*
rebus relictis, quæ parum in illo diuerſæ ſunt, quomodo
illic, Leui lignis, *ſcriptum ſit, quærendum accuratè*
puto.

Nec etiam cum proceſsit, niſi prius, &c. *Valde* 130
diuerſa uetuſta lectio, & ſanè extrema hæc pars libri ali-
quantulum inquinata: Neque etiam cum proceſſet
ita ut ſit, &c.

Antequàm acceſſerit annus. *Totus hic locus ita* 130
legitur in antiquis codicibus, Antequàm acceſſerunt
anniculum promitto.

Quæ dum matureſcit, coaceſcat. *In cunctis manu* 131
ſcriptis Quod maturè coaceſcant.

Oleas albas, quas condideris nouas, ſic celeriter 131
promas. *Quidam formis excuſi libri ita habent, in alijs*

locus ualde uariatus: culpa tamen, ut puto, eorum qui id commiſerunt: nimis enim licenter à ueterc ſcriptura diſceſſere. In optimis ab hac, quam hic adpoſuimus, hoc tantum mutatum inuenio, quòd Conderis, *in illis, pro* Condideris, *legitur: uerbo negligentia librarij imminuto. quòd ſi poſtremam literam aduerbij* Sic, *ſuſtuleris, ac* Si, *feceris, puto locum ſatis purgatum eſſe.*

Quam nequit in arbore ut inde promatur ad eſcam. *Vetus lectio,* Quam nequit in arbore quam miteſcat.

132 Id nos moleſtè ferentes. *Hæc erat peruulgata lectio, quæ ſi ueterem contra ſe non haberet, facilè locum ſuum tueretur: nunc illa repugnans omnia confundit: in manu enim ſcriptis* Non moleſtè ferentes legitur. *Accommodata autem hic etiam uetus eſſe poteſt, & fortaſſe uerior eſt,* Non moleſtè *ferentes, ſcilicet, nos eſſe retentos: ita enim plenè ſermoni liberti reſponſum fuerit. Poſcebat enim ueniam ſibi dari, quòd in magno patroni negotio occupatus, ad illos, ut debebat, non ueniſſet: ſtatim omni timore illo liberato, de infelici conditione hominum, quæ tot caſibus expoſita eſſet, loqui inter ſe cœperunt. Eſt tamen hic etiam illud, quod ſæpe nos moleſtos habuit,* L. *enim ante hanc partem in contextu ſermonis conſtituta eſt, præterea mendi nota hic margine adpoſita.*

IN M. VARRONIS, RERVM RVSTICARVM LIBRVM II.

COLONI ut ea quæ in agricul= 134
tura naſcantur. *Receptam lectionem retinui, nunc ueterem hic adponam, quæ à communi ualde diuerſa eſt, peſſimè tamen & illa accepta : quod etiã diligens librarius cognouit, notam enim mendi ad eam adpoſuit:* Coloni æquæ agricultura factum ut naſcerentur è terra contra paſtoris ea, quæ nata ex pecore quarum, &c. *Statuent nunc ſtudioſi, peruulgata'ne lectio probari debeat, an pro deſperato hic locus haberi.*

Qua de re pecuaria. *Omnes, quos uidi, codices con* 134
ſentiunt, quare temerè aliquid uariare hic nolui : nunc quid ſuſpicer me poſſe ſine culpa proferre arbitror. Opinor commutato ordine uerborum Quare de pecuaria, *legi debere : nec tamen ita meam ſententiam amo, ut non doctiorum iudicia in hac re ſequi malim.*

Cum Mænates diſceſsiſſet. *Ante hunc locum in* 134
optimo codice maioribus literis hæc uerba ſcripta ſunt, HIC INTERMISIMVS. *In cunctis etiam alijs manu ſcriptis ipſa inueni. Quid illis ſignificare librarius uoluerit, affirmare non auſim. Vereor ne aliquid hic deeſſe oſtendant, nam initium mihi huius ſermonis nimis abruptum uidetur.*

Cum petam feſſum. *Maculoſus hic locus in anti=* 135
quis

quis exemplaribus eſt, & in omnium optimo, nota adpoſita, damnatus. R*eceptam hic etiam lectionem conſeruaui: ueterem nunc, cuicuimodi illa eſt, ſtudioſis exponã.* Cum poëtam ſeſum uiſere ueniſſemus ne medici aduentus nos inrediſſet.

135 Qui eſtis epirotici pecuarij. *Auxilio fideliſſimi codicis hic locus, turpiter in excuſis diuulſus, ac fœdatus, reſtituitur: ne quis autem me addidiſſe aliquid, aut diſtorſiſſe putet, ueterem ſcripturam adducam,* Qui eſtis pecuriathietæ remune remíninos ac, &c. *Quàm poſſit ſine ullo periculo ita corrigi, facile omnes uidere arbitror, una tantũ in parte induſtria opus fuit, ut ex* Athietæ, *Athletæ fieret.* M*axime autem me confirmauit, quòd animaduerti alibi id uerbum idem uitium habere, quod in excuſis integrum erat: nam in eodem exemplari ita locus ille tertij libri legitur,* Nos athietæ comitiorum, &c. *pro,* Athletæ. *hoc autem & uitioſæ ſcripturæ, & locutionis Varroni familiaris aptiſſimum exemplum eſt, qui libenter hoc uocabulum Athleta ad alias res transferret. Sed hæc antea mendoſiſſima, omni nunc macula carent, & aperta ſunt, quare ad alia ueniamus.*

135 Ac quæ ſcitis proferatis in medium. *Elegantiſſimus modus loquendi, & quo ſæpe etiam Cicero uſus eſt: ipſum autem, aut à Græcis Latini ſcriptores acceperunt, aut natura duce eandem ſententiam eadem figura protulerunt. Xenophon certè ita in ſympoſio locutus eſt, ut M. Varro ab ipſo hunc ſermonem expreſſiſſe uideatur:* καὶ ἐπιδείξω γε ἔφη ἐὰν καὶ ὑμεῖς ἅπαντες εἰς μέσον φέρητε ὅ,τι ἕκαστος ἐπίστασθε ἀγαθόν.

135 Et homines, & pecua. *Pecua habent antiqui libri, non Pecudes: id autem ueteres crebrò uſurpabant, nec ſe ab eo*

ab eo uerbo abſtinuit etiam Cicero,quemadmodum teſtimonio Seruij interpretis comperimus: is enim ſuper illo Vergilij,

–mitte in Venerem pecuaria primus:

inquit: nam Pecua, *ut ait in* Pompeiana *Cicero, ab eo quod eſt pecu uenit,ut à genu genua.* Intelligit autem locum illum,qui nunc mendoſè in cunctis impreſsis legitur: *Etiã ſi irruptio facta nulla ſit,tamẽ pecora relinquuntur.*

Decerpendo glandes. *In uetuſtiſsimo* Decarpen= 135
do, *eadem ratione,qua antea oſtendimus ſemper* Aſpargo,*&* Conſpargo *in eo ſcriptum eſſe:& apud Catonem etiam hoc ipſum uerbum* Decarpo, *contra noſtrorum temporum conſuetudinem.*

Ad cibum enim lacte, & caſeum. *Sunt excuſi e=* 135
tiam libri in quibus ita legatur: nam in alijs Lac, *mendoſè legitur:hæc enim uetus eſt ſcriptura.*Et indicio Nonij,*& aliorum Grammaticorum cognoſcimus,* M. Varronem *aliâs ita locutum eſſe: ut* Andabatis,*Candidum lacte papilla cùm fluit.*

Ibi proceſſerunt longè, dum ad nos perueniret. 136
I*ta coniectura ductus emendaui: antè in excuſis,& manuſcriptis,* Dum annus perueniret. *ex qua lectione nullum idoneum ſenſum elicere poteramus:ex hac autem, niſi fallor,egregium.Queritur occultè* M. Varro *de moribus ſui temporis, quemadmodum etiam in prima huius libri parte: cum enim uitam ſuperiorum hominum explicaſſet,& quibus rebus illi ueſcerentur docuiſſet, addidit, in tertio gradu eos longè proceſsiſſe, nec in primis agricolarum inſtitutis manſiſſe, ſed ad peiora ſemper,delicatioráq; ueniſſe,donec huc, inquit,res deducta eſt:nam ſupra etiam,* À *ſumma memoria gradatim deſcendiſſe ad hanc*

hanc ætatem. Donec ad nos peruenirent,inquit.ut hoc in libro,cùm de uerre ageret, Quoad perueniat ad lanium. & in v. *de lingua* Latina,*Hinc ad pecudis carnem peruentum eſt.nec non in* v i i i. *non longè ab initio,Id non peruenit ad nos. Qui noſtram coniecturam non proba=bunt,ſedulitatem,fidemq; uerè accuſare non poterunt.*

136 Circum Fiſcellum & Tetricam montes. *Antea in excuſis mendosè* Fiſcelium : *ueterem igitur ſcripturam repoſui.nam in illo etiam loco huius in iiſdem antiquis libris ita legitur,*In Sauracti Fiſcello *capræ feræ ſunt.apud* Plinium *etiam libro tertio capite* x i i. *è monte* Fiſcello *labens iuxta* Vacunæ *nemora.*

136 Quam ſibi Thyeſtem ſubduxe queritur. In *antiquis libris imminuto uerbo* Subduxe, *legitur. Apud* Terentium *quoque* Adelphis *hoc uerbum* κατὰ συγκοπὴν *pronuntiatum fuit :* Non *tu eum rus hinc modò produxe aiebas?* Pacuuij *uerſus, quibus fratrem accuſat, & hanc iniuriam queritur apud* Ciceronem *ſunt in* i i i. *de natura* Deorum.

136 Vox earum non me,ſed be,&c. Totum *hunc locum è uetuſtis libris reſtitui.*Laudat *qui uocem ouium ſecuti* Belare *illas dixerunt:nam* Græci,*qui à uoce eas* μῆλα *appellarunt, non tam commodè uocem earum expreſſerunt : non enim me,ſed be,ſonare uidentur,inquit* Varro. Nec *tamen* Græci *ignorabant oues be,non me, ſonare.id intelligitur ex uerſiculo* Cratini,*comici* Poëtæ,*qui adducitur ab* Euſthatio *in* i x. *librum* Iliadis. *Eruditi,ac copioſi interpretis uerba hæc ſunt :* οἱ δ' αὐτοί φασιν ὁμοίως μιμητικῶς καὶ βῆ, οὐ μὴ βαί. μίμησιν προβάτων φωνῆς. Κρατῖνος, ὁ δ' ἠλίθιος ὥσπερ πρόβατον βῆ λέγων βαδίζει.

137 Quod dicuntur anni capræ.*Vetus lectio,* Vt ani

ni cap

ni capræ. *Id autem quod hîc à Varrone traditur Feneſtella quoque diligens rerum Rom. auctor docuerat. Oſtendit hoc Plutarchus in commentario, quo ueteres ritus Romanorum explicauit* : διὸ καὶ τῶν ὀνομάτων πολλὰ τοῖς παλαιοῖς σύιλλιοι καὶ βυβολκοὶ καὶ πόρκιοι ἦσαν ὡς φαινεστέλλας ἄρηκεν.

Itaq; minoris emitis anniculam. *Quam ſecutus ſum lectionẽ, & excuſi nonnulli habebant, & manu ſcripti omnes: quidam tamen, ut arbitror, dum corrigere uoluerunt, deprauarunt. Ea mihi ſanè correctione egere non uidetur: in uetuſtiſsimo hoc tantum diuerſum erat, quod* Emptis, *pro* Emitis, *in eo ſcriptum eſt, mendosè tamen, ut puto.* 138

Aſini arcadici. *In manu ſcriptis* Arcadi: *Arcadij, ex antiqua ſcriptura legi poſſet, ut ſupra Pecuari, pro Pecuarij, Statili, pro Statilij: nam hoc etiam ueteres librarij hic ſeruabant, quod Poëtæ in ſecundo caſu illorum nominum, quæ geminatam literã illam haberent, frequenter uſurparunt, alterum enim I, ſubtrahebant: ea enim ratione ab optimo poëta, Tuguri, Peculi, Pataui, Oti, dictum eſt: nam Arcadium etiã ab Arcadia declinari eiuſdem Poëtæ Verſu hoc confirmari poteſt,* 138

Tempus & Arcadij memoranda inuenta magiſtri.

Alias ſtipulandum ſtatim eſſe è ualetudinario. *In nullis manu ſcriptis poſtrema hæc duo uerba inuenimus, nec tamen è noſtris ſcriptis ea deiecimus: quid de illis exiſtimandum ſit, ſtudioſi uiri uidebunt.* 138

Et quando, è quis. *Locus deprauatus corrigi debet, ut in optimo exemplari, alijsq; nonnullis legitur.* Et quando, & quî ut &c. *Quî, Varro modum, ac rationem uocat: nam politiſsimos ſcriptores Quî, pro Quo* 139

modo

modo paſsim ponere notum eſt. Oſtenderat in paſtione tria obſeruanda eſſe: primum, locum: ſecundum, tempus: tertium, modum, ac rationem alendi. Infra etiam poſtquàm, quod ad locum, tempusq́; anni pertinebat expoſuit, inquit, Quî potiſsimum quæq; pecudum paſcatur, habenda ratio. In peruulgata lectione triplicis rationis, quæ neceſſaria eſſe dicitur, tertium membrum non inuenitur, quare pro mendoſa illa habenda eſt.

139 Lege cenſoria committant.muli è Roſea campeſtri,&c. *Hunc locum fœdè inquinatum, niſi fallor, egregiè reſtitui, atque id parua licentia uſus: ut autem hoc facilius intelligatur, ueriusq́; de ſynceritate huius loci iudicetur, ueterem ſcripturam adſcram. Vetuſtiſsimum exemplar,* Mulieros & à campeſtri,&c. *nàm in alijs corruptior illa pars eſt,* Mulieres *enim habent. Quemadmodum igitur uides, uerba confuſa diſtinxi, unamq́; tantum literam inde ſuſtuli, uerum ſenſus præclarus totam rem, ut ſpero, illuſtrabit, & caſtigationem meam conſtituet: nam quin peruulgata lectio mendoſiſsima fuerit, neminem dubitare puto. Locus ille etiam in hoc libro mirificè cõiecturam noſtram adiuuat, ubi de mulis agit Varro: Iidem ſi exacti ſunt æſtiuo tempore in montes, quod fit in agro Reatino, duriſsimis ungulis fiunt. Roſeam autem campeſtrem fuiſſe declarat etiam uox ualdè celebrata Cæſaris Vopiſci, qui Campos Roſeæ, Italiæ dixit eſſe ſumen. Committere lege, ut arbitror, dixit Varro, quod Cicero ſæpenumero, Committere contra legem.*

139 In Gurgures altos montes. *Gurgures in manu ſcriptis inueni, antea excuſi Burbures habebant.*

140 Vbi eſt oppidum Oliſyppo. *In optimo exẽplari* Obſippo: *apud Plinium tamen, ut in excuſis, lib.* IIII. *capit*

capite x x i i.*Olyſippo equarum è Fauonio uento conceptu, nobile.*

Et quando non ualet ſæpe magna gregem, &c. 140
Receptam lectionem retinui, uetuſtam nunc ſtudioſis exponam, quam ſanè mendum aliquod cõtinere omnino credo: contrà autem peruulgata plana eſt: id tantùm mali in illa, quòd ab antiqua diſſentit: Et quoniam non ualet ſæpe magna adficiuntur calamitate.

Qui ſiue ex æſtu, ſiue ex labore. *Vitioſi ſunt hac parte antiqui codices, communis lectio aperta, ſi modo illa uera eſt, & non ab aliquo correctore conformata:* Qui ſi è labore febrem habent adapertum humido ſpiritu, &c. 140

Quot reiculæ ſint alienandæ. *In cunctis manu ſcriptis* Quot epulæ, *ſcriptum inueni: quod non parum miratus ſum, quomodo idem mendum in tot bonis libris inoleuiſſet.* 141

In Iudæa, in Italia non poſſe. *Vetus lectio,* In iurea, *caſtigaui ex ingenio, rem ipſam ſecutus,* In Iudæa. *Plinius libro* x i i i. *capite* i i i. *Iudæa inclyta eſt uel maximè palmis. Item ſunt quidem in Europa, uulgóq; Italia, ſed ſteriles.* 142

A' Pergamide Maledo'ue. *Hic locus antè mendoſiſſimus & erat, & exiſtimabatur, nota etiam adpoſita damnatus fuerat: ipſe ueterem lectionem repoſui, quam integram eſſe arbitror: ut Pergamis, Malediſq; nomina locorum in Epiro ſint. Reſpondet autem ſuperiori illi, qui noſtra itẽ opera emendatus eſt. Dixerat enim Scrofa, Sed hæc à nobis ita accipietis, ut uos, qui eſtis Epirotici pecuarij, &c. Idem igitur nunc ait, Nunc rurſus uos reddite nobis, ò Epirotæ, de unaquaq; re. Iocatur autem,* 142

ut omnem occaſionem nactus ſicit: maiora enim & eruditiora expectabantur ab Epiroticis pecuarijs. Saltus igitur appellat in quibus pecus paſcere ſoliti eſſent.

142 Cognomine eodem. *Ita emendaui ex ingenio: multa autem mihi, ut hoc auderem, perſuaſerunt. Si ita locutus M. Varro eſſet, ut in excuſis erat* Cum nomine, *in* κακέμφατον *incidiſſet, ac rem obſcœnam protuliſſet: iunctura enim deformiter ſonat. Præterea Atticus nomen non erat, ſed cognomen: hoc etiam non paruum argumentum eſt contra eiectam lectionem. Initio etiam commentarij de Senectute Cicero Titum ipſum alloquens inquit, Teq́; non cognomen ſolum Athenis deportaſſe, &c.*

142 Quoniam in me uidere conieciſſe oculos. *Ita erat in manu ſcriptis, & ita ſcribi uolui. Videre, pro Videris, cepit: ut in illo etiam loco, qui eſt, ubi agit de ſuibus, Ignorare, inquit, uidere, cur appeller Scrofa. Sic enim illic etiam habent antiqui codices.*

142 Et dicam de primigenia pecuaria. *Vetus hæc eſt lectio, quam magis probo. Antea in excuſis, Et dicam pri migenia pecuariæ. Primigenia uerba appellare M. Varronem in* VI. *de lingua Latina libro, quæ non ſunt ab aliquo declinata, manifeſtum eſt: & Primigeniam conſuetudinem uictus, in primo libro de uita Populi Rom. priſcam, & ueterem: locus autem apud Nonium de mutata declinatione legitur. quare eadem ratione nunc Primigeniam pecuariam, dixiſſe puto. Sex. quoq; Pompeius Primigenium ſulcum, uocari ſolitum tradit.*

142 Item binæ pro ſingulis, ut procedant. *Prodant, anteà corruptè legebatur; in manu ſcriptis omnibus* procedant, *inueni: Procedant numerentur ſignificat, greges enim ouium magni non bene numerari poſſent, ſi*

eodem loco manerent: quare conſuetudinem habent paſtores, claudere gregem, & dum emittunt, numerare, aliter enim rurſus confunderentur: nam Procedere ulterius *ſe ferre ſignificare, manifeſtum eſt, uel hoc exemplo* Vergilij,

Parcite oues nimium procedere.

Et expromiſit numos. *Vetus hæc lectio: anteà,* Exprompſit. *Expromittere uerbum iuri accommodatum eſt.* 143

Ex empto uendito illum damnare. *Ita in manu ſcriptis omnibus ſcriptum inueni. Titulum iuris fuiſſe puto:* Nam *in* XIX. *libro* Pandectarum, *iiſdem penè uerbis nunc quoque appellatur.* De actionibus empti, & uenditi. *In* III. *etiam de natura* Deorum Cicero: Reliqua quæ ex empto aut uendito, aut conducto, aut locato contra fidem fiunt. 143

Quo incientes ſecludere poſsis. *Vetuſta lectio* Inicientes, *quæ & ipſa mendum habebat, quod tamen ſine periculo tolli potuerit.* Incientes, *igitur emendaui, una tantùm litera ex ea dictione ſublata. Sunt autem* Incientes *propinquæ partui, ut Sex.* Pompeius *docet.* 144

Meridianam quæ eſt aridior iucunditate præſtat. *In excuſis anteà* Meridianæ. Præſtare *tamen aliquam rem, id eſt, uincere, ac ſuperare, ueteres dixerunt. Initio etiam tertij libri ſic locus ille in antiquis legitur,* Immani numero annorum urbanos agricolæ præſtant. 144

Inigunt in ea ſtabula. *Mendosè anteà,* Iniiciunt: *ut enim hoc uerbum ualdè accommodatum, ita illud alienum.* 145

Vt agni ſatulli fiant lacte. *Vetus hæc lectio, quam ueram puto: ideoq́; communi expuncta, hanc in ſuam ſe-* 145

f 2 dem

dem reduxi. Satullare etiam uerbum uſurpauit Varro, apud Nonium [1289] περὶ αἱρέσεως: Neque in puluere *mitico coquam carnem, quibus ſatullem corpora, ac famem uentris.*

146 Aut adipe ſuillà. *Vetus lectio, quam Priſcianus etiam agnoſcit, qui tradit uetuſtißimos multa huiuſcemodi nomina & uirili, & muliebri etiam genere protuliſſe: & de adipe utitur auctoritate* M. *Varronis in* 11. *libro* R*erum ruſticarum.*

146 Viciam molitam. *Mendoſè anteà,* M*ollitam. Lucilius libro* xxix. *apud* Nonium [13 42]. *Fouere ex molito hordeo. Iterum hoc ipſo in libro idem error, & eodem pacto correctus, auctoritate eorundem codicum.*

146 Aut herbam teneram. *Contaminatus in extrema eſt dictione optimus liber,* Tenentiam *enim habet: receptam lectionem retinui: emendari fortaſſe non incommodè poſſet* T*enellam: ſunt tamen manuſcripti, qui* T*eneram, habent.*

146 Antequàm calores, aut frigora ſe exegerunt. *Vetus lectio* Eregerunt: *fortaſſe,* F*regerunt: notum enim iam omnibus, quemadmodum antiqui librarij propter ſimilitudinem illarum literarum in* R*omana uetere ſcriptura ſæpe lapſi ſint, &* F, *pro* E, *contràq́; ſcripſerint. In optimo exemplari ſic locus hic legitur è ſecundo hoc libro,* O*ptimæ elutæ ſunt in* S*icilia. cùm* F*lutæ, legi debeat.* N*ihil uariaui, leuem tamen ſuſpicionem meam ex diuerſitate lectionum ortam ſignificare uolui.* C*icero de æſtu meridiano hoc uerbo uſus eſt, lib.* 1. *de* O*ratore,* A*d extremum* S*cæuola paulum requieſcet, dum ſe calor frangat.*

146 In ouibus pellitis. *Cum in* M*egarenſi agro pellibus intectas oues ſpectaſſet* Diogenes, M*egarenſium autem*

liber

liberos nudos ob mendicitatem paßim uideret, ſacetè dixit præſtare Megarenſis arietem eſſe, quàm filium. Cui ſimilem uocem poſtea fortunatißimus Romanorum *Imperator de immiti rege Iudæorum edidit.*Diogenis ἀπόφθεγμα *ab Laërtio in ipſius uita relatum eſt. Quas pellitas oues* M. *Varro, ille* πρόβατα διφθέραις ἐσκεπασμένα *appellat.*

Vt ſunt Tarentinæ, & Atticæ. *In antiquioribus cunctis* Atticæ, *inuenimus: in nullis, ut anteà in excuſis legebatur, Altinates. Lanam Atticam nobilem fuiſſe teſtimonio etiam Latini Poëtæ ſcimus. apud* Nonium *Laberius paupertate:* Nibil refert mollem è lanitia Attica, *an pecore ex hircorum ueſtitum geras. Eandem in magno pretio habitam Plutarchus quoque oſtendit in commentario* περὶ τοῦ ἀκούειν, *his uerbis:* Μὴ δ᾽ ἱμάτιον περιβαλέσθαι ἐμὴ προβάτων ἀττικῶν ἐκ τῶ ἐρίων. 146

Vel lauari, ac parari. *Communem lectionem retinui: quam uerò in antiquioribus libris inueni, nunc oſtendam: in illis enim* Putari, *pro* Parari, *legitur: in optimo tamẽ codice mendi nota ad hunc locum adpoſita eſt: non multo ante ubi in excuſis,* Sole exorto puro, *ſcriptum erat, in iiſdem uetuſtis,* Puto. *Putum, antiquos pro Purum dixiſſe, notum eſt. Sext. etiam Pompeius inquit, Imputatum non dum purgatum: quare arbitror ueterem ſcripturam rectam eſſe.* 146

Et genit lac. De ſanitate. *In optimo codice,* Genit lacte, Sanitate. *Verbum Genit, ſæpe iam à Varrone uſurpatum, recepimus: formis autem excuſi anteà Gignit habebant: nec nos fefellit ante ipſum, Lacte, nominandi caſu dixiſſe: ueruntamen quia locus maculoſus erat* (De, *enim quod hic neceſſarium uidetur, non erat) exiſtimauimus in hoc peccare librarium potuiſſe, & pro* de, te, 146

ſcripſiſſe,atque incommodè cum priore uerbo coniunxiſſe: poteſt etiam rectè in antiquis Lacte, *ſcriptum eſſe, ut præpoſitio defecerit. Si quidem animaduertimus (nihil enim relinquere uolumus,quod poßit ſtudioſos adiuuare) in ſequẽte capite,ubi in excuſis,* De forma uidendum, *legitur, in eodem uetuſtißimo libro, alijsq; nonnullis,* Forma uidendum, *ſine præpoſitione ſcriptum eſſe: quare cogitabũt ſtudioſi, an defendi lectio illa poßit. Sunt tamen manu ſcripti,qui cum excuſis utroq; loco faciant.*

147 Vt mammulas penſiles habeant. *Ita in antiquis inuenimus,in excuſis antea Mamillas. Sex. etiam Pompeius inquit,à Mamma, Mammulam,& Mamillam.*

147 De emptione aliter,atq; de ouibus dico. *Vetus lectio,* De emptione aliter dico adq; fiet. *ſcribi debere puto,* Aliter dico,atq; fit. *Hoc intellectu,ut oſtendat ſe contra conſuetudinem hominum ſentire, qui ſanas capras ſtultè promittant,cùm illæ ſanæ ne puncto quidem temporis ſint. Alijs ipſas uitijs carere promitti ſine fraude poteſt,cùm carent:* De *ſanitate,falſum & improbum eſt.*

148 Ac Mamilius ſcriptum reliquit. *Ita emendauimus ex uetuſtis codicibus, cùm antea Manilius ſcriptum eſſet.ut hoc ipſo in libro iterum, Qui Mamilij actiones ſequuntur lanij. ſed etiam tertio capite de equis, Vt in Mamilij actionibus ſunt perſcripta. Quorum librorum auctoritate intelligitur nos rectè feciſſe, qui quondam in primo libro de Oratore, ubi Manilianas uenalium uendendorum leges,ſcriptum erat, Mamilianas emendauimus. quod etiam in primo libro de Finib. faciendum eſt: adhuc enim illic corruptum hoc nomen:Differetur inter principes ciuitatis P. Scæuolam M. q́; Mamilium.*

148 Quod etiam Archelaus ſcribit. *Plinius quoq; libro*

bro VIII. *capite* L. *auribus eas ſpirare, non naribus: nec unquam febri carere,* Archelaus *auctor eſt.* Ariſto*teles tamen libro primo de* Hiſtoria *animalium,* Alcmæo*nem hoc ſcripſiſſe tradit, quem etiam mendacij inſimulat:* ἀλκμαίων δ᾽ οὐκ ἀληθῆ λέγει φάμενος ἀναπνεῖν τὰς αἶγας κατὰ τὰ ὦτα.

Tantum enim feſellerit. *In excuſis anteà,* Feſellit: *in cunctis manu ſcriptis,* Feſellerit, *ſcriptum inueni: quare tantum librorum conſenſum non ſpreui, atque ita ſcribi uolui. Admonet* Euſthatius, *Homeri copioſus interpres, Atticos ſæpe, quos* Modos *appellant Grammatici, uariàſſe, & pro* Indicandi, *modum* Optandi *uſurpaſſe. Exempla ab eo adlata hæc ſunt:* ἐπεὶ ἔλθοι ὁ δεῖνα ἤτοι ἦλθεν καὶ ὡς δ᾽ λαλοῦσι ἀντὶ τοῦ ἐλάλησεν καὶ ἄλλα τοιαῦτα. *hæc enim addit,* οὕτω καὶ ὦ δεῖνα, κτλ. ἢ γὰρ ἂν νῦν ὕστατα λωβήσαιο ἀντὶ τοῦ τὰ ὕστατα ἂν ἐλωβήσω ἤγουν ἐλώβησας. *Huiuſcemodi quodam ſermone potuit* M. Varro *uti, & niſi plena omnia macularum eſſent, & hæ omnes rariores locutiones ab imperitis grammaticis è libris excuſis ſublatæ eſſent, huius etiam ſermonis plura exempla occurrerent.* 149

Nec me eſſe ab Eumæo ortum. *Hæc uera, ut arbitror, lectio eſt, è uetuſtiſsimis, optimisq́; libris eruta. cōmunis eruditos etiam uiros fallere potuiſſet: erat enim ab his, qui è ueteribus ueſtigijs ueram elicere nō potuerant, ſatis concinnè conformata.* Priſca *igitur huius loci ſcriptura,* Nec me eſſe ab eum æuo ortum. *Vna igitur ſublata litera, totum locum correximus: nam elegantia huius lectionis, cum ſenſu quem præ ſe ferebat uulgaris, comparari non poteſt.* Eumæum *ſubulcum* Vlyſsis *fuiſſe, mediocriter etiam literati ſciunt: qui rem familiarem* 149

beri fideliter adminiſtrauit, & cum eo, quem tamen non dum agnouerat, longum ſermonem in XIIII. *libro Odyſſeæ habuit. Hanc etiam emendationem confirmat, quod anteà dixerat, Accipe à me cum Homerico Melanthio, &c. Iocabatur enim optimus, & eruditiſſimus ſenex.*

150 Si formoſi ſunt uerres, & ſcrofa. *In optimo exemplari Verris: nec multò pòſt iterum Verris, eodem caſu, in eodem libro, Verris octo menſium incipit ſalire. Quædam quæ hîc emendaui, adeo plana ſunt, ut confirmatione non egeant.*

151 Vſque ad primum: deinde it retro, quoad perueniat ad lanium. *Hic locus in excuſis codicibus ualde uariatus erat, culpa, ut puto, ſiniſtrorum quorundam correctorum: in antiquis illum integrum inueni:* Id, *tantum in illis pro* It, *ſcriptum erat: quæ ſcriptura in priſcis exemplaribus frequens eſt. It retro, deterior fit: ut Vergilius etiam,*

In peius ruere, & retro ſublapſa referri.

Plinius de ſuibus inquit, Mares non ultra trimatum generant. Quamuis autem uſque ad trimatum generent, ad primum annum facere id rectè poſſunt, ut credidit Varro: poſtea languidiores fiunt, nec tam bene munere illo funguntur.

151 Sus Græcè dicitur ὗς, olim thyſus. *Priſca hæc lectio: in excuſis ante* θύτης. *De uetere nomine Suum apud Græcos auctores nihil legi, quare in re incerta fidem antiquorum codicum ſequi malui. Clemens in* II. *Stromate refert, quendam ſapientiæ ſtudioſum uirum affirmaſſe Suem nominatum à Græcis eſſe* ὗν, *tanquam* θῦν, *quòd uiſcerationibus tantùm, atq; epulis aptus eſſet: uerba*

ipſius

ipſius hæc ſunt: λέγεται γοῦν τινα τῶν φιλοσοφούντων ἐτυ=
μολογοῦντα τὴν ὗν θῦν εἶναι φάναι ὡς εἰς θύσιν καὶ σφαγὴν
μόνον ἐπιτήδειον.

Et quod nuptiarum initio. *Athenæus libro* I I I. 151
δειπν. olim Græcos Veneri ſuem mactare ſolitos tradit,
atq; id teſtimonio ueterum confirmat. Argiuos uerò id
etiam tunc ſeruare, qui ludos quibus id facerent, inde quo=
que appellarent ὑστηρίαν.

Et Græcæ χοῖρον. *Ita emendaui è uetuſtis libris: in* 151
excuſis enim anteà Græci. Græcæ, ſcilicet mulieres. ſu=
pra enim, Nam & noſtræ mulieres maximè nutrices &c.
reſpondet igitur illi parti egregiè, & Græcæ χοῖρον.

Itaq; ijs animam datam eſſe proinde ac ſalem. 151
Vetus hæc eſt lectio. Eadem ſententia, aut parum immu=
tata, apud Clementem legitur: nam quæ paulo ante è I I.
Stromate poſui, hæc uerba conſequuntur, δεδόσθαι γὰρ τῷ
δὲ τῷ ζώῳ ψυχὴν πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἢ ἕνεκα τοῦ τὰς σάρκας
σφριγᾶν. *&c. Huius autem uocis Plutarchus in* v. *libro*
Sympoſ. cap. x. *Stoicos homines auctores fuiſſe tradit,*
quæ etiam à Cicerone libro v. περὶ τελῶν *laudatur.*
Nam in I I I. *de Natura deorum eam protuliſſe Chryſip=*
pum docet.

Paruæ tomacinæ, & taniatæ. *In optimo libro,* 152
Comatinæ, & canatæ: *nihil tamen uariaui.*

In uineta. *Communem lectionem nouam, falſam'que* 152
putaui, ideoq; ueterem ſcripturam reponere malui. Et ſi
illa maculoſa eſt: poterunt tamen nunc induſtria erudito=
rum maculæ inde abſtergi: Vt autem quid ſuſpicer ape=
riam, arbitror inquinata hac uoce locum ſignificari, in
quo hoc etiam, quod ſupra de ſue narrauit, factum eſſe ac=
ceperit: nam in Arcadia ſe hoc non audiſſe, ſed uidiſſe

 inquit:

inquit : quod autem in ſue fieri potuit propter obæſitatem, & ſtuporem illius animantis, ueriſimile nullo modo in iuuenca eſt : nam nec humi iuuencæ tantum iacent, ut facultatem muribus præbeant in corpore ſuo nidificandi. Plinius in ſue hoc factum quandoq; eſſe tradit : de iuuenca non meminit. Pro Vineta, *fortaſſe* Veneta, *aut* Venetia *ſcribendum eſt : in illis enim locis quondam magni pecuarij. Veneti etiam* Equi *à Græcis poëtis celebrabantur, quòd illis in locis egregij eſſent. In Græcis commentarijs* ἐνέτιδες ἵπποι πῶλοι στεφανηφόροι, ἀπὸ τῆς περὶ ἀδρίαν ἐνετίδος.

152 Sed eos cum iam paſci poſſunt, ſecernunt. *Diuerſa eſt uetus lectio, quæ tamen mendo non uacet : eam notam eſſe uolui, nam receptam etiam non ualdè probo, quamuis loco non mouerim,* Secundo ea cum iam &c.

153 In eorum fœtu ſcrofæ. *Antea in excuſis* Potu : *in manu ſcriptis antiquioribus* Petu : *in ſemiuetere* Pecu: Fœtu *legi debere arbitrati ſumus : quam coniecturam noſtram tunc amabimus, cùm à doctis uiris probari audiemus.*

153 Veſtigia apparent Lauinij, quod & ſimulacra eorum &c. *Ex ingenio ita emendaui, nam peruulgata lectio parùm mihi probabatur, & à uetere diſcrepabat : uerùm quia nolo optimum auctorem, dum purgare ſtudeo, inquinare, quæ me cauſæ mouerint, ut ita corrigerem, exponam : Si inanes illæ exiſtimabuntur, coniecturam meam explodi æquo animo patiar : Sed prius cum fide uetuſtam ſcripturam hìc adponam :* Veſtigia apparent iamne, quod & ſimulacra eorum. *Oppidum ſignificari debere deprauata illa uoce affirmarim. Lauinium*

nium ſcribi oportere ſuſpicatus ſum: nam ſi ex prima litera L. *fiat, in quo ſæpe peccaſſe librarium antea oſtendi, non ualde à Lauini notæ illæ remotæ erunt. Lauinij portentum hoc Aeneæ factum eſſe ſupra M.Varro oſtendit,& in* v.*libro de lingua Latina: oppidum enim illud primum conditum in Latio: quare uerisimile eſt ibi ænea ſimulacra poſita fuiſſe, & corpus matris etiam conſeruatum: cur autem in aliam urbem translatum fuerit. nec enim tam uetus aliud oppidum tunc erat: Alba certe iam pridem diruta, Lauinium adhuc ſtabat, quod teſtimonio quoque Strabonis confirmatur: illius enim hæc uerba ſunt è libro* v. τῶν γεωγραφουμένων. ὑπέρκειται δὲ αὐτῆς τὸ μὲν λαουίνιον πόλις ῥωμαίων ἐν δεξιᾷ τῆς ἀππίας ὁδοῦ, ἀφ' ἧς ἐπόπτος ἥτε θάλασσα καὶ τὸ ἄντιον. *Dionyſius Halicarnaſſeus totam hanc hiſtoriam copiosè narrat: nihil tamen quod ad loca in quibus ſimulacra hæc ahenea ſuis, ac porcorum erecta eſſent, pertineat.*

Cum creuerunt cupiunt ſequi matrem. *Antiqua lectio diuerſa: non tamen adhuc aliquid ex ipſius parte boni elicere potui. ut alij in hoc laborare poßint omnibus eam ſtudioſis exponam*: Cum creuerunt capiuntur, ſequi matrem paſtum, &c. *Nam in peruulgata, Cupiunt, elegantem ullam ſententiam, niſi fallor,non habet.* 154

Vt deſiderium ferre poſsint parentis. *In cunctis manu ſcriptis poſt Parentis, inueni* Nutrices. *Nec ſtatuere potui quid illa uox ſibi uelit: an Nutricis, pro Parentis aliqui legebant? nutricemq; matrem, dum porcos aleret, appellauit Varro. In recepta lectione, ſi integra eſt, ſcrupulus nullus eſt: negotium tantum iure nobis faceſ-* 154

ſit ant

ſit antiqua lectio diuerſa.

155 Συνηπειρῶται inquit χαίρετε. *Mendoſè antea in for-mis excuſis, Sic epiroticæ: & aut nullo, aut inepto ſenſu. Vetus lectio* Sinepirotæ: *quæ paruum uitium habuit: nec illud librarium fefellerat, quamuis tollere non potuiſſet: mendi enim notam adpoſuerat. Caſtigaui rectè (ut opinor)* συνηπειρῶται. *Antea Scrofa dixerat,* Nunc *rurſus nos reddite nobis, ò* Epirotæ. *nam* Q. Lucienus συνηπειρώτας *illos appellat, ut qui pecuarias ipſe quoque in* Epiro *haberet, & unus* Epiroticorum *eſſet.*

155 In quo quidem inquit Vaccius. *Poſtrema duo uerba ex antiquis libris repoſuimus: hic enim Vaccij perſona requiritur, ſine qua poſſe fieri hic nonnulli putarant: quia ſupra pro Atticus, Vaccius legebant: nos illic etiam Atticus, in noſtris inuenimus: ſed paulo poſt* Menas, *in iiſdem libris deſideratur.*

155 Noui, inquit ille, maieſtatem. *Antea in excuſis, inquit Menas. ita emendaui ope uetuſtorum codicum: uerùm quia parua licentia uſus ſum, totam rem patefacere uolui. In antiquis locus maculoſus: ita enim habent,* Inqui diue: *inquid, pro inquit, illic etiam in iiſdem libris ſcriptum inueni, inquid Atticus: & pro duobus ll, u, corruptè poſitum: quare ſine culpa me poſſe,* Inquit ille, *corrigere ratus ſum.*

155 Vt βούσυκον, βουπαῖδα. *Antea in excuſis* βούπεινα, *in optimis libris* βουπαῖδα *legi, quam ueriorem puto lectionem. Sex. Pompeius, qui à Varrone totum locum accepit, inquit, Bulimon Græci magnam famem dicunt aſſueti magnis, & amplis rebus præponere Bu. Hinc eſt quòd grandes pueros Bupædas appellant, & mariſcam ficum, Buſycon.*

À quo

A' quo eas Græci Bugonas. *Aelianus* περὶ ἰδιό- 156
τητος τῶν ζώων, *ultimo ſecundi libri capite, quo laudes boum explicat, & quæ commoda ex ipſis homines capiant, docet, hoc etiam quod nunc tradit Varro non relinquit.* καὶ ἀποθανὼν δὲ βοῦς γενναῖόν τι χρῆμα καὶ ἀξιέπαινον. μέλιτται γοῦν ἐκ τῶν ἐκείνου λειψάνων ἐκφύονται ζῶον φιλεργότατον καὶ καρπῶν τὸν ἄριστον καὶ γλύκυστον ἐν ἀνθρώποις παρασκευάζει τὸ μέλι.

Quæ prægnans horda. *In cunctis hic manu ſcri-* 156
ptis Horda, *&* Hordicalia *per h. in* VI. *autem libro de lingua Latina,* Forda, *&* Fordicidia, *per f.* Fordicidia, *inquit, à fordis bubus. Bos forda, quæ fert in uentre &c. Id etiam apud Sex. Pompeium reperies, qui nunc* Fordas, *nunc* Hordas *boues prægnantes eſſe dicit.* Negligen*tia autem librarij id factum eſſe non poteſt, ſequitur enim ordinem literarum. Adeo autem uicinam naturam hæ habebant, ut ſæpe inter ſe, commutarentur.*

Quam iam expertæ. *Nihil uariaui: ueterem ta-* 156
men ſcripturam notam facere quid nocet? in manu ſcriptis igitur Exparte: *corruptè ſanè. quis autem ſcit an aliter corrigendus locus ſit?* Nam *ſi* expertæ *cepit eodem intellectu quo* Vergilius,

-altera uirgo
Altera iam primos Lucinæ experta labores.

cur repudiari debent uaccæ, quæ ſemel tantùm pepererunt? crebra uitia, quæ in excuſis codicibus inuenio, me fortaſſe ſine cauſa quandoq; faciunt de aliquo loco malè exiſtimare.

Prior quàm poſterior melior. *Vitioſi hac parte* 157
ſunt antiquiores libri: ſic enim habent, Prior *quàm poſterior in eo prior. In optimo mendi nota adpoſita eſt.*

Iugat

157 Iugatorij Liguſtici. *Vetuſtißimus codex in ambabus uocibus diuerſus, qui* Nugatori Liguſti, *habet.* De *poſteriore uoce alibi diſſeruimus: de priore ſi forte ita legi debet,* Nugatorias *res, abiectas, ac uiles, ueteres ſcriptores frequenter appellarunt. Nam Varronis ille locus è* VII. *libro de lingua Latina, ita legi debet: Schæmiculæ ab Schæno nugatorio unguento: in excuſis enim libris deprauatus eſt.*

157 In Thracia ad μέλανα κόλπον. *Vera hæc lectio, fideliter in antiquißimo codice conſeruata: nam in alijs inanis ſedes Græcarum uocum relicta. In alijs ne relicta quidem. Strabo libro* II. τὸ δὲ συνεχὲς τὸ αἰγαῖον ἐστὶν ἤδη σὺν τῷ μέλανι κόλπῳ καὶ τῷ ἑλλησπόντῳ. *Herodotus quoque non ſemel huius loci mentionem fecit. Nam in Polymnia hæc ipſius uerba ſunt:* Ἐνθεῦτεν δὲ χάμψας τὸν κόλπον τὸν μένανα καλεόμενον, καὶ μέλανα ποταμὸν, οὐκ ἀντισχόντα τότε τῇ στρατιῇ τὸ ῥέεθρον. &c.

158 Vos uideritis, inquit, mihi qui Ariſtotelem legitis. *Duo hic uerba ex antiquis codicibus reſtituimus.*

Exemptis teſticulis. *Hoc Ariſtoteles in extremo libro nono de natura animalium tradidit: locus tamen in excuſis codicibus, & in manu etiam ſcripto, quem habui longè emendatiorem, deprauatus. Theodorus ſanè hanc inde ſententiam eruit, ſiue meliores codices habuit, ſiue ex ingenio ita legendum eſſe uidit. Nam Varro etiam ſententiam illam (niſi fallor) confirmat. In primo autem libro de ortu animantium eandem rem Ariſtoteles narrauit: ubi uitium uerba non habent:* Καὶ ἤδη ταῦρός τις μετὰ τὴν ἐκτομὴν ὀχεύσας ἐνθέως ἐπλήρωσεν.

159 Atticus centum uiginti habet. *Optimus codex inqui*

inquinatus: habet enim Centaurum uiginti.

Quod faciunt Peloponneſij. *Antea Peloponnenſes, ex optimis exemplaribus ita emendaui. Rectè dici Peloponneſij, manifeſtum eſt. Stephanus etiam* πελοποννήσιος ὁ οἰκήτωρ. 159

Vnum ferum quos uocant onagros. *Apud Sudam Caudò inſula prope Cretam eſſe traditur, in quo maximi gignerentur onagri.* 159

Alterius anni pariant. *Vetuſta hæc lectio, antea mendoſè, Alternis annis. Paulò poſt, ubi in excuſis, Quod remiſsione laboris fit deterior. In antiquis,* Sic deterior. *Arbitror legendum, hic deterior: ex priore uoce s, ut opinor, conſequenti huic adhæſit, & aſpiratio, quemadmodum ſæpe, deſideratur. communis etiam lectio commoda.* 160

Q. Modius Equiculus. *Ita emendaui auxilio ueſtorum codicum, in quibus,* Que modius, *legitur. Ferè autem ueteres librarij cùm Q. prænomen ſcribendum eſſet, Que imperitè ſcribebant. in optimo exemplari mendi nota hic adpoſita eſt.* 160

Quod equus x x x. menſium. *Quemadmodum in primo libro multa Varro à Theophraſto ſumpſit, ita in ſecundo hoc plurima ab Ariſtotele mutuatus eſt: quæ quia facilè inueniri poſſunt, & alijs nunc rebus ſtudeo, non curioſè oſtendam. Hic certè locus inde translatus eſt: in libro* v i. *de* Natura *animalium:* βάλλει δὲ τοὺς μὲν πρώτους τέτταρας τριακοντάμηνος, τοὺς μὲν δύο ἄνωθεν, τοὺς δὲ δύο κάτωθεν. βάλλειν *enim appellat, quod* Varro *eicere, aut amittere dentes uocat. quanquàm primum uerbum naturam Græci uerbi quo uſus eſt Ariſtoteles magis exprimit. Inde* ἄβολοι *equi appellabantur,* 161

qui

qui nondum dentes eieciſſent. nos etiam in hac re exponenda uerbo quod his reſpondet familiari noſtro ſermone utimur.

161 Cum dentes ſint facti brocchi. *Brocchi per duo* c c, *in optimis hic exemplaribus ſcriptum eſt: ut ubi de canibus poſt agit iterum:* Directis priuſquàm brocchis.

161 Spina maximè duplici: ſin minus non extanti. *Vetus hæc eſt, & uera lectio. antea in excuſis* Extenta, *mendosè. In libro ubi ſelectæ ſententiæ ſunt de re ruſtica auctorum: ex Apſyrto.* ῥάχιν, μάλιστα μὲν διπλῆν, εἰ δὲ μήγε κυρτήν.

162 Peroriga enim appellatur &c. *Optimus codex hic mendoſus eſt, nonnulli item qui eum ſequuntur: ſic autem in illis eſt,* Peroriga miſit appellatur qui qui admittit. *Vitium habere hanc ſcripturam cognouit librarius, ideoq; mendi notam ad eam adpoſuit. Fortaſſe legendum,* Perorigam, *ſic appellatur &c. ut* Perorigam *cũ ſuperiore parte hæreat. E' Plinio mendũ tollatur, quod in lib.* VIII. *cap.* XIII. *eſt:* Perorigam enim legi debet, *ubi in excuſis, pariter* Aurigam, *ſcriptum eſt. In antiquis certè Plinij exemplaribus,* Prorigam, *unius literæ diminutione legimus. Sunt & alia etiam uitia ea parte: quæ auxilio ueterum librorum tutò corrigi poſſunt. Sic autem totus ille locus legendus:* Aequa ex cauſa in Reatino agro laceratum perorigam inuenimus. *Nam ita etiam conueniet Plinio cum M. Varrone, qui infrà hanc rem narrat. Quem Varro Perorigam ſiue Peraurigam, Ariſtoteles* ἐπιμελητὴν *appellauit:* ὁ ἐπιμελητὴς καλύψας τὴν μητέρα *&c.*

162 Scillæ medium conterunt. *Et antiqui omnes, & quidem etiam formis excuſi rectè* Scillæ medium, *habent*

bent: in alijs improbè illa uox commutata fuit. Quod hic Varro medium in Scilla uocat, Plutarchus μέσον in lactuca uocauit. Extrema ſanè pars quarti libri συμποσιακῶν uetuſtate, aut importunitate quorundam deficit. De quibus tamen rebus illic diſputaretur, ex titulis ante librum ipſum conſtitutis, intelligitur: poſtremi autem capitis hic index eſt: διὰ τί τὸ μέσον τῆς θριδακίνης αἱ γυναῖκες οὐ τρώγουσιν. Quintilij, qui & ipſi de rebus ruſticis ſcripſerunt, cum de eadem re agerent, quod M. Varro Medium, Plutarchus uerò μέσον, ipſi περικάρδιον uocarunt, id eſt medullam. Quid autem ea uoce intelligerent, planius expoſuerunt: nam quod tenerum ac molle in ſcilla eſt, ſe intelligere dixerunt, & quod etiam aliquis non incommodè adipem appellaret. Verba eorum quæ in XVII. Γεωπονικῶν leguntur, hæc ſunt: εἰ δὲ μὴ προσδέχονται τοὺς ταύρους αἱ βόες, σκίλλης τὸ περικάρδιον μετὰ ὕδατος τρίψειν καὶ περιχρίσειν. τουτέστιν τὰ ἁπαλώτατα τῆς σκίλλης. καὶ ὡς ἂν εἴπῃ τις τὸ στέαρ διδόναι μετὰ τὴν κάθαρσιν τοῖς μορίοις τῶν βοῶν.

Itaque ut reſtibiles ſegetes eſſent exuctiores. 163
Ab Ariſtotele hanc ſententiam accepit M. Varro, quam tamen elegantiſſimè conuertit. Ἕνα δ' ἐνιαυτὸν καὶ πάμπαν ἀνάγκη διαλείπειν καὶ ποιεῖν ὥσπερ νεόν. *Ager reſtibilis quis ſit, & unde uocatus, oſtendit ipſe in* v. *libro de lingua Latina.*

Ne ungulas comburat ſtercus cauendum. 163
Receptam hanc lectionem non damno, antiquam tamen quamuis uitioſam, inquinatamq́;, notam eſſe uolo: Ne ungulas commurat ſtercus tenebat. *In optimo codice mendi nota adpoſita eſt. Columella communem bene reſtitutam confirmat. libro* VI. *cap.* XXXVII. *pro-*

g uiden

uidendumq́; ne ſtercore ungulas adurat.

163 Vt equuli conſueſcant. *Antiqua hæc, & uera lectio: mendum in excuſos fluxerat, quod in uetuſtis* Eculi, *ſcriptum eſt, quæ ſcriptura imperitos feſellerat, ſed non multo etiam poſt* Eculum poſſe domari, *in iiſdem ſcriptum eſt.*

163 Ab eo tempore mediocriter exercendum. *In cunctis manuſcriptis uno excepto* Extriendum: *in illo autem, qui è melioribus non eſt,* Eximendum. *Nihil uariaui, quam autem ſtudioſis opem dare potui, dedi: fortaſſe etiam nihil melius quærendum.*

163 Equi. *In manuſcriptis* Equis. *Fortaſſe è quis: nam ſic ſæpe loquitur Varro. quæ autem in excuſis erant tria uerba* Alij ad prædam: *in nullis à nobis manu ſcriptis inuenta ſunt.*

164 Medici pecorum ἱππιατροὶ appellati. *Antea* κτηνιατροὶ, *contra ſententiam ipſam, & fidem uetuſtorum codicum ſcriptum erat. Quàmuis medici pecorum non equos tantùm curent, ſed alias etiam ueterinas: tamen quia plurima ſunt in equis & ſigna morborum, & genera curationum, à Græcis* ἱππίατροι, *ab equis impoſito nomine, appellantur, inquit Varro. Hoc autem uerum eſſe intelligi poteſt ex commentario in quem collati ſunt multi Græci auctores, de re ueterinaria.* ἱππιατροὶ *enim illic etiam appellantur, non* κτηνιατροί. *Qui Latinis impoſuerunt nomina, hoc non ſpectarunt: nam Veterinariam medicinam illam uocarũt, & Veterinarios medicos. unde hic nonnulli non animaduertentes Varronis ſententiam,* κτηνιάτρους *perperam ſcripſerunt.* κτήνη *enim Græcis* τὰ βοσκήματα.

164 Et ipſi pro ſe ſacrificarentur. *Ita emendaui è uetuſtis*

tuſtis libris. *Nonius de contrarijs generibus uerborum*
oſtendit ueteres ſacrificantur, pro ſacrificant, dixiſſe: po=
tiſsimum'que Varronis *exemplis hoc confirmat, è uarijs*
ipſius libris ſumptis, in quibus etiam huius libri locus ille
ſic legitur: Ibi enim ſolent ſacrificari lacte pro uino. *Ex*
huiuſcemodi locis cognoſci poteſt integritas codicum M.
Varronis, *quos habui, & audacia imperitorum, qui quæ=*
cunque à communi conſuetudine diſcedunt in ueteribus
auctoribus deprauant.

Hec me Reatino auctore probares mihi inquit. 165
Sic in omnibus antiquis ſcriptum inueni: antea, Mi At=
tice, *in excuſis legebatur. Conſenſum igitur multorum,*
ac bonorum librorum ſecuti ſumus. Nobilitatem *mulorum*
Reatinorum *Strabo quoque multam eſſe tradit, libro* v.
Καὶ δὴ καὶ τῶν ἡμιόνων γένος τῶν ῥεατινῶν διωνόμασαι
θαυμαστῶς.

Pertinet ad feras beſtias, ac ſylueſtres. *In maio=* 166
re, ac meliore librorum parte hic locus turpiter inqui=
natus eſt: Ad feras beſtibus aſsilueſtribus aſsilue=
ſtres. *Nec tamen maculæ ipſius librarium accuratiſ=*
ſimum feſellerunt: ad eum enim mendi notam adpoſuit.
In uno tantùm manu ſcripto receptam lectionem in=
ueni.

Et potius uaris quàm uatijs. *Priſca hæc ſcri=* 166
ptura, quæ recta eſt: anteà Vacijs, *corruptè. Sic*
etiam in Pandectis Florentinis *hoc nomen ſcriptum*
eſt, libro xxi. *de* Aedilitio *edicto*. L. Idem Offi=
lius. *Quæſitum eſt an ualbus, & blæſus, & atypus,*
is'que qui tardius loquitur, & uarus, & uatius ſa=
nus ſit: & opinor eos ſanos eſſe. Huius *capitis fe=*
rè omnes ſententias ad uerbum à Frontone *expreſ=*

g 2 *ſas in*

ſas in x i x. *libro* κυνηγετικῶν *legimus.* Verum *cùm hæc pars in excuſis nuper manca ſit, non malè factu= ros nos arbitror ſi. è uetuſto codice illam reſtitueri= mus, qui eſt in* Medicea *bibliotheca:* σκέλη ὀρθά, ἐ δὲ μὴ σκαμβότερα μᾶλλον ἢ βλαισὰ πόδας *&c.*

Solo nec ut corneo nec &c. *Anteà,* Talo nec
166 *ut corneo &c. Quæ lectio facile damnari potuit: eſt enim multis modis falſa: quis enim talum unquam in= uenit, qui non magis quàm corneus eſſet, ne dum mollis inueniri poßit: eſt enim oſſeus.* Proprio *certè nomine talum in cane uocare non potuit* Varro, Si Ariſtote= *lem audire uolumus, qui in* i i. *de* Natura *animantium inquit,* πολυσχιδὲς δὲ οὐδὲν ὥσπερ ἔχον ἀστράγαλον ὥσπερ οὐδ᾽ ἄνθρωπος. *Solo, legi debere arbitratus ſum, quòd hoc aut illo modo factum magnas utilitates præbere po= teſt, aut impedimenta cani ad currendum, & ingredien= dum. Solum autem infimam partem pedis, pellem'que illam appellari manifeſtum eſt, uel teſtimonio Ciceronis, qui ita conuertit ex epiſtola Anacharſidis* ὑπόδημα, δέρ= μα ποδῶν. *Calceamentum, ſolorum callum: cum enim accuratè ſingulas partes pedis exponeret* M. Varro, *non debuit hanc tacere: nam quod nec corneum, nec nimium durum, ſed fermentatum ac molle eſſe uult, has omnes naturas ſolum habet, & quæ probat* Varro *ualde his canibus accommodata ſunt: nam corneum alienum, & quod nimis durum etiam eſſet; neque enim firmiter ter= ræ hæret, aut in curſu explicatur, contrà fermentatum, ac molle egregias commoditates habet. Sed hæc facilè ab his, qui naturam canum cognitam habent, aut uena= tioni aliquando operam dederunt, intelligentur. Ve= terem ſcripturam, ex qua ita legendum eſſe ſuſpicatus*

ſum, nunc proponam: nam illa aliquid mendi omnino habet, & maculoſa à librario etiam exiſtimata eſt, qui notam, quam conſueuit, adpoſuit: Selone ut corneo, ne nimium duro. *Vnius igitur literæ commutatione ex* Selo, *ſolo feci. nam extrema ſyllaba* Ne, *ab ſolo ſeiungi debet: importunè enim illi hæſerat: nec tamen illa quoque uitio uacabat:* Nec *enim eſſe debuit, ut paulo poſt iterum,* Ne nimium: *pro, nec nimium. Animaduerti in uetuſtiſſimo exemplari eodem pacto alijs etiam locis* Ne, *pro* Nec, *ſcriptum, ut de equis:* Genib. rutundis, ne magnis. *In* XIX. *libro* γεωπονικῶν *multa de canibus Frontonis nomine leguntur, quæ, niſi fallor, Fronto ipſe è Varrone expreſſit: nam eundem ordinem in ſingularum partium natura exponenda tenet, & quæ aut probauit, aut reprehendit in canibus Varro, eadem ille aut laudat, aut damnat: nam quod ad hunc locum attinet, inquit,* πόδας μεγάλους. ἐν δὲ τῷ ἐπιβαίνειν πλατυνομένους, δακτύλους διηρθρωμένους, ὄνυχας κεκυρτωμένους, *ſtatim´que ad ſpinam tranſit. Quare cùm nihil de ſolo dixerit, ſed omnem hanc partem, quæ in cunctis exemplaribus mendoſa eſt, reliquerit, quandoque coniecimus, inde id factum eſſe potuiſſe, quòd multis antea ſeculis hæc macula hunc locum fœdaſſet. De hoc tamen unuſquiſque ut uolet exiſtimabit.*

Hanc animaduerſionem ut magis amem, facit Borghinus meus, iuuenis acutiſſimi ingenij, & cunctis bonis artibus eruditus: qui ea magnopere delectatur, ad eamq́; me primo excitauit, & non parum adminiculatus eſt, cùm in ſermone de hoc deprauato loco cum eo diſputarem.

167 Paſtores ut deducerent in metapontinos ſaltus, & Heracleæ emporium. *Hunc locum in cunctis manu ſcriptis mancum, decurtatumq́; inueni, nec tamen communem lectionem uariaui. Vetuſtam hic proponam, ſi forte aliquis maiore ingenio præditus illius auxilio locum reſtituere poßit*: Paſtores ut dedurent in metampinos ſaltus, & tracleporeinde cum &c. *In optimo codice mendi nota adpoſita eſt. Metapontum & Heracleam oppida fuiſſe in ea parte Italiæ, quæ olim Magna Græcia uocata eſt, omnibus notum. Metapinum oſtium Rhodani fuiſſe, unde Metapini ſaltus appellari potuerunt (ſi forte ita legendum eſt) Plinius libro* III. *capite* IIII. *oſtendit: non longe'que ab eo oppidum Heracleam uocatum, aliquos tradere auctores idem affirmat. Sed omnia in tam corruptis ueſtigijs incerta, & tenebrarum plena ſunt.*

167 Ad paſtores redierunt. *Acutam uocem Diogenis qua Platonem acerbè momordit, ab illo laceßitus, commemorare libet: ut animum ex his minutis, moleſtis'que animaduerſionibus paulum reficiamus, eſt autem ualde ad hunc locum accommodata. Differebat de grauioribus aliquibus rebus Plato, præſente Diogene, parum tamen attendente. Moleſtè id tulit Ariſtonis filius, aitq́;, Audi uerba mea canis. Minimè perturbatus Diogenes, reſpondit*: Atqui *ego in illa loca non redij, in quibus ueditus ſum, quod canes facere conſueuerunt. Obſcurè tangens ipſius in Siciliam reditum. Aelianus hoc refert in libro* περὶ ποικίλης ἱϛορίας. *Molonis etiam magni illius rhetoris uox circunfertur, qui hoſtili animo præditus aduerſus Platonem, dicere ſolitus erat, Nemini mirum uideri debere, ſi Dionyſius Corinthi, ſed potius ſi Plato Syracuſis.*

Erat

Erat autem prouerbium, nunc etiam ſatis peruulgatum, Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ. *À multis denique profectio illa* Platonis *in* Siciliam *damnabatur, quare uerius potuit cum* Diogenes *inſimulare, quòd cùm prauum, infidumq́; animum regis expertus eſſet, poteſtati eius ſe iterum commiſiſſet.* Hoc *autem* Diogenis ἀπόφθεγμα *alter quoque* Diogenes *in uita ipſius, quam diligenter ſcripſit, retulit: conciſius tamen id, & in aliqua etiam re ab eo, quod ſupra poſuimus, diuerſum.*

Qui uellet ſe à cane ſectari. *Sectari* διώκεσθαι, ἀκολουθεῖσθαι, *quomodo ueteres ſæpe locuti ſunt: quod* Priſcianus, *teſtimonijs antiquorum ſcriptorum citatis, oſtendit.* 167

Sequitur quartum de emptione. *Antiqui codices maculoſi: nihil uariaui. ueterem tamen hìc ſcripturam adponam:* Sed quod quarum, de emptione fit alterius, cùm à priore &c. 167

Paſcitur enim è culina, & oſsibus. *In ueteribus hic etiam locus inquinatus,* È curia, *enim: non,* È culina, *habent: quid dicam neſcio. Communis lectio non omnino mihi firma uidetur: è uetere autem nihil boni educere adhuc queo. Culina ruſtica in his & in alijs etiam libris à* M. Varrone *appellata eſt.* 167

Vel etiam ut μῦθον aperiant. *Ita ſcriptum in uetuſtiſsimo, & fideliſsimo codice inueni: quare communi lectione ſublata, hanc reſtitui.* Potuit *id prouerbium, quod antea in excuſis erat, intelligere* Varro, *nec tamen hìc adponere, quemadmodum de huiuſcemodi uocibus peruagatis ueteres ſcriptores ſæpe faciunt.* 167

Tunc enim dicuntur catulire. Σκυζᾶν *hoc Græci appellant.* Ariſtoteles *libro* VI. περὶ ζώων ἱστορίας. δοκεῖ 168

ἢ σκυζᾶν τὸν ἴσον χρόνον κύων. *Et paulo poſt :* τὰς γὰρ πάσας δοκεῖ σκυζᾶν ἡμέρας τέτταρας καὶ δέκα. *Theodorus nunc Canire, nunc libidine teneri, interpretatus eſt: quandoq; etiam Prurire uertit.*

168 Primum leuibus uinclis, quæ ſi &c. *Antiqua hæc eſt lectio: in excuſis anteà, Leuibus numellis, quas &c. quæ lectio probari potuit, niſi ueteres omnes libros contra ſe habuiſſet: Sex. enim Pompeius inquit, Numella genus uinculi, quo quadrupedes deligantur.*

169 Et ſi alter indeſinenter æger eſt &c. *Et uocem, Indeſinenter, & ſententiam quæ ex ea conficitur, parum probaui: & quod magnum apud me ſemper pondus habet, ueteres libros diuerſos inueni. Sunt illi quidem hac parte inquinati, poſſunt tamen nobis communis lectionis uitia, ſi non aliud, indicare. Hæc uetus eſt lectio, quæ ne aliquem falleret, in optimo exemplari notam adpoſitam habebat:* Et ſi alter uidem fiter æger eſt. *Vt quid de hoc loco ſentiam liberè loquar, ſuſpicor, aut* Identidem, *pro Indeſinenter, legendum eſſe: aut uerba illa deformata uacare: quòd negligenter librarius aliquis ſuperiores uoces, hìc etiam non ſuo loco ſcripſiſſet, & eas etiam mendoſè, & corruptè ſcripſiſſet. Intelligo illas, Altero idem fit acrior. Ego ingenuè quid conijcerem expoſui, alij fortaſſe melius, ingenioſiusq; locum reſtituent.*

170 Galli appoſitiſsimi, maximè ad iumenta. *Ita caſtigaui: anteà,* Appoſiti, ſed maximè, &c. *cuius lectionis languorē facilè, ut arbitror, intelliget, qui attentè perſpiciet. Antiqua lectio manca, quæ tamen tutò poſſet corrigi:* Galli appoſitiſsi maximè, &c. *In optimo codice nota, quæ locū mendoſum eſſe indicaret, appoſita erat.*

Cui

Cui potuit cedere. *Vetuſta lectio diuerſa, & ,ut ar= bitror, corrupta,* Cui potius cedere. *Sic etiã non mul= to poſt locus ualde mendoſus:* Vnius cuiuſque giſues gregis. *hæc enim ſatis eſt indicare, propter auctoritatem librorum: neque enim aliud adferre poſſum, ad reſtituen= dos locos, idoneum: qui tamen fortaſſe nulla indigent cor= rectione.* 170

Tremellius ſimul aſpicit ad me. *In optimis exem plaribus nuſquam hic Tremellius: ſed pro illo, Semel:* Semel ſimul aſpicit ad me. *Fortaſſe rectè locus reſti= tutus eſt, & conciſè olim Tremel. legebatur: ex quo ne= gligenter ab imperitis librarijs Semel factum ſit.* 171

Leuuncidas, ac contemnendas. *Locus turpibus maculis fœdatus, de quo ante etiam locuti ſumus, cùm de alio, qui item (ut opinor) in eodẽ uerbo inquinatus erat, ageremus. Prima fortaſſe litera, nota illa eſt, quam ſæpe in antiquiſsimis libris diximus inueniri: quod ſi reciperetur, non ualde diſcreparet uox, quæ relinquitur, ab ea, quam antea in primo libro inuenimus: nam ſupra,* Eiuncidum *enim ſarmentum, &c.* 171

Prægnantem ſæpe cum uenit pariendi tempus. *Multa de incredibili fortitudine barbararum mulierum Clemens narrat in* IIII. *libro* στρωμάτων. *nam fœminas prope Hiberiam eſſe tradit, quæ prægnantes idem, quod hîc de Illyricis Varro retulit, faciant. uerba ipſius adpo= nemus:* οἶδα καὶ πλησίον τῆς ἰβηρίας γυναῖκας ἔργῳ καὶ πό= νῳ χρωμένας αὐταρκικῷ: κἂν πρὸς τῷ ἀποκύειν γένωνται, οὐδὲν ἀνιείσας τῶν πρακτέων, ἀλλ᾽ ἐν αὐτῇ πολλάκις τῇ ἁμίλλῃ τῶν πόνων ἡ γυνὴ ἀποκυήσασα τὸ βρέφος ἀνελομένη οἴκαδε φέρει. 171

In gregibus ouium, ſed magnis. *Antiqua lectio diuerſa, ſed quæ corrupta adeo ſit, ut eam explicare ne=* 171

queam: ipſam hic adponam, Greges ouium ſed magnum. *Nec multo poſt, ubi in excuſis,* Poſſunt: *in iiſdem antiquis,* Poſsit.

171 Vt ſunt Attici, & mei: ſeptingenarij enim mei, tu opinor, &c. *Auxilio antiquorum codicum, adhibita paruula induſtria, locum (niſi fallor) purgaui: antea enim maculoſus erat, & in excuſis omnibus ita legebatur,* Vt ſunt Attici. Tremellius, ſeptingenarij enim mei ut opi nor tu, &c. Vt *tamen ſtudioſi rectè de hoc iudicare poſſint, ueterem lectionem cum fide adponam:* Vt ſunt & ait tici, & mel, ſeptingenari enim me tu opinor, &c.

172 Eſt enim lac omnium. *Mediæ duæ uoces in antiquis non leguntur, & fortaſſe ſine illis integer ſermo eſt: ut initium ſit orationis eius, qui de lacte diſſerit.* Eſt, *de quo tu ſcire uis, lac inquam omnium, &c.* Apud Nonium *elegantiſsima Varronis uerba leguntur de natura lactis,* De liberis educandis: *Eam nutricem oportet eſſe adoleſcentem: anuis enim ut ſanguis deterior, ſic lac: lac enim, ut quidam dicunt Phyſici, ſanguinis ſpuma eſt.*

172 Quas cibi cauſa capimus. *In Lexicis quibuſdam hic Varronis locus adducitur, & Cibali legitur: uetus autem illud, ac inuſitatum uerbum eſſe traditur. In uetuſtiſſimo libro* Cibili, *ſcriptum eſt, & in aliis item nonnullis.*

172 Arido, & firmo cibo pecude paſta, id alibile. *In nullis manu ſcriptis poſtrema duo uerba legi.*

172 Ad perpurgandum id, quod à uiridi, &c. *Corruptiſsimus hic locus eſt in omnibus antiquis codicibus. Receptam igitur lectionem retinui: nunc ueterẽ ſcripturam, cùm maiorem nullam opem ſtudioſis adferre queam, notam faciam, & eam totius perioches, ne iterum eadem*

repet

repetendo fruſtra laborem, aut eos, qui hæc legent, magis perturbem : Ad perpurgandum ea, quæ auuridi= pas eo magis ſi uſſæ ex herba, quæ ipſo ſumptæ perpurgare ſolent corpora noſtra. *Mendi nota hic adpoſita in uetuſtiſsimo exẽplari. quòd ſi ullus locus me= ritò, hic optimo iure damnatus erat.*

In lactis duos congios addunt. *Excuſi antea ha= bebant, Lactis duobus congijs, &c. manuſcripti omnes, quos uidi,* Lactis duos congios. *ueſtigia ueteris le= ctionis ſecutus, ex ingenio emendaui, In lactis, &c.* 172

Quod Græci appellant alij ὀπὸν, alij δάκρυον. *Hunc locum, adiutus ab optimo exemplari, commodè (niſi fallor) emendaui: erat autem ille in excuſis codici= bus mendoſiſsimus: quis enim unquam audiuit Dracon= tion ad coagulandum lac adhiberi? quanquàm alium eſſe M. Varronis uerborum ſenſum puto: Quod Græci ap= pellant, &c. quod, ſcilicet lac de fici ramo, alij ὀπὸν, alij δάκρυον appellant: omnes enim qui in Græcis auctoribus diligenter uerſati ſunt, humorẽ ſtirpium aliquarum (quem in fico Lac, appellat Varro, & nos etiam ita familiari no ſtro ſermone uocare cõſueuimus) ab illis ὀπὸν, & δάκρυον dici nouerunt. Et ſi hoc ſatis manifeſtum eſt, tamen poſte= rioris uocis, quæ hic deprauata erat, exempla e nobiliſsi= mis auctoribus afferam. Ariſtoteles libro IX. de Hiſto= ria animalium:* φέρουσι τῶν τ' ἄλλων ἀνθέων καὶ ἀπὸ τῶν δένδρων τὰ δάκρυα. *Theophraſtus libro primo* φυτῶν αἰτιῶν. τοῦ γὰρ ἦρος πολλὴ λίαν ὑγρότης πρὸς τὸ διατηρεῖν ἕως ἔτι μένει ὁ δάκρυον. *Idem politiſsimus ſcriptor in eo= dem libro ambas uoces coniunxit:* ἔτι δὲ οὐ πάντων οἱ ὀποὶ καὶ τὰ δάκρυα γεννητικὰ πρὸς τὰς ἐπάνω καὶ προτέρας αἰτίας ἀνενεχτέον. *In VI. autem conſuetudinem ſermonis expo ſuit* 172

ſuit, & quid ipſe de hac re ſentiret, timidè tamẽ, indicauit: καλοῦσι δὲ τὰ μὲν ὀπούς, τὰ δὲ δάκρυα, κοινότερον δὲ ὁ ὀπός: διαφέρει δὲ ἴσως οὐδέν. *Qui autem prima hæc Theophraſti uerba diceret Varronem expreßiſſe, fortaſſe non peccaret.*

172 Alij ὀπόν. *Ab hac uoce* ὀπίαν, *caſeum appellauit Cyclops apud Euripidem, acrem, & ad quem cogendum ſucus è fici ramo adhibitus eſſet:*

Καὶ τυρὸς ὀπίας ἐστὶ καὶ βοὸς γάλα.

quem uerſiculum ipſius intellexit Athenæus libro δειπνοσοφιστῶν. Εὐριπίδης ἐν κύκλωπι ὀπίαν καλεῖ τυρὸν τὸν δριμύν, τὸν πηγνύμενον ὑπὸ τοῦ συκῆς ὀπῷ.

173 Mammæ enim rumis, ſiue rumæ. *Nihil uariaui, antiqua tamen lectio diuerſa: ut accuratè ponderari à ſtudioſis poßit, eam hic adponam:* Mammæ enim rumus ſiue ruminare ut, &c. *Locum alium Varronis à Nonio citatum, ubi de eadẽ re agitur, ad hunc adiungam. Cato uel de liberis educandis, Rumine propter rumam: id eſt, priſco uocabulo Mammam: à quo Subrumi etiam nunc dicuntur agri.*

173 Alij uellera, alij uelumia. *In antiquioribus* Velimna. *non multo poſt ubi in excuſis,* Quod languidæ *minus radices lanæ retinent. in iiſdem uetuſtis libris, una plus dictio legitur,* Quod languidæ minus ægræ radices, &c. *corruptè ut arbitror: & ut unde mendum ortum putem dicam: Declarationem fuiſſe uocẽ, quæ addita eſt, ſuſpicor, prioris illius, Languidæ, quæ temerè poſtea à librario in contextum ſermonis Varronis coniecta ſit.*

174 Et in Comœdijs, qui in ruſtico opere. *Loquitur nunc de Comœdijs, quas nouas appellabant: priſcarum tamen etiam Poëtæ oſtendunt, hoc ueſtitu paſtores uſos fuiſſe*

ſuiſſe, ut Ariſtophanes in νεφέλαις: *inducit enim Streſiadem cum filio ita loquentem,*

ὅταν μὲν οὖν τὰς αἶγας ἐκ τοῦ φελλέως
ὥσπερ ὁ πατήρ σου διφθέραν ἐνημμένος.

Nam διφθέρας *etiam ueteres appellaſſe membranas, in quibus,ut nos quoque facimus,ſcriberent,oſtendit Cicero in epiſtola ad Atticum, cum de parte ſuorum librorum, quos de Academicis quæſtionibus conficeret, ut ad Varronem mitteret, loqueretur: Inquit enim, Quatuor* διφθέραι *ſunt in tua poteſtate. Idem etiã ſignificabatur prouerbio illo, quod dicebatur in eos, qui nimis uetuſta referrent,* ἀρχαιότερα τῆς διφθέρας λέγειν: *Adagium apud Sudam explicatum.*

Neque ab hoc quod mutaret Coſinius. *Animaduertendus modus loquendi: eſt enim elegans, & ab optimis auctoribus uſurpatus: Nihil mutauit ab hoc: id eſt,quod illi dixerant,Probauit,nec in tam longo ſermone uidit,quod reprehenderet,aut aliter melius dici poſſe,putaret. Cogitandum, an eodem intellectu ceperit M. Tullius,cùm in XIII. libro epiſtolarum ad Atticum de Cæſare dictatore loquens inquit, Tum audiuit, De Mamurra non mutauit: id eſt,quod factum erat laudauit,& ratum eſſe uoluit. In III. Philippica de ſorte prouinciarum loquens: O felicem utrunq;: nihil enim mutauerunt. id eſt,ſorte contenti fuerunt,& res melius cadere non potuit. nam pro domo ſua plenius loquitur: Cui quidem cum Ciliciam dediſſes mutaſti pactionem. Commutare uerba, altercari ſignificare, planum omnibus eſt,uel ex Terentio,qui non ſemel ita locutus eſt: quare accuratè animaduertendum,an mendum ſit in uerſiculo Silij Poëtæ,qui eſt in primo libro: ſic enim legitur,* 174

Stan

Stantem pro muro, & mutantem membra Caicum. *cum pro* Membra, Verba, *legendum ſit, ut opinor: Mutantem uerba, id eſt altercantem, conuicia facientem, & maledicta dicentem.*

174 Ad Vitulũ. Niger in Turranij noſtri: illi partim, &c. *In uetuſtiſſimis etiam codicibus locus deprauatus: ſecutus ueteris lectionis ueſtigia, ita emendaui: nec tamen firmam emendationẽ hanc puto. Niger enim Turranij cognomen erat, non ab illo diuerſus: niſi aliquis eodem cognomine, ac diuerſæ familiæ fuerit: aut eiuſdem cognominis, ac gentis, qui prænomine diſtingueretur. Antiquam hîc ſcripturam ponam, quam ſtudioſi accuratè perpendent:* Ad Vitulum. Niger in Turrani in oſte. illi, &c.

IN M. VARRONIS, RERVM RVSTICARVM LIBRVM III.

176 QVOD & in pace à ruſticis L. alebantur, & in bello ab ijs tuebantur. *Hunc locũ in cunctis manu ſcriptis mendoſum inueni: cùm autem nihil ab excuſis uariauerim, ueterem ſcripturam nunc indicare uolo: in qua idem uerbum ſecundi membri finis eſt, quod primi: id eſt,* Ab ijs alebantur, *in uetuſtis codicibus, ut ſupra* À *ruſticis hominibus alebantur, legitur. Non tantùm autem hoc admonui, offenſus rariore ſignificatu eius uerbi, quod in omnibus nunc excuſis eſt,*

quàm

quàm propter antiquorum librorum fidelitatem. Quis enim ſcit, an ita locus ex ingenio ab aliquo emendatore reſtitutus fuerit? non tamen uiſum eſt receptam lectionẽ loco mouere: commodam præſertim, & quæ ferri poßit: nam uetuſtißimos ſcriptores παθητικῶς *etiam tueor dixiſſe, uel hac elegãti inſcriptione, quam Auguſtinus Nerruccius eruditus, ac diligens uir, cùm Hiſpanias peragraret, inde attulit, manifeſtum fieri potuit.*

PALLADI VICTRICI
SACRVM
HIC HOSTIVM RELLIQVIAS PROFLIGAVIT CATO. VBI SACELLVM MIRO ARTIFICIO CONDITVM ET AEREAM PALLADIS EFFIGIEM RELIQVIT. PAREANT ERGO ET NOSCANT OMNES SENATVS ET POPVLI ROMANI IMPERIVM DEORVM NVMINE ET MILITVM FORTITVDINE ET TVERI ET REGI.

Eam autem eò libentius adpoſui, quòd ſalua maieſtate imperij, pietatis in Deos plena eſt.

Vocant collis Thebas. *Ita emendaui è uetuſtis codicibus. antea in excuſis Aeolis corruptè: quæ tamen lectio in ſemiuetere codice à me inuenta eſt. Quod addit M. Varro, non longè à Reate cliuum appellari Thebas, declarat hic etiam Collis, legendum eſſe.* 176

Quam priuati candidati tabella, dum ita, &c. 177 *Locus, niſi fallor, aliquam obſcuritatem habet: quare eò libentius ueterem lectionem, non parum diuerſam, indicabo. In antiquißimo, & fideliſſimo legitur,* Tabella dimidiata ædificemus. *Eum autem plures ſecuti ſunt.*

In

In alio ſemiuetere, Dimidia ædificemus.

178 Eunti de controuerſijs Interamnatium, & Reatinorum. Vetus hæc eſt lectio, quam ſynceram puto. In excuſis poſt Reatinorum Cogniturо, erat: quæ declaratio, ut opinor, fuit, addita ab aliquo, qui ſine illa ſermonem mancum, imperfectumq; putaret: à quo diſſentio, qui nihil deſiderari, & elegãtiorem eſſe hunc modum loquendi, credo.

178 Tua inquit hæc in campo Martio. In excuſis anteà: Tua inquit Axius. id nomen ſuſtulimus: non enim à M. Varrone hîc poſitum fuiſſe credimus, ſed ab aliquo additum, qui omnia nimis declarare ſtuderet. Scholion quondam illud fuiſſe, ex optimo exẽplari cognoſci apertius poteſt: ſic enim in illo, Tua inquid, ſcilicet Auxius, hæc &c. In quo hoc etiam animaduertendum, nunc Axius in uetuſtiſſimis libris, quandoq; Auxius legi: nam & hîc, & ſupra Auxius. Auxius Appio ſubridens. quod etiam obſeruaui in epiſtolis Ciceronis ad Atticum: cùm enim in illis etiam huius Axij mentio ſit, in optimo exemplari id nomen eodem pacto uariatum eſt.

118 Omnes omnium Reatinæ. Aliquæ hac parte maculæ in optimo exemplari: nam, Omnes omnium uniuerſæ. Reatinæ, perperam in illo, ac nonnullis alijs legitur: & paulò pòſt, Ornata, in iiſdem non eſt: in quo culpam fuiſſe librarij puto.

118 Lyſippi aut Antiphili. Et crebra. Anteà in excuſis, Aut Antiphili uidebis. id uerbum in nullo antiquo à me repertum eſt. ſupra etiam in iiſdem Mea, non Meam: quod huic ſcripturæ reſpondet. In optimo exemplari nota ad hunc locum adpoſita erat, ea de cauſa puto, quia deprauatum illic nomen poſterioris artificis. Ante philu,

enim

enim ſcriptum erat.

Et quid igitur inquit eſt. *Antiqua lectio depra-* 179
uata: ſic enim habent meliores codices, Et quid gus
inquit,&c.

Et ea,& urbana. *In excuſis anteà,* Et ruſtica *ſcili-* 179
cet,& urbana. Germanam huius loci lectionem eſſe ar-
bitror,quam reſtitui, in optimis enim exemplaribus eam
inueni: uitium,ut puto,inde factum eſt,quòd cùm nõnulli
nimis obſcurè hic locutum Varronem putarent, addide-
runt ad uerbum Ea, *ſcilicet urbana. Imperiti poſtea li-*
brarij declarationem receperunt,& uerbum quod decla-
ratum fuerat,reliquerunt. Sunt tamen hæ leues coniectu-
ræ,& quæ nihil firmitatis habent.

Quam hinc apros macellarios Seius. *Totus locus* 179
uariatus,in quo ego auctoritatem ueterum librorum ſecu-
tus ſum. Modicam libertatem,quam mihi permiſi,nunc pa
tefaciam: eaq; me non intemperanter uſum declarabo.In
cunctis antiquis Eius, *extrema uox erat,ex qua una ad-*
dita litera, Seius *feci; prior dictio in eandem literam de-*
ſinebat: quare minore licentia inde illa ſumi potuit. De
Seio multis locis in his libris,& non multo pòſt hic etiam
mentio eſt. Miliarios, *antea in excuſis erat.*

Non ne item L. Albutius. *Nihil immutaui; in* 181
optimis tamen exẽplaribus hic Abuccius. *Iterum idem*
nomen hoc ipſo in libro,ubi de Pauonibus agit,& in ex-
cuſis Albutius eſt.Vt quidem Abuccius habebat, T.Albu
tius uir doctus,ac optimis ſtudijs deditus, Athenis uixit,
ut Cicero in quinta quæſtione Tuſculana oſtendit: fuitq;
Albutius ille, de quo Lucilius in Satyra uenuſtè ſcripſit,
cuius carmen in primo libro de Finibus Cicero adduxit.
Hic, de quo M.Varro agit, uidetur Lucilium imitatus,

& ipſe Satyras ſcripſiſſe.

181 Ac uim, formamq́ eius expone Merula non grauate. *Elegantior eſt antiqua hæc lectio, quam reſtitui, duobus uerbis immutatis. Sic etiam Cicero locutus eſt, in primo de* Oratore: *Cum uobis, non meo iudicio, ſed ueſtro ſtudio inductus, non grauatè reſpondero.*

181 Septa affiĉta uillæ. *Affiĉta, ſcripſi è uetuſtis libris: anteà enim in excuſis Affixa. Vbi de columbis agit, in manu ſcriptis, & forma excuſis pariter, Sub ordines ſingulos tabulæ fictæ. non multo pòſt in antiquis tantùm, Duabus uirgis uiſcatis defictis, &c.* De Gallinis, *Aut exculpta, aut affiĉta firmiter: etiam in impreßis.*

182 Et nata nutricare ſaginareq́. *Diſſentit à communi hac, antiqua lectio: quam ſi non recepi, tamen notam eſſe uolo:* Nutricari, ſaginisq́, &c.

182 Quam tum habebant totæ uillæ. *Vetus lectio,* Tutas uillas. *Tutas autem, pro Totas; ut in iiſdem libris* Rutundum, *ſæpe pro* Rotundum.

183 E' tuo flumine. *Sic legimus in optimo codice, aliiſq́; nonnullis. in excuſis anteà,* E' *uicino. Vetus lectio hunc ſenſum habere poteſt, ut Merula ad M. Varronem aſpiciat, qui ſub Caſino uillam habuit, ut è conſequente etiam capite intelligitur. Infra de eodem fluuio, Cùm habeã ſub oppido Caſino flumen, quod per uillam fluat, &c. In eodem etiam codice,* Immidium, *non Minidium ſcriptum inuenimus.*

184 Vnde, non ubi ſumuntur pingues turdi. *Hunc etiam locum reſtitui: anteà in omnibus excuſis,* Vnde non nulli, &c. *inſulſo, ac frigido ſenſu: non enim dici poteſt, quanto elegantior, ac ſuauior ſit uetus lectio. Iocatur in uerbo Sumuntur, quod ſimplicem intellectum non*

habet

habet: nam Sumere, & manu capere, & ore ſignificat, id eſt comedere, ac deuorare. Oſtēdit igitur, ſe loqui uelle de ornithone, è quo promuntur turdi: non in quo, apparato conuiuio, eduntur: ſupra enim dixerat, eſſe auiarij genus oblectationis cauſa conſtructum, in quo delicatè cœnitarent: ſed politi ingenij homo facetè, & iocosè hæc exponit. Oſtendam nō multo pòſt iterum hoc uerbo eodem intellectu M. Varronem uſum. Adducitur à Nonio Varronis hic locus Prometheo libro II. Cùm ſumere cœpiſſet, uoluptas retineret, cùm ſat haberet, ſatias, manum de menſa tollere. In quo affirmarim Sumere hoc intellectu uſurpatum ab eo fuiſſe.

Tectorio tacta eſſe leui. *Vetus hæc eſt lectio, quam probaui. antea in excuſis Tecta. Hoc in libro iterum, ubi de leporibus, Vt tectorio tacta ſint, & ſint alta. Idem error erat illic in excuſis.* 184

In hoc tecto, caueaq́. *Nihil immutaui, antiquam tamen ſcripturam notam eſſe uolo, ſi quid opis afferre poſſit ad locum reſtituendum: qui cum tantopere à ueteribus ueſtigijs diſcrepet, merito ſuſpectus eſſe debet.* In hoc tecto cauijs, quæ cauijs tabulata habeant aliquod adportat ſubplementum. 185

Atque alieno tempore uenditoris moriantur. 185
Sic etiam Lucretius inquit,

—aliena ſalutis eorum.

Et Cicero in primo quæſtionum Academicarum ad Varronem, Et uno nomine omnia, quæ eſſent aliena firmæ, & conſtantis aſſenſionis. anteà in excuſis, Alio caſu uenditori.

Tum mihi tu dic illud, &c. *Antiqui libri uitioſi: ſic enim habent,* Multum dic illut, &c. *Ne hoc qui-* 189

dem occulere uolui.

186 Quæ eſt à Vinio fluuio. *Fluuij nomen in antiquis perturbatum, non tamen receptam lectionem temere uariaui, ueterem tantum indicare uolo: illa autem hæc eſt,* Quæ eſt animo fluuio. *De uero fluuij nomine nihil compertum habeo: amnis paulò poſt muliebri genere appellatur in fideliſſimis libris, quemadmodum ſæpe à uetuſtis auctoribus appellatum* Nonius *docet, qui etiam Varronis ipſius hoc exemplum adducit,* περὶ πλούτου *libro primo: In hac ciuitate agros colunt arenoſos: propter hos fluit amnis, quam olim Albulam dicunt uocitatam.*

186 Qua iter in aream eſt. *Antiqua hic etiã lectio perturbata, & ſanè totum caput crebrioribus maculis inquinatum:* Qua introitus itur in aream eſt. *Quomodo corrigi locus debeat, ſi uitium etiam in communi eſt, non uideo.*

186 Quibus cibus miniſtratur per retem. *Et hic, & alijs etiam locis uirili genere in antiquis libris, Retis, à Varrone uſurpatur. Sed Plautus etiam Rudente ita illum appellauit: alij uetuſti ſcriptores, ut Grãmatici teſtantur.*

187 Circum falere & naualia. *In excuſis anteà, Natatilia: In cunctis manuſcriptis,* Naualia. *cur tantum conſenſum ueterum codicum damnarem, non fuit.*

187 Epitonijs uerſis. *Anteà in excuſis, Epiſtomijs: ueriorem eſſe* Epitonijs, *lectionem putaui: nam ita in cunctis manu ſcriptis inueni, & huic rei uocabulum hoc ualde accõmodatum eſt, quo etiam Vlpianus iuriſconſultus uſus eſt, de Actionibus empti, & uenditi.* L. Fundi. *Caſtella plumbea, putea, opercula puteorum, epitonia, fiſtula applumbata, aut quæ terra continentur, quamuis non ſint affixa, ædium eſſe conſtat. Vidi etiam uetuſtiſſimum Vi=*

truuij

truuij codicem, in quo ita hic locus è decimo libro ſcriptus eſſet: Ratione uerò uectium uehementiore Spiritus frequens cõpreſſus Epitonicorum aperturis influit. cùm excuſi formis habeant, Epiſtomiorum. Epitonia, ut nomen oſtẽdit, inſtrumẽta ſunt, quibus chordæ funesq; intẽdũtur.

Stella lucifer interdiu, noctu heſperus. Magnificè hic ornithon, uel delicatè potius conſtructus erat, ſi in 187
eo ſiderum etiam curſus conſpiciebatur, & ſtellarum erat ortus, obitusq; deſcriptus. Priſci illi cœleſtis rationis ignari, diuerſas ſtellas Phoſphorũ, & Heſperum exiſtimabant. Parmenides primus unam, eandemq; eſſe inueſtigauit: alij Pythagoram dixerunt. φωσφορος Latino nomine Varro Luciferum appellauit. Catullus, quò ἕσπερος Latinè exprimeret, Noctifer finxit: nam ueſper à Græco uocabulo declinata, Græca uox uidetur: in Epithalamio autem hoc fecit, uerſiculo illo:

Nimirum Oeteos oſtendit Noctifer ignis.

Ita enim corrigendus eſt: excuſi alij Eoos, alij Aetherios habent, manu ſcripti Oeteos. ita autem legendum eſſe teſtimonio etiam optimi Poëtæ confirmatur: qui in paſtorali carmine inquit,

Sparge marite nuces tibi deſerit Heſperus Oetam.

id eſt, nox fit, & Veſper iam ſurgit: ex eo enim monte nocte aduentante Stellæ ſurgere uidebantur: Illud autem ſignum expectabatur, ſtatimq; uirgo domum mariti deducebatur. Eo igitur uiſo, iuuenes quid dicturi eſſent, ſecum cogitare cœperunt. Contrà puellæ, ſtudio iuuenũ animaduerſo, cognouerunt Veſperum exortum: ante enim ortum illius non erat neceſſe feſtinare. Eſt autem Epithalamium illud è genere eorum, quæ Græci (quòd ab ortu Veſperi ad mediam uſque noctem canerentur, donec ſo-

mnum caperent) κατὰ κοιμηλχὰ *appellabant.*

188 Fortaſſe ante eum duceret ſerram. *Nihil hîc immutaui, ſuſpectum tamen locum habeo: nam,* Ante ſe, *niſi fallor, recta ſermonis ratio, ut ſcriberetur, poſcere uidebatur (Quanquàm Cicero eodem modo uidetur illud protuliſſe, initio primi libri Acad. quæſtionum ad Varronem: Nuntiatum eſt nobis à M. Varrone ueniſſe eum Roma pridie ueſperi). Præterea antiquos libros diuerſos offendi. in optimo codice, alijsq;,* Ante cum duceret, &c. *In ſemiuetere,* Ante conduceret. *Hunc igitur locum alijs diſcutiendum relinquo.*

188 M. Aufidius Lurco. *In cognomine diſcrepant antiqui codices: Lyrcho enim in illis eſt, nec tamen aliquid uariaui. M. Lurconis mentionē fecit Cicero pro L. Flacco: an idem ſit, dijudicari non poteſt: tempora certè, quin ijdem eſſe potuerint, non impediunt. Itaque eodem etiam M. Lurco uir optimus, meus familiaris, conuertit aculeum teſtimonij ſui. Apud Plinium quoque, qui eandem rem, quam Varro narrat, Aufidij cognomen Lurco eſt.*

188 Sami in luco Iunonis. *Hoc etiam apud Athenæum libro XIIII. Δειπν. legimus:* Μηνόδοτος δ' ὁ σάμιος ἐν τῷ περὶ τῶν κατὰ τὸ ἱερὸν τῆς Σαμίας ἥρας φησίν. οἱ ταοὶ ἱεροί εἰσιν τῆς ἥρας καὶ μήποτε πρώτιστοι καὶ ἐγένοντο καὶ ἐτράφησαν ἐν σάμῳ καὶ ἐντεῦθεν εἰς τοὺς ἔξω τόπους διεδόθησαν. *Cuius etiam rei Athenæus teſtimonia adducit ueterum Poëtarum. nam inde quoque natum inquit, ut in nomiſmate Samio Pauo exculptus eſſet.*

188 Refert in teſtabilem eam, in qua, &c. *Veterem lectionem repoſui: ſed quia non omnino de fidelitate ipſius ſecurus ſum, ideo ad eam notam adpoſui. Confido tamen, ſi maculam aliquam habeat, non magnam illam eſſe, &*

multo

multo meliorem hanc,quàm communem,ac peruulgatam iudico:quam puto ab emendatore aliquo ita concinnatam fuiſſe. In excuſis autem hæc erat, In id tectum, in quo Pauones habet,quod magnum,&c.

Primus hos Q. Hortenſius. *Multa de Pauonibus libro,quo antea oſtendimus,expoſuit Athenæus:nõ pauciora idem etiam* IX. *libro.Aelianus quoque* περὶ ζώων ἰδιότητος, *capite* XX. *Quinti libri plurima & ipſe tradidit: nam hoc etiam,quod nunc à* M. V*arrone de* Hor*tenſio narratur,recitauit.* R*omanus enim homo,quamuis* Græco *ſermone multa ſcripſiſſet,* R*omanas res egregiè callebat:non ſine pœna tamen hoc ab* Hortenſio *tentatum eſſe dicit:cùm* Varro *apud probos ſolùm,& ſeueros homines illum offendiſſe narret:nam ab delicatis hominibus, & qui gutturis uoluptates ſequuntur,potius* Hortenſium *gratiam eo facto iniſſe oſtendit. uerba Aeliani hæc ſunt:* Ὀρτήνσιος δὲ ὁ ῥωμαῖος καταθύσας ἐπὶ δείπνῳ ταὼν πρῶτος, ἐκρίθη. Ἐκρίθη, *in iudicium uocatus eſt,cauſam dixit : niſi aliquis putet pro* κατεκρίθη *poſitum eſſe,id eſt condemnatus eſt. Addit etiam,* Alexandrum Macedonem, *aſpectu harum auium apud* Indos *obſtupuiſſe, eiq́; qui* Pauonem *interfeciſſet,grauius minatum eſſe.* 189

Augurali adijciali cœna. *In excuſis quibuſdã media uox nõ eſt,quæ in antiquis omnibus inuenitur.* Plinius *lib.* x. *cap.* xx. *cum hanc rem referret,id quoq; addidit:* Pauonem *cibi gratia* R*omæ primus occidit* Orator Hor*tenſius adijciali cœna ſacerdotij. Cogitandum etiam diligenter,an pro* Augurali,Augur *legi debeat.* 189

Intus ternorum palmorum. *In antiquis alio genere,* Ternarum palmarũ. N*ihil immutaui:non enim legi,aut hunc ipſum alibi, aut alios bonos auctores, cùm* 190

menſuram intelligerent, muliebri genere Palmam *ap-pellaſſe.*

192 Aſſem ſemiſſem. *Antiquorum librorum lectio. In excuſis,* Ex *aſſe ſemiſſem, antea legebatur.*

192 Ego quæ requiro farturæ à ſura. *Excuſi libri inter ſe diuerſi, nedum ſolùm ab antiquis diſcrepent. in uetuſtiſsimo, & optimo exẽplari mendoſius etiam locus eſt, eius ſcripturam hìc apponam:* Ego quæ requiro ſarſuræ a ſuræ, &c. *In ſemiuetere pro Sarſuræ,* Salſuræ. *cætera eadem. Quomodo tam inquinatus locus purgari poßit, planè non perſpicio.*

192 Racemari non potui. *Ita emẽdaui, rectè, ut opinor, modeſtè certe, & temperanter: uetus' enim lectio* Racimari: *anteà,* Ratiocinari, *incõmodè, niſi fallor, & inſulsè legebatur. Verbum hoc, quod reſtitui, aliunde huc tranſlatum eſt, & à uindemia ſumptum: nam* Racemationes *etiam ſtudia eorũ dicebantur, qui poſt uindemiam factam relictos negligentia minutiores racemos colligerent: à Græcis* ἐπιφυλλίδες *racemi illi, quòd folijs tecti fallerẽt facilè, appellabantur. Id autem uerbum etiam aptiſsimè lepidiſsimus Poëta ad aliam rem tranſtulit, in fabula quam* βατράχους *appellauit.* ἐπιφυλλίδες ταῦτ᾽ ἐστὶ καὶ στωμύλματα.

193 Tanagricos, & Medicos. *In antiquis libris* Melicos, *corruptè: quem errorem in ſuæ etiam ætatis imperitis hominibus refellit Columella: cùm enim & ipſe de diuerſis generibus Gallinarum ageret, inquit:* Et *Medicum, quod ab imperito uulgo, litera mutata,* Melicum *appellatur. Hoc etiam ante illum fecerat Varro: nam infra & ipſe falsò Gallinas ita appellatas oſtendit. Sex. tamen Pompeius multitudinis cõſuetudinem non contempſit, & uerbum id ſuo loco agnouit.* Melicæ, *inquit,* Gallinæ, *quòd*

in Med

in Media id genus auium corporis ampliſſimi fiat. L, *litera pro* D, *ſubſtituta. Quemadmodum etiam in Gallia nunc ciſalpina Melica, pro Medica appellatur, qua ad boues ſaginandos utuntur: unde etiam apud nos id genus frugis Sagina appellatum eſt. Aliam tamen ab hac Medicam ueterum fuiſſe, manifeſtum eſt: nomen tantùm ipſius in Italia conſeruatum ipſa perijt: & id etiam aliæ frugi adtributum, quæ & noua in hac terra eſt, & defectum illius ſupplet: non tamen omni pecori, cui antiqua hæc, utilis eſt: nam equi etiam illa alebantur, ut Ariſtophanes* Equitibus *(ita enim fabulam appellauit) oſtendit: cùm enim equos ipſorum laudaret, inquit alio genere cibi illos uti, ac cæteri equi faciant:*

Ἤσθιον δὲ παγούρους ἀντὶ πόας μηδικῆς.

In pariete exculpta ſint cubilia earum. *Duo leguntur in manu ſcriptis codicibus, quæ non recepi.* Excluſa, *enim hic, non* Exculpta, *habent: nec multo pòſt, ubi excuſi,* Poſita ſint cubilia, *in iiſdem,* Plena ſint &c. 194

Potius uetulis quàm pullaſtris, & quæ roſtra aut ungues &c. *In excuſis anteà aliter legebatur: ipſe ope uetuſtorum codicum ita emendaui: in priore lectione duo præcipiebantur, ut oua è uetulis gallinis, non pullaſtris edita legerentur: & ut uetulis item gallinis ſupponerentur: in poſteriore hac alterum tantum, ut uetulis ſubijciantur, & quæ roſtra, & ungues non habeant acutos.* V*num tamen eſt in uetere ſcriptura, quod maculoſum, deprauatumq́; olim iudicatum eſt: notam enim adpoſitam habet,* Pullitris, *autem id eſt, quod pro pullaſtris in antiquo ſcriptum eſt.* 194

Quod in eis uitales uenas &c. *Omne etiam paruum mendum tollere cupimus, nec aliquam tam puſillam labem* 194

eſſe credimus, quæ in tam polito ſcriptore moleſta non ſit. *Antiqua igitur lectio*, Quod inanes uitales &c. *Corrupta illa quidem manifeſtò : animaduertant tamen ſtudioſi, an uerba quæ excuſi habent* (*In eis, inquam*) *uacent, & ab aliquo correctore repoſita ſint, qui deprauatam uocem* Inanes, *reſtituere concupiuerit : potuit enim imprudentia librarius labi : & cùm ſuperior perioche ab eodẽ uerbo incipiat, ac poſt id*, Inane, *habeat, dum ſe credidit hanc exſcribere, primam illius partem exſcripſiſſe, poſtea errore cognito id delere non curaſſe.*

195 Vt ſe uolutare poſsint, &c. *Antiqua lectio diuerſa, receptam tamen retinui, quæ commoda eſt, & omni uitio caret, neq; tamen ob id etiam uetus repudiari poteſt*, Vt uolitare poſsint. *Communem adiuuat Columella, qui puluerem, & cinerem, ubi gallinæ degunt, reponi debere docet, idq; ſententia* Heracleti Epheſij *confirmat.* Veterem Varro *ipſe, qui ſine puluere aërem ipſum apertum columbas reficere poſſe tradit : Libero aëre, cùm exierint in agros, redintegrentur. Quod enim columbis prodeſt, gallinas etiam adiuuare ueriſimile eſt.*

196 Intiminium, Album, ingaunum. *Vetus hæc eſt lectio : nam*, Vintimulium, *quod antea in excuſis erat, manifeſtò corruptum. Quamuis enim nunc uulgò oppidum ea in regione ita appelletur, deprauatum id uocabulum eſt, ac ueſtigia tantum retinet priſci nominis.* Intemelium *Strabo uocat, ac* Intemelios *populos, quos etiam* Cælius *in epiſtola ad* Ciceronem *appellat. Pro*, Album, ingaunum : *fortaſſe*, Albingaunum, *legendum.*

196 In triclinium ganearium. *Priſca lectio diuerſa eſt*, Genanium : *nec tamen ab omni macula illam mundam eſſe affirmarim.* In Lexico, *quod magnifico nomine* Theſaur

ſaurum Latinæ linguæ appellarunt, Triclinium genæuium ſcriptum: ita enim habebant libri Varronis, primis huius noui reperti excudẽdi libros tẽporibus impreßi: nec tamen aliquid addiderunt, quod eam lectionẽ adiuuaret.

Et anguſtum, & tenebricoſum. *Sic omnes manu ſcripti codices. Antea in excuſis, Tenebroſum. Veterem lectionem commendat ſermo doctißimi, & elegantißimi poëtæ, Qui nunc it per iter tenebricoſum. Libro etiam* IIII. *rerum humanarum M.Varro (ut apud Nonium legitur) Specum tenebricoſum appellauit.* 196

Et lux pinguitudini inimica. *Antiqui omnes libri,* Pinguitudinis uindicta: *quam ueterem ſcripturam nec omnino contemnere debeo, nec explicare adhuc poſſum.*

Anſeribus admittendis &c. *Ita caſtigaui è uetuſtis codicibus, parua correctione adhibita: uetus lectio,* Anſeribus admittendum ijs tempus. *Anteà in excuſis, Ad amittendum tempus. &c. Columella iudicium meum confirmat, qui inquit, Anſeribus admittendis tempus aptiſſimum, & quæ ſequuntur.* 197

Saliunt ferè in aqua, dum ſe mergunt &c. *Vetus lectio à communi diuerſa:* In aqua inungentur in flumen &c. *Communi, ac peruulgata non ualde delector, otioſa enim, & inanis poſterior ſententia mihi uidetur: Satis enim id aperuerat, cùm dixerat, anſeres in aqua coire. Antiquam omni mendo uacare, affirmare non auſim: nec tamen illam negligendam puto, quæ in tot uetuſtißimis libris inuenitur. Plinius breuius hunc locum perſecutus eſt: Anſeres in aqua coëunt, pariunt uere.* 197

Notandum earum oua. *Recentiores Græci de re ruſtica auctores multa à Varrone acceperunt: eorum autem plures ſententiæ in commentarijs, ad Conſtantinum* 197

mißis

mißis, collectæ ſunt. Nam hæc *etiam præcepta* Varronis *à* Quintilijs in Græcum *ſermonem translata ſunt, libro* XIIII. 391 δεῖ δὲ σημειοῦσθαι ἑκάστης χηνὸς τὰ ᾠὰ διὰ χαρακτήρων τινῶν, καὶ ταῦτα ὑποτιθέναι τῇ μητρί. τὰ γὰρ
197 ἀλλότρια, τοῦτο τὸ γένος οὐ θάλπει. δεῖ δὲ ὑποτιθέναι ᾠὰ ἕως τῶν θ.

In quis non includant. *Antiqui libri*, In quæ non inducant. *Infra tamen, Cùm autem ſunt incluſi in haras, aut ſpeluncas, ut dixi. Significare enim uidetur non ſolum ſe eandem ſententiam anteà, ſed iiſdem etiam uer-*
198 *bis protuliſſe: nam ſenſum uetus lectio non uariaret.*

Ne ſi eo inegerint. *Elegantior hæc eſt lectio, quam reſtitui, è ueteribus ſanè libris accepta. Oſtendi antea ſæpe* Varronem *hoc uerbum uſurpaſſe.* Inigere anſeres, *ut* inigere pecus, *dictum eſt: parua labes in antiqua ſcriptura erat, ſi labes illa dici debet,* Ne ſi eo inecerint. Vnius *igitur literæ correctio, quicquid erat maculæ, ſuſtulit.*

198 Quotienſcunque ſumpſerunt, locus &c. *Qui* Sumere, *apud bonos auctores cibum capere ſignificare non animaduerterant, omnia hic perturbarant: uerba audacter commutarant, interpunctiones non ſuo loco poſuerant, ſuperiorem ſententiam contaminarant: quæ omnia uitia ab antiquis libris longè abſunt.* Intellectus *autem nunc tam apertus, ut declaratione non egeat: nos etiam in ſermone noſtro patrio, uerbo quod huic reſpondet, eodē ſenſu ſæpe utimur, & pro comedere uſurpamus.*

198 Quod ipſi amant. *Et hic, & paulo poſt iterum, muliebri genere in antiquis libris* Anſeres *appellantur: nihil tamen uariaui: nam ſuprà, cùm de illis agere cœpit, in iiſdem etiam antiquis libris uirili genere uocantur.*

200 Mares ut fœminas. *In excuſis anteà,* Mares in fœminas, *corruptè: uetus lectio & uera, & elegans eſt:*

neq;

neq; enim, inquit, diligentiam adhibere oportet, ut tot mares, quot fœminæ intromittantur: nam & ſi omnes mares, aut omnes fœminas intromiſeris, citò tamen leporarium impleueris: utranq; enim naturam lepores habere exiſtimati ſunt: quod à Democrito *etiam in* Geoponicis *accuratè traditur: & ab* Aeliano *libro* x i i. *cap.* x i i. περὶ ἰδιότητος τῶν ζώων. *Cuius uerba adponam: nondum enim ſcriptor ille formis excuſus, ac peruulgatus eſt:* Θηρατοῦ δὲ ἀνδρὸς καὶ τὰ ἕτερα ἀγαθοῦ, οἷον μὴ ἂν ψεύσασθαι λόγον ἤκουσα καὶ αὐτῷ πεπίστευκα. καὶ δὴ καὶ διὰ ταῦτα εἰρήσεται. τίκτειν γὰρ δὴ καὶ ἄῤῥενας λαγὼς ἔλεγεν καὶ ἔχειν παιδοποιεῖσθαί τε ἅμα καὶ ὠδίνειν, ὡς τῆς φύσεως μὴ ἀμοιρεῖν ἑκατέρας καὶ ὡς ἐκτρέφει τεκὼν ἔλεγε καὶ ὡς ἀποτίκτει καὶ δύο που καὶ τρία καὶ τοῦτο ἐμαρτύρει. *& ea quæ ſequuntur: addit enim alia non minus admirabilia.* Plinius *etiam ab* Archelao *id affirmari narrat.*

Quod eum Aeolis Bœotij leporim. *Neſcio an in his uerbis mendum ſit, antiqua certè lectio diuerſa, quæ tamen ualde perturbata eſt:* Aeolis & bonum leporum. *Suſpicor ex ingenio ab aliquo correctore, ut nunc in excuſis legitur, conformatum fuiſſe: melius'ne corrigi locus queat, eruditi, & ingenioſi uiri uidebunt.* In v. *libro de lingua Latina aliter de huius uocis etymo* Varro *ſentit.* Lepus, *quod è Siculis quidam Græci dicunt* λέποριν. *A Roma quòd orti Siculi, ut annales ueteres noſtri dicũt, fortaſſe hinc illuc tulerunt, & hic reliquerunt, id nomen.* 201

Vbi tanta circunfluxit. &c. *Vetus lectio diuerſa eſt,* Vt tantum circunfluxerit nos. *Quam tamen non recepi, nec probari poſſe puto, niſi uitium ſit in his, quæ ſequuntur,* Varronis *uerbis: eruditiores tamen de hoc etiam ſtatuent.* 201

202 Aqua inquam finiendæ. *Anteà, Cludendæ, elegans hoc uerbum, & ualde hic accommodatum, è ueteribus libris ſumpſi, nec multo poſt interpunctiones ſuo loco collocaui: antea enim malè diſtincta oratio, omnem ſenſum confundebat.*

202 Ita ut in eas L X X X. &c. *Ita locum reſtitui ope uetuſtorum codicum, ex ingenio tamen, quod deſiderari uidebatur, addidi. Quò autem ſtudioſi, rectè ne hac libertate uſus ſim, iudicare poßint, ueterem lectionem adponam:* Ita ut eas L X X X. quadrantes coici poſſint. *Alij nimis omnia explanare uoluerant.*

203 Cum cumulatim poſitum eſt. *Antiqua lectio deprauata, quam corrigere nequiui. ut alij in hoc laborent, eam omnibus proponam, & uitia peruulgatæ oſtendam. Optimus, ac uetuſtißimus codex,* Quibus in tenebris cumularim poſitum eſt in doleis. *Mediæ uetuſtatis liber, qui ſemper mendoſior eſſe conſueuit,* Quibus in tenebris cliuulatim poſitum &c. *Quanquàm hylarim, poſſe pro cliuulatim, legi, ſupra ille adnotatum habet. Malè habitum eſſe olim hunc locum omnes nunc uidere poſſunt. In communi, Cum cumulatim, & ſono uocis, & ſententia etiam non ualde mihi ſatis facit.*

203 Βοὸς φθιμένης πεποιημένα τέκνα. *Cùm alijs omnibus in locis literis Græcis Græcæ uoces in optimo exemplari ſcriptæ ſint, hic tantùm* Latinis *: quare magis laboraui. Tertiam dictionem mendum continere puto: non enim conuenit illi cum uetuſtis ueſtigijs, nec ſenſum præterea ullum idoneum habet.* Notas *quas pro illa inueni accuratè exprimam,* Pepianem mina: *ex ijs quamuis conatus fuerim, nihil quod firmum eſſet, elicere potui: nam quod* φθιμένης, *quàm* φθινομένης *ſcribere malui, dedi id antiquorum*

quorum librorum auctoritati.

ἵππων μὲν σφῆκες. *Duo hic antea hexametri uerſus* 204
erant, qui parum immutatis uocibus eandem penitus ſententiam habebant: poſteriorem illorum abundare exiſtimaui: eius enim in manu ſcriptis codicibus ueſtigium nullum inueni, priorem retinui. Quem deleui Simplicius in primum Ariſtotelis φυσικῆς ἀκροάσεως *adducit,* [52]. οἷον εἰ κύων ἐξ ἵππου ἢ μᾶλλον σφῆκες ἐξ ἵππου ἢ μέλισσαι ἐκ ταύρου. ἵπποι γὰρ σφηκῶν γένεσις ταῦροι δὲ μελισσῶν. *Et ſi apud eum quoq; aliquantulum uariatus eſt. Vt autem liberè quod ſentio proferam: arbitror olim in diuerſis M. Varronis exemplaribus diuersè illum legi ſolitum, aut ab alijs etiam ſcriptoribus aliter pronuntiatum: undè nonnulli inſulsè exiſtimauerint, utrunque in hoc loco neceſſarium eſſe.*

Intus opus faciunt. *Vetuſta hæc lectio, quam ueriorem puto: anteà in excuſis,* Intus fauos melle faciunt. *Nam quod paulo poſt inquit M. Varro, Fauus uenit in altaria: ad rem diuinam ueteres fauos adhibere ſolitos manifeſtum eſt. Euripides Iphigenia in Tauris,* 204

Καὶ τῆς ὀρείας ἀνθεμόῤῥυτον γάνος,
Ξανθῆς μελίσσης ἐς πῦρ ἐμβαλῶ σέθεν.

Itàque nulla harum aſsidit &c. *Totum hunc locum Didymus à Varrone accepit, in Geoponicis* [413]. 204
ἔστι δὲ καθαρὸν ὑπερβολῇ τὸ ζῶον, οὐδενὶ τῶν δυσωδῶν καὶ ἀκαθάρτων προσιζάνον, οὔτε λίχνον. οὔτε γὰρ σαρξὶν. &c.

Non ut muſcæ ligurriunt. *Duo rr, hoc uerbum* 204
habere in optimis exemplaribus, & hìc, & apud Terentium obſeruaui, In Eunucho: Quæ cum amatore ſuo cùm cœnant, ligurriunt. Ligurriunt enim, floſculos epularum carpunt, & delicatiores dapes ſtudiosè ſectantur: quem

ſen

ſenſum in Adelphis alijs uerbis expreßit, Atq; *unum,quod quidem erit bellißimum,carpam.*

204 Numero redducunt. *In antiquis duo* dd, *hoc uerbum habet,& ſanè ſæpe ueteres ita ſcribere ſolebant, ut Grammatici etiam oſtendunt,& teſtimonio optimorum auctorum confirmant. Sententia autem ab Ariſtotele accepta eſt* : δοκοῦσι δὲ χαίρειν αἱ μέλιτται καὶ τῷ κρότῳ, διὸ καὶ κροτοῦντες φασὶν ἀθροίζειν αὐτὰς εἰς τοὺς μῆνος ὀστράκοις τε καὶ ψόφοις.

205 Ita'que inſectantes à ſe eiciunt fucos. *Ita ex antiquis codicibus emendaui. uetus lectio paruam maculam habebat, quam deleui.* Itaq; impectantes &c. *Vnius igitur literæ correctio totam rem confecit.*

205 Phyſicam addiſcat. *Nihil hic uariaui, uetuſtam tamen ſcripturam proponam,quæ ſiquid in ſe boni habet, ualde hic perturbatum, ac obſcuratum habet* : Phyſicam achiſcat.

205 Nunc curſu lampada tibi trado. *Ductum eſſe hunc ſermonem à ludis, quos Athenis faciebant, &* λαμπαδοῦχον ἀγῶνα *appellabant, manifeſtum eſt. è* Latinis *auctoribus* Lucretius *etiam elegantißimè inde translatis nominibus inquit,*

Et quaſi uitai curſores lampada tradunt.

Plato περὶ νόμων *libro* V I. *de eadem, qua* Latinus *poëta, re agens, eodem pacto locutus eſt* : γεννῶντας καὶ ἐκτρέφοντας παῖδας, καθάπερ λαμπάδα τὸν βίον παραδιδόντας ἄλλοις ἐξ ἄλλων.

205 Quidam μέλινον appellant. *Optimum exemplar,* Mellinen,*habet:nihil tamen immutaui.* Μελιττῶναν,*quam eandem* μελισσόφυλλον, *&* μελίφυλλον *uocabant, appellaſſe* Dioſcoridem *&* Nicandrum Colophoniũ, *manifeſtum eſt.* De *tertio hoc nomine* V*arronis planè mihi non conſtat.*

Vbi

Vbi ſint, alij faciunt &c. *Excuſi antea, Aluos ubi ſint. Quarum primam uocem ſuperuacaneam eſſe duxi, & quòd in manu ſcriptis non inueni, & quòd ſine illa ſenſus pulchrè conſtaret. Vbi ſint, enim appellauit domicilia ipſarum: quod etiam confirmari his, quæ poſtea à Varrone dicuntur, poteſt: cùm enim ex qua materia fierent copioſè docuiſſet, iam illas Aluos cœpit appellare. Hæc omnia uocant à mellis alimonio, aluos. Quomodo enim debuit eo uerbo uti, antequam uim illius expoſuiſſet?* 206

Vitiles fimo bubulo oblinunt intus. *Anteà, Fictiles, in excuſis. Vitiles emendaui, & auctoritate ueterum codicum, & ratione ita ſuadente. Fictilia enim uaſa per ſe intus & extra læuia ſunt, nec aſperitatẽ ullam habẽt: quo uitio laborare dixit uitiles aluos, niſi remedium adhibeatur: nam Vitilia, ut quallos, ciſtas, & quicquid ex uiminibus fit, aſpera eſſe conſtat. Vitile autem appellant Latini ſcriptores, quod lentum eſt, & facile flectitur. Plinius uitilibus nauigijs, corio circũſutis, Britannos nauigare dixit. Idem etiã lib. XIII. cap. IIII. de quodã genere palmarũ agens, inquit: Folio latiore, ac molli, ad uitilia utiliſſimo.* 206

Ne ſi non animaduerterint, inopiam eſcæ habuiſſe. &c. *Receptam lectionem retinui, & ſi illam non bene firmam puto: nam præterquam quod à uetere diſſentit, per ſe etiam mihi ualde ſuſpecta eſt. Vetus ipſa conturbatior, & mendoſior, niſi ueſtigia ſeruet ueræ lectionis. Cùm maiorẽ nullam opem ſtudioſis dare poſſim, priſcã ſcripturam illis oſtendam:* Ne cum animaduerterint, aut inopiam eſſe habuiſſe dicitis ait cum ſint apes &c. 208

Quod eſt aliud melle, propoli. *Ita in manu ſcriptis antiquioribus ſcriptũ inueni: qui modus loquẽdi quàmuis rarior ſit, ab optimis tamẽ auctoribus uſurpatur. Locus ille* 208

ex epiſtola Bruti *& Caßij ad Antonium ita legitur in fide-lißimo exemplari:*Nos ab initio ſpectaſſe otium, nec quicquam aliud libertate communi quæſiſſe, exitus declarat. *Eadem ratione Flaccus in epiſtola ad Quintium uidetur illud dixiſſe:*

Néue putes alium ſapiente bonoq́; beatum.

208 Quod fit è malo & pyris ſylueſtribus cibum, & mel. *In excuſis anteà,* Ceram, & mel: *cuncti manu ſcripti,* Circum & mel, *habent.* Cibum, *coniectura ductus emendaui, nã uetus lectio maculam habebat, quam ſic deleri poſſe cenſui. Adiuuat autem iudiciũ meum, quod infrà è papauere præberi dicit ceram & mel: & aliter duplex hoc miniſterium appellat, id eſt à ſuperiore diuerſum.*

209 Ita ut ne altitudine aſcẽdat. *Antea in excuſis,* Deſcendat, *mendosè. Inde natus error uidetur, quòd in manu ſcriptis* Eſcendat. *Obſeruaui autẽ in priſcis exemplaribus ſæpe hoc uerbum ita ſcriptum eſſe, ut in primo libro Varronis: È uinea in arbores eſcendit uitis. Item eodem libro, In carnarium eſcendat.*

209 Vno tempore, ne potu &c. *Et manu ſcripti omnes codices, & formis etiam excuſi nonnulli, ita legunt: nam alij uno tenore, mendosé.*

209 Quum foras hyeme &c. *Valdè à priore lectione locus immutatus: nam ſententiã, non uerba ſolùm, uariatam habet. Modica in hac re licentia uſus ſum: ut tamen fidem meam exoluam, ueterem hic ſcripturam adponam, & quid ſecutus ſim, omnibus aperiam:* Adponunt ibi, quo oras hyeme in pabulum procedere tamen poſſunt. *Ex perturbatis illis uocibus,* Quo oras: *Quum foras, finxi: cætera ut illic erant, à priſcis libris ſumpſi, idoneumq́; ſenſum habere hanc lectionem puto. Alij ſunt, inquit, qui*

magis

magis apibus proſpiciunt, & commodis eorum obſequuntur, qui hyeme cum in pabulum tamen procedere poſſunt, quia ſciunt aſperum id anni tempus eſſe, nec aliquid eas inuenire, quo ali poßint, adponunt &c.

Cum plenas aluos habent &c. *Locus, niſi fallor, mendoſißimus, & ſtudio emendatorũ quorundam ita concinnatus: antiqua certè ſcriptura diuerſißima: quæ tamẽ ita deprauata ſit, ut eã me corrigere poſſe, diffiſus ſim. Alij fortaſſe maioris ingenij, ac doctrinæ uiri, eũ diligẽtia adhibita reſtituent, aut pro deſperato locus habebitur. Vetus lectio,* Ex ipſis uiris aluos habeat uem cõgerminarit coniectură, *&c. Ita in cũctis manuſcriptis miro cõſenſu legitur.* 210

Et ſi opercula alui cũ remota ſint. *Antiqua lectio maculoſa, cuius etiam uitia accurato librario cognita fuerint: nam notam ad eam, quam ſolet, adpoſuit. Sic igitur in priſcis libris,* Et ſi opercula aluum cum remoreiſsi. 210

Faui qui eximuntur, &c. *E ueteris libris ita ſcripſi. Animaduertendus modus loquendi: nam in excuſis anteà, Fauorum qui eximuntur, &c. Quo autẽ ratio ueteris ſcripturæ intelligatur, totũ locum, ut in optimo exẽplari ſcriptũ inueni, hic adponã,* Faui qui eximũtur. Siqua pars nihil habet, aut habet in cunatũ, cultello prçſicatur. 210

Antequàm ipſæ prouiderint id fore. *In cunctis excuſis perperam interpunctiones collocatæ erãt: in nonnullis præterea corruptè* Ferè, *pro* Fore, *legebatur: omnes maculas deleui. Quòd autẽ prouidentiam in apibus eſſe inquit, accepit id ab Ariſtotele, à quo magnã partem horum præceptorum de apibus mutuatus eſt:* Προγινώσκουσι δὲ, *inquit ille,* καὶ χειμῶνας καὶ ὕδωρ αἱ μέλιτται. σημεῖον δέ· οὐκ ἀποπέτονται γάρ. ἀλλ' ἐν τῇ εὐδίᾳ αὐτοῦ ἀνειλοῦνται ὁ γινώσκουσιν οἱ μελιττουργοί, καὶ χειμῶνα προσδέχονται. 211

211 Ac tepido prono ad meridiem. *Locus deprauatus, ut facilè, qui accuratè attendat, animaduertet. Vetus etiam lectio perturbata, ac uitioſa, quæ in optimo etiam exemplari mendi notam adpoſitam habet: eam autem ut unuſquiſque in ipſa purganda ingenium exercere poßit, cum fide proponam:* Ac tepido promum è die quam maximè, &c.

211 Infriandum paulo plus, &c. *Sic in omnibus manu ſcriptis inuenio: anteà,* Infricandum, *niſi fallor, mendoſè: quod etiam ex ijs uerbis, quæ M. Varro addit, cognoſci poteſt: ne dum enim illas fricari utile eſſe cenſeat, manu tangi non uult: cuius rei ratio aperta eſt, Columella, & Plinius totam hanc rem & ipſi diligenter tradiderunt.*

211 A' præcone renuntiari. *Vetus lectio uitioſa eſt, & aut ſine cauſa à cõmuni diſcrepat, aut ſiquid in ſe boni habet, ita maculis coopertũ habet, ut à me illud erui non potuerit: eam tamen hic adponam,* A' præcone reciniij.

212 Vbi diſcolores ſint ceræ. *Anteà in excuſis, Vbi diuerſi colores ſint diſcreti. Ita emendaui ex priſcis exemplaribus, modica mihi libertate permiſſa: in illis enim,* Vbi diſcolores ſint cetera. *Si cui iudicium meum diſplicebit, poterit is ex antiquis ueſtigijs ueriorem lectionem indagare.*

212 Ad tibicinem Græcum. *Optimus, ac uetuſtißimus codex,* Tubicinam Græcum. *Quæ poſtrema uerba in eo ſunt: reliquũ enim libri deficit. Hinc autem integritas eius codicis intelligi poteſt, quòd extremum hunc librum multæ, ac magnæ maculæ ſtatim occuparunt: quæ antea ſuperſtite illo non tam licenter uagabantur, aut ſi improbius ſe extuliſſent, poterãt coerceri. Ipſe nunc eo præſidio deſtitutus, quid faciã, non habeo: quamuis enim plures ma*

nuſcr

nu ſcriptos libros conſulere poſſim, certum tamen ducem, quo confidam non habeo: ille autem ſæpe mihi in malis rebus ſubuenire ſolebat. Sed maius etiã damnũ fecimus, quòd antiquus rei ruſticæ ſcriptor, ſi hic liber temporis iniurias ſubterfugere potuiſſet, unà cum eo conſeruatus eſſet: & alium, quem tamen habemus, emendatiorem ut puto, haberemus. Sed his nunc relictis, locos nonnullos uitioſos in ultimo hoc margine libri uideamus.

Inſulas ludinorum ibi corroſas. *Manu ſcripti non-* 213
nulli habent, Ludanorum: *alij,* Ludoanorum. *Vltima harum etiam uox in diuerſis libris uariè ſcripta:* Concuſſas, *enim quidam habent, quidam* Circuſas, *alij* Coruſſas. *Nihil mendoſius, aut negligentius ſcriptum extrema hac parte dici poteſt. Fortaſſe legendum Inſulas ludiorum. De ſacris autem quibuſdã piſcibus egit Aelianus,* περὶ ἰδιότητος τῶν ζώων, *lib.* XII. *primo capite, cuius titulus eſt,* περὶ τῶν ἱερῶν ἰχθύων τῶν παρὰ μυρεῦσι. *Trigeſimo etiam primo capite eiuſdem libri inquit,* χειροήθεις δ' ἰχθῦς καὶ ὑπακούοντες τῇ κλήσει καὶ τροφὰς ἀσμένως δεχόμενοι πολλαχόθι καὶ εἰσὶ καὶ τρέφονται *&c.*

Cùm mare turbaretur. *In manu ſcriptis ferè* Tur- 213
baret: *nihil tamen immutaui. Erant & aliæ uarietates, ſcriptura tamen ita perturbata, ut ualde in hac parte laborare me piguerit.*

Rhedarias ut tibi haberes mulas. *Mulas, non Mulos, in omnibus manu ſcriptis inueni: Mulas autem* 213
ad rhedas iungere ueteres conſueuiſſe, oſtendit etiam Vlpianus de ædilitio edicto. L. ædiles aiunt, qui iumenta uendunt.

In Baiano autem tanta. *Mediæ uetuſtatis liber,* In 213
Baiano autem ardis tanta. *alij,* In Baiano aut ardis.

Quum igitur manu ſcripti tam diuerſi ſint, uereor ne hic aliquod mendum lateat.

213 Vt ſuam pecuniam.&c. *Manu ſcripti omnes quos uidi,* Vel ut ſuam. *Plura etiã erant in ijſdem libris à communi lectione diſcrepantia. Sed adeo maculoſa, ut magis potuerint impedimento, quàm auxilio eſſe ad locos, ſiqui uitioſi ſunt, purgandos: quare finem hic faciam.*

PETRI VICTORII IN COLVMELLAE, DE RE RVSTICA, *libros, caſtigationes.*

NEC *nulla, nec multa in Columella emendaui: neq; enim tantum ſtudium in eo reſtituendo, quantum in ſuperioribus duobus auctoribus poſui, neq; tamen non conatus ſum aliquid ei opis diligentia mea afferre: quæ uariauerim maioris momenti hîc adnotata erunt: quorum autem codicum auxilio id fecerim, nunc declarabo: duos enim habui, quorum alter in* Diui Marci *bibliotheca ſeruatur, alter ab Auguſtinianæ familiæ ſodalibus, qui* Diui Galli *appellantur, poſsidetur. Priorem illum* Nicolaus Nicolus, *doctus, & accuratus uir, ſua manu exarauit, & quemadmodum ſuſpicor è bono, & uetuſto exemplari exſcripſit: habuit enim ille magnam librorum copiam, & non paucos etiam ueteres auctores ſuo labore, & opera deſcripſit: Hæ enim erant deliciæ ipſius, & in ijs ſe rebus oblectabat.* Vt *copioſus autem homo, & locuples,*

cuples, ſumma in hoc ſtudio cura poſita, magnam ſupellectilem librorum ſibi comparauit, quos poſtea omnes Marcianæ ſodalitati teſtamento legauit. Omnibus igitur quot potuit modis ſtudioſis literarum prodeſſe uoluit: nam dum uixit, totum penè in libris emendis patrimonium effudit: & moriens, ut eorundem uſibus paterent, in publico loco ipſos collocauit, curæq; honeſtiſsimorum, ac diligentiſsimorum hominum mandauit. Poſterior liber in ampla quondam & ipſe bibliotheca ſeruabatur, quam ædificarat, & plurimis antiquis monimentis referſerat, Laurentius Medices ſplendidus, & illuſtris uir, extra portam, quam Diui Galli uulgò appellant, unde etiam ſodales, qui ſacellum ab eodem ibi magnificè erectum procurabant, uocati erant. Aedes autem ſacra, & præclara illa ſedes librorum ſuperiore bello euerſa eſt: quòd Saluti ciuium (ualde enim mœnibus urbis propinqua erat) officere poſſe uidebatur: multitudo tamen librorum ab iiſdem intra urbem receptis cuſtoditur: non tamen ut antea explicati ſunt, ſed in arcis quibuſdam ſeruantur. Inde igitur deprompſi antiquiſsimum Columellæ uolumen literis, quas Longobardas appellant, exaratum. Quæcunq; autem in hoc ſcriptore menda correxi, auxilio horum duorum exemplariorum correxi, quæ fortaſſe ſi accuratius pertractarentur, poſſent etiam aliis maculis delendis auxilio eſſe: non tamen illa adeo fidelia inueni, ut ſine aliis confirmationibus auctoritatem eorum ſequi tutum eſſe iudicarim.

*

E' PRIMO LIBRO COLVMEL=LAE.

Οὐδ' ἂν βοῦς ἀπόλοιτ', εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη. Heraclides Ponticus, diſertus uir, magnusq́; philoſophus, περὶ πολιτειῶν ſcripſit, nam hoc etiam ſignificauit Cicero, cùm in epiſtola ad Q. Fratrem de iudicio Salluſtij loquens, quod de ſuis de Rep. libris faciebat, inquit: Præſertim cùm eſſem, non Heraclides Ponticus, ſed conſularis: ille enim quamuis de Rep. adminiſtranda accuratè ſcripſiſſet, in publicis rebus uerſatus nunquam fuerat. Horum Heraclidis librorum ἐπιτομὴν in Medicæa bibliotheca inueni: qui autem excerpſit, maximè quæ de moribus inſtitutisq́; plurimarum gentium agerent, collegit. Vbi igitur de Cumanis, qui Aeolidem incolebant, ſermo eſt, docet conſuetudinem eos habuiſſe, ut uicini contra fures, latronesq́; arma caperent, & expilatis ſuccurrerent: inde autem fit, inquit ille, ut pauca admodum amittant: omnes enim una mente res aliorum perinde, ac ſuas defendunt: unde nonnulli exiſtimarunt hoc protuliſſe Heſiodũ, cùm cecinit, Sed neq; bos unquam periret, niſi quis malum uicinũ habeat. Reſpexiſſe enim eum ad hunc Cumanorum morem, quem egregiè cognitum habebat: illinc enim oriundus erat. quod ipſe quoq; in Poëmate ſuo teſtatus eſt: ait enim, patrem ipſius Dium relicta Cuma Aeolide in Bœotium agrum migraſſe. Eruditam, elegantemq́; Heſiodij carminis declarationẽ ex abditis Græcorum monimentis erutam, non incommodè mihi uideor peruulgaſſe.

Pronuntiauit adhibẽdum modum. *Verba hinc Græca*

Græca tollenda puto, nam Latinis uim illarum expreſſit Columella, nec in antiquis libris ueſtigium ipſorũ uidetur. cùm quibus uocibus Græci hanc ſententiã proferrẽt, quiſpiam in margine ſui libri adſcripſiſſet, librarius, aut corrector aliquis, operæ pretium ſe facere putauit, ſi ea huc inculcaret, ubi neceſſariæ nullo modo ſunt. Plinius etiam præceptũ hoc Latinis uerbis enũtiauit lib. X V I I I. *cap.* V I. *Imò hercule iudico, modũ rerum omniũ utiliſſimum.*

È LIBRO II.

SEd quãdoq; arabitur. *Ambo manu ſcripti codices,* Quandoq;, *habent: formis anteà excuſi,* Quandocunq;: *id quod non uno tantum hoc loco eſt, ut neglig ẽtia librarij hoc cõmiſſum eſſe uideri poſſit, ſed nonnullis etiam alijs: ut in* I I. *libro,* Quandoq; *in uſus prompſerimus, integram lentem reperiemus. & in* I I I I. Quandoq; *igitur uinitor hoc opus obibit: nam poſterioribus his etiam duobus locis in impreſſis,* Quandocunq;, *antea erat.* Quãdoq; *igitur, non* Quandocunq; *dixit Columella. Sed hoc alij quoq; boni auctores feciſſe reperientur. Seneca certè ſic locutus eſt: & ſi nonnulli locũ apud eum maculoſum putantes, ex* Quandoq;, *contrario ac nos cõſilio uſi,* Quandocunq; *fecerunt. Cùm hæc ſcripſiſſem, accepi à Ioſepo Iouio Lucenſi, docto, & humano uiro, ueteris ſanctitatis, ac modeſtiæ hominem, eundemq; præclaræ eruditionis iudicijq;, Tryphonem Chabrielem, putare, Q. Flaccum Quandoq;, pro Quandocunq; ſumpſiſſe, cùm Poëticæ artis præcepta tradens, inquit:*

Sic mihi qui multum ceſſat fit Chærilus ille,

Quæ enim puſilla res uidetur, non ſuo loco poſita interpunctio corrumpit elegantiſsimum ſenſum, & tantas tenebras offundit, ut in eo loco explicando plurimi nihil uiderint: eaq; doctum Poëtam, *& magnum* Homeri *laudatorem, de principe ipſo omnium* Poëtarum *dixiſſe crediderint, quæ profectò nunquàm ſomniauit.* Quemadmodum *enim ſi fortè aliquid eruditum, elegansq; protulit* Chærilus *malus* Poëta, *ut portenti ſimile dicit ſe* Flaccus *mirari: ita etiam ægrè ferre, ac ſtomachari, ſicubi negligētior uiſus eſt* Homerus, *qui tamen excuſatione non careat: opere enim in longo fas eſt obrepere ſomnū.* Eodem *autē pacto alijs in locis idem* Poëta *locutus eſſe animaduertitur.* Hæc *noua eruditaq;* Horatiani *loci declaratio omitti à me non debuit: nam ſuperiorē noſtrā animaduerſionē adiuuat, & ab ea quoq;, ſi cōfirmatione ulla ipſa egebat, adiuuatur.*

È LIBRO V.

HAnc arborem pleriq; exiſtimant ultra milliarium ſexageſimum. *Theophraſtus ex horum numero eſt, qui in* v I. *libro de his quæ oriuntur è terra, inquit:* Παραπλήσιον δὲ τὸ συμβαῖνον τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ἐλαίας. οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐκεῖνο δοκεῖ τριακοσίων σταδίων ἀπὸ θαλάσσης ἐπάνω φύεσθαι. *De thymo autem loquebatur.*

Præcipuè Liuianæ, Africanæ. *Cuncta ferè hæc ficorum generà appellat* Athenæus *Δειπν. lib.* I I I. *Calliſtrutia in primis miris laudibus in cœlū tollit: uerba ipſius hæc ſunt:* Τῶν δ' ἐν τῇ καλῇ ῥώμῃ καλλιστρουθίων καλουμένων σύκων, εἰ ὁ λυγκεὺς ἐγεύσατο ὥσπερ ἐγὼ ὀξυπέστερος ἂν ἐγεγόνει παρὰ πολὺ τοῦ ὁμωνύμου: τοσαύτην ὑπεροχὴν ἔχει ταῦτα τὰ σῦκα πρὸς τὰ ἐν τῇ πάσῃ οἰκουμένῃ γινόμενα. ἐπαινεῖται δὲ καὶ ἄλλα σύκων γένη κατὰ τὴν ῥώμην γινομένων. τά τε κα-

λούμ

λεγόμενα χῖα καὶ τὰ λιβιανά: ἔτι δὲ καὶ τὰ χαλκιδικὰ ὀνο=μαζόμενα καὶ τὰ ἀφρικανά.

E LIBRO VI.

SAliuati more demitti. *Anteà in excuſis* Saluiati, *& hîc, & pluribus alijs locis corruptè: in antiquis rectè* Saliuati. *Saliuatum appellat, quod* Apſyrtus, *& alij qui de medicina equorum ſcripſerunt,* προπότισμα *uo=cant, & Saliuare, quod illi* προσποτίσαι. *Crebrum autem hoc uerbum apud ipſos.*

Musq; araneus, quem Græci μυγαλῆν appellant. I*ta ueteres libri habēt, & ita ſanè legi debet. Antea in ex=cuſis,* σκυτάλην *mendoſè: cùm idem mendum* Dioſcoridis *caput, quo de eo agitur, occupaſſet, ſtudio ac diligentia* Marcelli Vergilij *eruditiſsimi, & optimi uiri ſublatū fuit.* Q*uin Græci* μυγαλῆν *appellent, quem murem araneū* La*tini dixerunt, dubitari non poteſt.* Plinius *certè quæ* Græ=*ci* μυγαλῇ *tribuunt, muri araneo aſsignat: in libro enim* XXIX. *cap.* IIII. *de mure araneo loquens, inquit:* Eſt *& contra morſum eius remedio terra ex orbita: ferunt enim non tranſiri ab eo orbitam, torpore quodam naturæ.* Aelianus *libro* II. *cap.* XXXVII. περὶ μυγαλῆς: Ἐὰν δὲ εἰς ἁρματοτροχίαν ἐμπέσῃ, οἱονεὶ πέδῃ κατείληπται καὶ μάλα ἀφανῶς καὶ τέθνηκε. δηχθέντι δὲ ὑπὸ μυγαλῆς φάρμακον ἐκεῖνο ἐκ τῆς τῶν τροχῶν διαδρομῆς ἡ ψάμμος ὀρθῶς ἐπιπασθεῖσα τῷ δήγματι καὶ ἔσωσε παραχρῆμα.

Cum melle acapno. I*ta emendaui, ſecutus fidē an=tiquorum codicū: in excuſis,* Attico. Q*ui mel quoddam acapnon appellari neſciebant,* Attico, *hîc, ut arbitror,*

ſi id non eſt, hoc etiã demonſtrat: non enim facile erat mel acapnon inuenire. Plinius lib. XXIII. *cap.* IIII. *Oculorum claritati confert, aliquid cum pari portione mellis acapni. Quod Mel acapnon eſſet, & cur ita appellaretur, idem etiam Plinius* XVI. *capite libri* XI. *declarauit. Apud ueterinariæ ſcriptores huius quoq; mellis mẽtio eſt, maximè ad oculorum uitia pellenda.*

Quod Gręci uocant ἐμβρυουλκεῖν. *Antiqua, & uera lectio: Græca dictio antea deprauata. Columellæ priora uerba ita, etiam ſine teſtimonijs ueterum librorum, legendum eſſe probant: cùm enim inquit, Extrahere cõceptum, & educere partum, uim Græci uerbi expreſſit.*

È LIBRO VIII.

NE feles aut uiuerra perrepat. *Ita emendaui ope ueterum codicum: excuſi olim libri inſulsè* Vipera *habebant: quis enim audiuit unquam uiperã in ſublimiores domus partes aſcendiſſe? cùm potius illa ſub terra ſe abdere ſoleat, quemadmodum doctè cecinit noſter Poëta,*

Sæpe ſub immotis præſepibus aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumq; exterrita fugit.

Ita autem ſcripſerunt qui, quid Viuerra eſſet, ignorabant. De Viuerris, & cur ita appellatæ, & quo munere gratæ hominibus eſſe ſoleant, docuit Plin. libri octaui LV. *cap.*

È LIBRO IX.

IN irriguo ſolo frutices amelli. *Codex Longobardus,* Virgineo: *alter,* Virgeneo. *Receptam lectionem loco ſuo tenui: quid tamen in manu ſcriptis inuenerim, tegere nolui.*

EX HORTVLO.

NE grauis hauſturis tendentibus. *Nicolaus Leonicus, magnæ eruditionis homo, hunc locum mendoſum eſſe exiſtimauit, & pro* Tendentibus, Celonibus *legi debere credidit. Iudicium autē ſuum de hac re fecit in cōmentarijs ἐις μηχανικὰ* Ariſtotelis. *Ipſe manu ſcriptos libros cum excuſis cōſentire inueni, nec uitium ullum receptam lectionem habere puto. Docti tamen uiri de hoc ſtatuent: nam quod idem ita etiā locum* Plinij *è* XIX. *libro cap.* IIII. *corrigi debere putat, aliter illum emendatum eſſe exiſtimo. In excuſis libris ſic legitur,* Pertica, organiſq; *pneumaticis tollendo nō hauſto rigando: in antiquis uero ita ſcriptum eſt, ut tutò emēdari poſſe opinor,* Tollenonum *hauſtu rigandos: eſt enim* Tollenon, *ut* Sex. Pompeius *docet, genus machinæ quo trahitur aqua: quare cum* Latini *ſcriptores uernaculam uocem haberēt, quæ id appoſitè ſignificaret, neſcio cur externa uti debuerint.*

Iamq; ſalutari properet lactuca ſopore. *Olim excuſi omnes ſapore mendoſe, ut patet.* Quis *enim tam imperitus harum rerum, ut non uideat ſopore legendum eſſe?*

Quas educat aluus. *Ita caſtigaui: appellauit autem hic* Columella *cæcas colubras, uentris lumbricos, non angues: ne quis autem falleretur, aperuit quas colubras intelligeret.* Dioſcorides *etiā naſturtium pellere ipſos tradidit.* Aluos, *pro* Aluus, *ſcriptum erat: ut* equos, auos, *ſæpe in uetuſtis monimentis nominandi caſu.*

È LIBRO XII.

NArdum Gallicum, coſtum, palma. *Olim in*

Qua utuntur ad cõdituras Allobroges. *Plutarchus in* v. *libro ſympoſiorum picati uini mentionẽ fecit, & in magno honore* Romæ *habitum refert capite* I I I. Καὶ τῶν ἰταλικῶν οἱ περὶ τὴν πάδον οἰκοῦντες ἐκ δὲ τῆς περὶ βίενναν γαλατίας ὁ πισσίτης οἶνος κατακομίζεται, διαφερόντως τιμώμενος ὑπὸ ῥωμαίων.

Et Glechoniten ſic condire oportet. *Olim excuſi,* Glyciriziten *deprauatè: ueteres libri hîc, ut in extremo capite* Glechoniten, *rectè habebant.*

Orbiculata Cæſiana. *In excuſis olim,* Seſtiana. Cæſiana, *in uetuſtis inueni, nam ita quoq; in titulo ſcriptum erat. hîc enim aliud capitis principiũ eſt, ita inſcriptum:* De malis Cæſianis, Orbiculatis, Melimelis, Matianis. *Vnde etiã facilius credi poteſt, hanc uerã eſſe lectionẽ.*

Aridum ſi dabis, exiguius dato. *Ita è uetuſtis libris ſcripſi.* Exiguius, *ſecunda collatione: quod quamuis multis nouum ſit, non tamẽ ſperni, ac reici debet. Veteres etiam Iuriſconſulti ſæpe ita locuti ſunt. lib.* x x I x. *Pandectarum. L. cum aliter. Licet alij ualidioris uocis, alij exiguioris ſunt. nec non lib.* x x x. *L. ſi ita ſit adſcriptum. Et ait poſſe dici exiguius eſſe præſtandum. ſic enim in optimo exemplari ſcriptum eſt. Nam optimũ Romani ſermonis auctorem* Lucretium *Egregius, eadem ratione dixiſſe, manifeſtum eſt,*

Nam nihil egregius quàm res ſecernere apertas
À dubijs.

Quia ſæpe in hoc cõmentariolo ueteris ſcripturæ, quæ eſt in peruetuſto libro Pandectarum, qui publicè in hac urbe cuſtoditur, mentionem feci, rectum eſſe cenſui ſemel, cuius indicio antiquam, ueramq; lectionem indagauerim, declarare: non enim exemplar ipſum ſemper conſului: ſed habui

bui excuſos formis libros, quos cum antiquis illis Angelus Politianus ſtudioſè olim contulerat, eosq; quantum mihi commodum fuit, pertractaui: illi enim quoq; publici ſunt. Eruditiſſimi igitur uiri labor magno me labore leuauit: qui quidem, ut erat diligens, & accuratus, hac librorum collatione mirifice delectabatur, & ita poſſe bonos auctores multis maculis purgari uere exiſtimabat: quæcunq; itaq; in priſcis exẽplaribus inueniebat, in impreſſis ſedulo annotabat: quod ſi diutius ille uixiſſet, & quæ mente deſtinauerat perficere potuiſſet, opera, ſedulitasq; ipſius magnos ſtudioſis literarum fructus attuliſſet, multosq; qui poſtea huic muneri corrigendorum librorũ neceſſariò incubuerunt, magna prorſus moleſtia liberaſſet: ſed ea nunc omnia inchoata, imperfectaq; iacent: raro enim ille quid ſentiret oſtendebat, ſed ueterẽ tantum ſcripturam cum fide in ſuos codices transferebat: cõmodius, ut opinor, tempus expectans, quo poſſet de his rebus maturè dijudicare. Mors tamẽ eum præuenit, nec quæ cogitauerat ad exitum perducere potuit: Libri uerò obitu ipſius diſſipati ſunt, paucíq; è magno numero inueniuntur. Si quis autẽ propter acumen ingenij, & uariã Latinorũ Græcorumq; ſcriptorum lectionẽ hoc præclarè facere potuit, ille ut opinor fuit: nam, ut aiunt, libros etiã legum illuſtrare ſuo ſtudio, & induſtria cupiebat, & fundamẽta iam huius ſui laboris iecerat. Hoc tamen ab illo relictum, à doctiſſimo uiro ſuſceptum, & magna ex parte confectum eſt.

È PALLADIO.

las ſignificare ſatis notas, manifeſtum eſt: quare πρασιο=
κέρδας *legendum arbitror. In* Geoponicis *tamen* πραβο=
κούερδας *ſcriptum eſt, tanquam à porro, quod Græci*
πράσον *uocant, nomen illis inditum ſit: eadem*
certè ratio earum necandarum illhic à
Diophane, quæ hic à Palladio tra=
ditur: ut uel Latinus à Græco,
uel contrà Græcus ſcri=
ptor à Latino hoc
remediũ neceſ=
ſariò acce
perit.

*

FINIS.